

17 S.ร. 2533

สารบัญ

	หน้า
คู่มือการ	ก
บทนำ	1 - 7
บทที่ 2 โครงสร้างทั่วไป	8 - 17
บทที่ 3 โครงสร้างครอบครัว	18 - 37
บทที่ 4 โครงสร้างเศรษฐกิจ	38 - 68
บทที่ 5 โครงสร้างสังคม	69 - 91
บทที่ 6 โครงสร้างทางกายภาพของชุมชน	92 - 104
แผนที่ หมู่บ้านตำบลอิหล่า	105 - 118
แผนที่ หมู่บ้านตำบลเมืองหลวง	119 - 134
แบบฟอร์มสัมภาษณ์	135 - 139
แบบฟอร์มสังเกตศักยภาพ	140 - 142
บ้านเลขที่ทำการสุ่มตัวอย่าง	143 - 146
หนังสืออ้างอิง	147

คุณูปการ

การศึกษาโครงสร้างชุมชน ภายใต้โครงการน้ำพระทัยจากในหลวงหรือโครงการอีสานเขียวสำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่ายโดยเฉพาะกองทัพบกที่ใคร่เริ่มในเรื่องนี้ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในฐานะที่เป็นฝ่ายประสานงานในเรื่องนี้ตลอดมา

งานด้านสนามกีฬาไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนจากตำบลอีหล่า อำเภอดุหมพริสัย และตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ แล้วงานนี้จะไม่เป็นผลสำเร็จ นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่ระดับตำบลและหมู่บ้านที่ช่วยอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เช่น การนัดแนะกันกับประชาชนในหมู่บ้าน การหาตำแหน่งบ้านที่จะทำการสัมภาษณ์ตลอดจนการให้ข้อมูลที่จำเป็นต่าง ๆ ในการศึกษา ที่นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้างนี้

ผู้ช่วยในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยนิสิตระดับปริญญาโทที่ล้วนแต่เป็นข้าราชการที่ลามาเรียนต้องออกไปทำงานอย่างหนักในสนามเป็นเวลาหลายวัน ในการเก็บข้อมูล รวมทั้งการสรุปทำโค๊ดข้อมูลเพื่อให้สามารถนำเข้าสู่เครื่องคอมพิวเตอร์ได้ นอกจากนั้นนิสิตระดับปริญญาตรีที่ทำแผนที่หมู่บ้านทั้งหมดรวม 25 หมู่บ้าน จากแผนที่ขนาดใหญ่จนย่อเล็กลงมาเพื่อให้อยู่ในลักษณะเล่มเสนอผลงาน

ท้ายที่สุดแต่มีความสำคัญคือ ผศ. น้อม งามนิสัย และอาจารย์พัลลภ โลหารชุน ซึ่งได้ช่วยทำงานครั้งนี้ตั้งแต่เริ่มต้นสำรวจพื้นที่จนกระทั่งทำงานในสนามจนจบ

ต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวมาที่ได้ให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ในงานครั้งนี้ได้บรรลุผลดังที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ วิทยาวัตร

15 มิ. ย. 2533

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือเรียกกันสั้น ๆ ว่าอีสานเป็นดินแดนที่มีพื้นที่ถึงหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งประเทศ ถ้าพิจารณาทางด้านการพัฒนามีมากกว่าหนึ่งในสามของประชากรทั้งประเทศและมีแนวโน้มของประชากรในภูมิภาคนี้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ภาคอีสานมีอยู่ 17 จังหวัด จำนวนจังหวัดที่มีประชากรเกินหนึ่งล้านคนมีอยู่ถึง 9 จังหวัด และยังมีประชากรที่ใกล้เคียงล้านอยู่อีกหลายจังหวัด แต่ถ้าจะมองในด้านผลผลิตและทรัพยากรธรรมชาติในสายตาคนทั่ว ๆ ไปรู้สึกว่าภูมิภาคนี้คือน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ๆ แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งแล้วความเข้าใจทั่ว ๆ ไปดังกล่าวไม่ถูกต้องเสียทีเดียวความคืบหน้าในด้านผลผลิตและทรัพยากรของภาคอีสานน่าจะอยู่ที่การใช้และการจัดสรรที่ไม่เหมาะสมมากกว่าอาจเป็นไปได้ว่าความไม่สอดคล้องที่ผสมกลมกลืนอย่างเหมาะสมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้ภูมิภาคนี้ไม่โดดเด่นอย่างภูมิภาคอื่น ๆ ในอดีตรัฐบาลหลายยุคหลายสมัยได้พยายามทุ่มเทการพัฒนาภาคอีสานในลักษณะที่ตรงเป้าหมายบ้าง หลาดเป้าหมายไปบ้าง และเจตนาดีในการพัฒนานั้นได้ส่งผลอย่างหลากหลายต่อภาคอีสาน ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ระบบโครงข่ายของเส้นทางคมนาคมในภาคอีสานก็เยี่ยมกว่าภูมิภาคไหน ๆ ขณะเดียวกันป่าไม้ในภาคอีสานเหลือน้อยกว่าภูมิภาคใด ๆ สภาพทางภายนอกหลายอย่างเช่นไฟฟ้า บ่อน้ำใช้ โองแก้น้ำฝนเพื่อการดื่มกินมีใช้กันอย่างกว้างขวาง แต่ความยากจนของประชากรยังปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจน คนอีสานต้องอพยพไปยังที่อื่นในปัจจุบันนี้ไม่ใช่เฉพาะในประเทศแต่ไปถึงต่างประเทศเพื่อไปขายแรงงานและแสวงหาสิ่งที่ดีกว่า ถ้าเรียกกันตามภาษาพื้นเมืองคือ "หานาคี" เมื่อพบที่ไหนมีโอกาสดีกว่าก็ชักชวนญาติพี่น้องให้ตาม ๆ กันไป นับว่าเป็นทางออกที่ดีอย่างหนึ่งของ คนอีสาน แต่การอพยพออกไปมิใช่คำตอบที่ถูกต้อง สิ่งที่ดีควรพิจารณาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรให้ อีสานดีขึ้นได้ด้วยศักยภาพภายในภูมิภาคเองเป็นหลัก การไปแสวงหาสิ่งอื่น ๆ จากภายนอกเป็นส่วนเสริม

การที่ทำให้ภูมิภาคเกิดความมั่งคั่งในภูมิภาคเองน่าจะเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด คำตอบนี้จะไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ถ้าหากไม่ได้ทำการวิเคราะห์ถึงศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของอีสานให้ถ่องแท้ในภาพรวมทั้งหมดเสียก่อน การที่จะได้ภาพรวมทั้งหมดคงต้องอาศัยเวลา ปัจจุบันนักวิชาการแต่ละด้านคงจะมองอีสานเหมือนกับคนตาบอดคลำช้าง ต่างคนต่างได้มาคนละด้าน แต่เมื่อไรนำคนตาบอดทั้งหมดมานั่งคุยกันคงจะได้ภาพที่ค่อนข้างชัดเจนว่าช้างรูปร่างเป็นอย่างไร ศักยภาพของอีสานในแนวกว้าง ๆ คือ ศักยภาพด้านธรรมชาติและศักยภาพด้านมนุษย์

ศักยภาพด้านธรรมชาติได้แก่ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ดิน ป่าไม้ ทรัพยากรในดิน แหล่งน้ำ ที่มีอยู่ในอีสานต้องเข้าใจและประมวลออกมาให้ชัดเจน ตัวอย่างเรื่องดินเค็ม มีเกลือปัจจุบันเริ่มมีภาพออกมาค่อนข้างชัดเจนขึ้น ดังนั้นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับดิน การเพาะปลูก การชลประทาน หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับเกลือและความเค็มมาพิจารณา ด้านภูมิอากาศก็เช่นกันเป็นที่ทราบค่อนข้างชัดเจนว่าฝนในอีสานมีในช่วงเวลาเพียง 5 - 6 เดือน และในช่วงนี้ยังมีโอกาสทิ้งช่วงด้วย และฝนจะมีชุกในเดือนสิงหาคมและกันยายน ดังนั้นการพิจารณาเกี่ยวกับการเพาะปลูกใช้พืชอะไรที่เหมาะสมกับสภาพน้ำเช่นนี้ ลักษณะของดิน โครงสร้างทางธรณีที่มีผลต่อการเก็บกักน้ำและการระบายน้ำเป็นข้อมูลสำคัญที่ต้องพิจารณาในด้านการหาน้ำและแหล่งน้ำปัจจุบัน ข้อมูลด้านนี้ทางอีสานมีอยู่เป็นจำนวนมาก ป่าไม้การเติบโตของต้นไม้ที่เหมาะสมแก่สภาพท้องถิ่น บางคนตั้งข้อสังเกตว่าป่าในอีสานไม่จำเป็นต้องไปปลูกให้สิ้นเปลืองเงินทองเพียงแต่ปล่อยไว้ตามธรรมชาติไม่ตัดโค่นทำลาย ต้นไม้เล็ก ๆ จะเจริญเติบโตขึ้นช่วง 10 - 20 ปี สภาพป่าจะเริ่มฟื้นตัวเองได้ข้อมูลเช่นนี้ยังไม่ได้ศึกษากันจริงจังมากนัก ถ้าเป็นจริงเช่นที่ว่าแทนที่ต้องเสียงบประมาณสองต่อคือปลูกสร้างแล้วดูแล เสียงบประมาณเพียงดูแลป่าที่เสื่อมโทรมเพียงด้านเดียวจะกลับได้ป่าใหม่ตามธรรมชาติเช่นเดิม

ศักยภาพด้านมนุษย์ หากใครได้สัมผัสอีสานอย่างลึกซึ้งและจริงจังแล้วต้องยอมรับว่าอีสานมีศักยภาพด้านมนุษย์อย่างสูงส่งแต่ไม่ได้รับการพัฒนาให้ถูกทิศทาง วัฒนธรรมประเพณี ศิลปะ คณิต ภูมิปัญญาชาวบ้านมีอยู่มากมายในอีสานแต่ล้วนถูกมองข้ามไม่ได้รับการส่งเสริมปรับปรุงให้เข้ากับวิถีความเป็นไปในปัจจุบันกลับไปนำเอาสิ่งอื่นจากภายนอกมาทดแทนบางอย่างพอไปได้ แต่บางอย่างเกิดความขัดแย้ง สร้างปัญหาสังคมทำให้อีสานต้องถอยหลังแทนที่จะก้าวไปข้างหน้า วัฒนธรรมประเพณี บางอย่างอาจต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลเวลาแต่วางอยู่บนพื้นฐานเดิม ภูมิปัญญา คัมภีร์ของชาวบ้านอาจต้องศึกษาอย่างจริงจังและคัดแปลงนำมาใช้ มีผู้สังเกตว่า เมืองโบราณในอีสานหลาย ๆ แห่งมีคูเมืองหลายชั้น เมื่อศึกษาอย่างละเอียดแล้วพบว่าคูเมืองเหล่านั้นมิได้มีจุดหมายไว้ป้องกันข้าศึกอย่างที่เข้าใจกัน แต่เป็นเทคนิค ในการเก็บน้ำจืดไว้ใช้และกันน้ำเค็มไม่ให้เข้ามายังบริเวณเก็บน้ำจืด คือคูชั้นหนึ่ง เก็บน้ำจืด อีกชั้นหนึ่งกันความเค็ม คนอีสานมีความสามารถไปทำงานได้ทุกรูปแบบ เป็นที่น่าสังเกตและเป็นเรื่องจริงที่เล่าถึงคือคนอีสานจำนวนไม่น้อยไปเป็นลูกเรือประมง หาปลาในทะเล และบางคนเป็นถึงไต้ก๋งที่คอยดูว่าบริเวณไหนมีปลาชุกชุม และสั่งให้ ลงอวนจับปลา แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชน ประเพณีต่าง ๆ ในอีสานมีอยู่มากมาย เมื่อวิเคราะห์ประเพณีเหล่านี้ล้วนมีความหมาย แต่ภายหลังมามุ่งสนุกสนาน มากกว่าจุดมุ่งหมายที่แท้จริง เช่น บุญบั้งไฟ เป็นการเรียกแรงงานชาวยมาเริ่ม ทำนา ปัจจุบันผู้คนมาสนุกสนานพั่นชั้นตอในการทำบั้งไฟ ถ้าทางราชการถือโอกาส เข้าแทรกนิตรศการ การปลูกพืชระยะสั้นก่อนการทำนาจะเกิดประโยชน์อย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากหลังจากบุญบั้งไฟแล้วยังมีระยะเวลายาวน้อย 2 เดือน ฝนถึงมาหนัก สมัยก่อนเครื่องทุ่นแรงน้อย การทำนาเป็นงานหนักจึงต้องระดมแรงงานในครอบครัว โดยเฉพาะแรงงานชาวยมาเตรียมการไว้แต่เนิ่น ๆ ในปัจจุบันการทำนารวดเร็วขึ้น และช่วงบุญบั้งไฟเริ่มมีฝนแล้วแต่ไม่มากนัก พื้นที่ดอนอาจปลูกพืชระยะสั้นได้และอาจ เก็บเกี่ยวพืชระยะสั้นก่อนฝนหนัก มีน้ำพอแก่การทำนา การปรับปรุงและสอดแทรกเข้ากับประเพณีคัมภีร์ของท้องถิ่นอีสานเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา และทำความเข้าใจแล้วนำมา ผสมผสานให้เกิดประโยชน์

โครงการนำพระทัยจากในหลวงหรือที่เรียกกันว่าโครงการอีสานเขียว นับว่าเป็นโครงการใหญ่ที่จะทำกันอย่างต่อเนื่องระดมนักวิชาการหลายค่านมาช่วยกันคลำช้างตัวใหญ่คืออีสาน นักวิชาการแต่ละสาขาวิชาต่างวิเคราะห์อีสานไปในแง่มุมต่าง ๆ เช่นคนตาบอดคลำช้าง บางสาขาวิชาได้ลงมือทดลองไปตามแนวความคิดของตน บางสาขาได้วิเคราะห์มองสภาพกว้าง ๆ เพื่อที่จะได้เห็นภาพของอีสานให้ชัดเจน เพื่อให้คนอื่น ๆ นำไปใช้หรือนำไปใช้เองในภายหลัง โครงการอีสานเขียวนับว่าเปิดกว้างที่จะทุ่มเทไปยังอีสานอันเป็นปราการสำคัญด้านความมั่นคงของประเทศ เนื่องจากมีความสนใจกับอีสานและได้คุ้นเคยกับดินแดนนี้มาพอสมควร เมื่อกองทัพบกได้เริ่มโครงการนี้จึงได้เข้าร่วมด้วยตั้งแต่เริ่มต้น หลังจากที่ได้ติดตามไปกับกระบวนการรับทราบปัญหาที่ทางกองทัพได้จัดนำไปยังจังหวัดต่าง ๆ พึงบรรยายสรุปจากเจ้าหน้าที่ของจังหวัดต่าง ๆ แล้วทำให้เกิดความรู้สึกว่าสิ่งที่พบพิจารณาเป็นปัญหาที่ปรากฏเฉพาะหน้า แต่ยังมีส่วนที่ขาดอยู่บางด้านคือมูลเหตุที่นำมาสู่ปัญหาในแนวลึกที่ไม่ปรากฏออกมาชัดเจน โดยเฉพาะพื้นฐานอันเป็นโครงสร้างของชุมชนของอีสาน

การศึกษาโครงสร้างชุมชนอีสานในครั้งนี้จะมุ่งไปที่การศึกษาที่ตั้งทางกายภาพของชุมชนอีสาน โครงสร้างครอบครัว โครงสร้างเศรษฐกิจ และโครงสร้างสังคม ผลจากการศึกษาโครงสร้างชุมชนครั้งนี้จะช่วยให้การดำเนินงานต่าง ๆ ในอีสานได้ตรงเป้าหมายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในการศึกษานี้จะได้วิเคราะห์ถึงพื้นฐานต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่ออีสานในลักษณะต่าง ๆ เป้าหมายเดิมต้องการจะศึกษาในหลายพื้นที่ในอีสาน ภายหลังกองทัพได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายให้สองตำบลคือ ตำบลอิเล้า อำเภอดุหมพพิสัย และตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดที่อยู่ในเขตอีสานใต้อันเป็นบริเวณที่เข้าใจกันว่ามีความยากจนเข้มข้น เคยมีปรากฏการณ์ที่ประชาชนบริเวณนี้อพยพออกไปหางานทำในช่วงฤดูแล้งเป็นจำนวนมากอยู่เสมอ และการทำนาไม่ค่อยได้ผลต่อเนื่องกันหลายปีเพราะฝนตกไม่เพียงพอ นอกจากนั้นที่ตำบลเมืองหลวง ยังมีประชากรเชื้อสายเขมรอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ผลที่นำมาเป็นข้อสรุปไม่อาจเรียกว่าเป็นลักษณะโครงสร้างชุมชนอีสาน ถือว่าเป็นกรณีศึกษาของสองตำบลดังกล่าว ผู้ที่นำไปใช้จำเป็นต้องเทียบเคียงเอาเอง อย่างไรก็ตามการสรุปจะพิจารณา

เฉพาะจุดเด่น ๆ พอที่จะนำไปเป็นแนวเทียบสำหรับบริเวณอื่น ๆ ได้ อนึ่งตามเป้าหมายที่กองทัพน่านำให้กระทำในบางหมู่บ้านเพราะพื้นที่ตำบลทั้งสองมีบริเวณกว้างขวางไม่สะดวกในการเดินทาง แต่หลังจากได้ทำการสำรวจเบื้องต้นแล้วพบว่าหมู่บ้านของทั้งสองตำบลมีความแตกต่างกันอยู่บ้างพอสมควรทำให้โครงสร้างของชุมชนมีลักษณะหลากหลายออกไป จึงตัดสินใจศึกษาทุกหมู่บ้านของทั้งสองตำบลและพบว่าการเดินทางไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ในต้นฤดูฝนมีอุปสรรคพอสมควรแต่ก็ได้ผลคุ้มค่าที่ได้ทราบถึงความแตกต่างในโครงสร้างของชุมชนที่มองดูจากภายนอกคล้ายคลึง ๆ หรือเหมือน ๆ กัน

วิธีการศึกษา การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ทำกันสามวิธีคือ การทำแผนที่ของแต่ละหมู่บ้านและแผนที่รวมของตำบล การสัมภาษณ์ครอบครัวตัวอย่าง โดยการสุ่มเลขที่บ้านจากตารางสุ่มกระทำกับทุกหมู่บ้าน การสังเกตและทำบันทึกลักษณะของหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน

การทำแผนที่ได้ใช้ชนิดชั้นปีที่ 3 ระดับปริญญาตรี สาขาภูมิศาสตร์ ซึ่งได้ผ่านการเรียนการทำแผนที่ในสนามมาแล้ว ปรากฏว่าแผนที่ในระดับตำบลไม่มี ระดับอำเภอนี้เป็นแผนที่หายาก ๆ มาตราส่วนไม่ถูกต้องและมีข้อมูลที่ผิดพลาด บางหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านพยายามทำแผนที่บ้านเพื่อแสดงเลขที่บ้านแต่ไม่มีมาตราส่วนและคลาดเคลื่อนด้านพื้นที่ สถานีอนามัยตำบลได้ทำแผนที่แสดงเลขที่บ้านไว้เช่นกัน แต่มีความคลาดเคลื่อนในค่านมาตราส่วนและพื้นที่ แผนที่มาตราส่วนที่เหมาะสมและถูกต้องน่าจะเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญของชุมชนทั้งในด้านการปกครองการวางแผนพัฒนาและอื่น ๆ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ทำแผนที่ทุกหมู่บ้านในความถูกต้องที่ระดับหนึ่ง โดยเฉพาะที่ตั้งของชุมชนแต่ลักษณะทางกายภาพโดยเฉพาะสภาพภูมิประเทศไม่ได้ทำเนื่องจากต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูงและไม่สามารถครอบคลุมได้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

การสัมภาษณ์มีแบบฟอร์มสัมภาษณ์ไว้ชนิดปริญญาโท สาขาภูมิศาสตร์ จำนวน 8 คน และอาจารย์ผู้ควบคุมสองคน ทำการสัมภาษณ์ตามเลขที่บ้านที่ได้สุ่มไว้ จำนวนครัวเรือนที่สัมภาษณ์มีจำนวนร้อยละ 35 ของครัวเรือนแต่ละหมู่บ้าน ที่กำหนดจำนวนค่อนข้างสูง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหานัยสำคัญทางสถิติ แต่ละหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยบ้านเลขที่

ที่จะสัมภาษณ์ได้กำหนดเวลาและขอความร่วมมือไปยังผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน ส่วนมากได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่มีบางบ้านมีความจำเป็นที่หัวหน้าครอบครัว และภรรยาไม่อาจอยู่บ้าน ได้สัมภาษณ์ลูกแทนซึ่งมีเพียงไม่กี่ราย ปัญหาสัมภาษณ์ใน สนามมีน้อยมากประชาชนในชนบทให้ความร่วมมือมากและกระตือรือร้นในการให้สัมภาษณ์ บ้านที่ไม่ได้รับเลือกจะรู้สึกเสียใจและมักจะมารวมตัวการสัมภาษณ์จากบ้านใกล้เคียง และเนื่องจากความมีไมตรีของชาวบ้านปรากฏว่าการสัมภาษณ์ต้องใช้เวลามากกว่า ที่คาดไว้ ปัญหาที่ค่อนข้างสับสนคือเลขที่บ้านในชนบทจะไม่เรียงลำดับ แต่เรียงตาม การมาชอก่อนหลังดังนั้นการหาเลขที่บ้านจะมีความลำบากมาก ถามใครก็ไม่ค่อย ทราบเพราะเขารู้จักชื่อมากกว่าเลขบ้าน วิธีที่สะดวกและรวดเร็วคือการไปที่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก่อนและขอสมุดเลขที่บ้านจดชื่อเจ้าของบ้านเลขที่ซึ่งต้องการ ด้วยวิธีนี้ ทำให้หมู่บ้านได้รวดเร็วเพราะความใคร่ในหมู่บ้านถึงชื่อเจ้าของบ้านส่วนมากก็รู้กัน นอกจากนั้นหอกระจายเสียงในหมู่บ้านจะช่วยเตือนให้เจ้าของบ้านได้ทราบว่ามีการไปสัมภาษณ์ แต่หอกระจายเสียงไม่มีทุกหมู่บ้าน

การสังเกตและทำบันทึก ผู้สัมภาษณ์ทุกคนต้องทำบันทึกเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของหมู่บ้านหลังจากสัมภาษณ์เสร็จ สิ่งที่ต้องบันทึกหลักเกณฑ์ภูมิประเทศของที่ตั้งชุมชน ลักษณะพืชพรรณ ดิน แหล่งน้ำ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่นอกเหนือไปจากการทำนา เทคโนโลยีระดับพื้นฐานเช่นเครื่องผ่อนแรง นอกจากนั้นยังให้ประเมินศักยภาพของ หมู่บ้านในเชิงทรัพยากรและแหล่งน้ำ เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งสองตำบลประชาชนจะ เลือกตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นอยู่ตามบริเวณที่เนินสูง ทำให้ไม่สะดวกในการหาน้ำใช้ บ่อน้ำตื้นไม่อาจใช้ได้เลยไม่ว่าจะเป็นฤดูไหน ส่วนบ่อบาดาลจะต้องเจาะลึกมาก มีบ้านใหม่ ๆ เริ่มกระจายลงไปตามทุ่งนาริมหมู่บ้านเดิมจะได้ประโยชน์จากบ่อน้ำตื้น ในฤดูฝนขณะเดียวกันพบว่าบ่อบาดาลมีระดับไม่ลึกมากนัก นับว่าสถานที่ตั้งของหมู่บ้าน เป็นตัวประกอบสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับน้ำใช้ ส่วนน้ำดื่มขณะนี้เกือบทุกหลังคาเรือน มีโอ่งขนาดใหญ่รองน้ำฝนไว้ใช้ตลอดทั้งปี

ตารางที่ 1 แสดงตำบล หมู่บ้าน จำนวนบ้าน และจำนวนบ้านที่สัมภาระ

ตำบล	หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนบ้าน	จำนวนบ้านที่สัมภาระ
อิหล่า	1	อิหล่า	70	25
	2	จิก	62	22
	3	โนนยาง	36	13
	4	โคกกกลาง	45	16
	5	โนนค	72	25
	6	โนนค	52	18
	7	หนองเหล็ก	78	27
	8	หนองตาจารย์	38	13
	9	โคกกกลาง	85	30
	10	โนนสูง	42	15
	11	สร้างแก้ว	38	13
	12	โนนเปือย	63	22
เมืองหลวง	1	เมืองหลวง	47	17
	2	เมืองหลวง	118	41
	3	เมืองหลวง	97	34
	4	หนองคินจี	44	16
	5	จ้งเอิญ	78	27
	6	เมืองนอย	144	50
	7	อ	103	36
	8	โทะ	75	26
	9	หนองเมย	46	16
	10	เตาเหล็ก	69	24
	11	หนองสะมอน	122	43
	12	หนองค	87	30
	13	หวยยาง	78	27
		รวม	1789	626

ที่มา : สถาบันประมวลข้อมูลเพื่อการศึกษาและการพัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช 2 ค) ปี 2529

โครงสร้างทั่วไป

การศึกษาครั้งนี้ได้ถามอายุผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งส่วนมากเป็นหัวหน้าครอบครัว อาจเป็นชายหรือหญิงแล้วแต่ครอบครัวหรือภรรยา มีเป็นจำนวนน้อยที่เป็นบุตร การประเมินลักษณะของที่อยู่อาศัย แยกเป็นสี่ลักษณะคือ "เรือนไม้ถาวร" หมายความว่าเสาเรือน หลังคาและฝาผนัง ใช้วัสดุถาวร เช่น เสาไม้ไผ่หรือไม้ทั้งลำต้นไม่ได้ตกแต่ง หลังคามุงจาก แปกหรือใบทองคาง ฝาไม้ไผ่ จาก แปก หรือใบทองคาง "เรือนคอนกรีตถาวร" หมายถึงบ้านที่ใช้วัสดุถาวรเป็นเสาบ้าน และมีโครงสร้างเป็นวัสดุถาวร "เรือนถาวร" เป็นเรือนที่ใช้วัสดุถาวรทั้งหลัง คือ เสา ฝาผนัง พื้นและหลังคา ส่วน "เรือนทันสมัย" เป็นบ้านที่สร้างตามลักษณะบ้านในเมือง ก่ออิฐถือปูน ทาสี มีห้องน้ำและห้องส้วมภายในตัวเรือน การประเมินค่าแห่งที่ตั้งของเรือนในสี่ลักษณะคือ เรือนใกล้ชิดกันในลักษณะที่หลังคาเกือบจะชนกัน เรือนไม้มีรั้วกันบริเวณ เรือนมีบริเวณ เรือนมีบริเวณและปลูกต้นไม้ และคำถามถึงที่ทำกินของครอบครัวและจำนวนพื้นที่

อายุของผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อคิดค่าเฉลี่ยแยกตามตำบลปรากฏตามตารางที่ 2 จากค่าเฉลี่ยของอายุของหัวหน้าครอบครัวหรือภรรยาของครอบครัวที่สัมภาษณ์ที่ตำบลอื่นล้อยู่ที่ 48.09 ปี และที่ตำบลเมืองหลวงอยู่ที่ 44.55 ปี ในตำบลอื่นล้อย่างมีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครอบครัวค่อนข้างมาก อายุสูงสุดถึง 85 ปี และยังคงแข็งแรง ช่วยตัวเองได้และอยู่กับหลานซึ่งลูกนำมาให้อุปการะ ส่วนที่ตำบลเมืองหลวง หัวหน้าครอบครัวมีอายุอยู่ในวัยกลางเป็นส่วนใหญ่ ค่าเฉลี่ยทุกหมู่บ้านไม่ถึง 50 ปี ที่น่าสังเกตทั้งสองตำบลหลายครอบครัวที่มีสมาชิกได้ไปทำงานอยู่ที่ยื่น และส่วนใหญ่ทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ครอบครัวที่มีสมาชิกไปทำงานที่ยื่นจะมีบ้านเรือนลักษณะถาวร ถึงแม้จะมีพื้นที่นาจำนวนน้อย และพบว่าจากการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวชายวัย 40 ปีขึ้นไป มีหลายรายได้เคยไปทำงานที่กรุงเทพฯ บุคคลเหล่านี้มักจะมีฐานะดีและนำความคิดใหม่ ๆ มาพัฒนาท้องถิ่น มีบางรายไปทำสวนส้มและสวนยางในภาคใต้ก็มี เมื่อพิจารณาแล้วการอพยพ

ตารางที่ 2 อายุเฉลี่ยของผู้ให้สัมภาษณ์จากครอบครัวตัวอย่าง

ตำบล	หมู่ที่	อายุเฉลี่ย	จำนวนที่สัมภาษณ์	
อู่ฮั่ว	1	50.48	25	
	2	32.32	22	
	3	51.23	13	
	4	54.25	16	
	5	51.46	24	
	6	54.56	18	
	7	48.61	28	
	8	49.69	13	
	9	49.81	31	
	10	41.63	16	
	11	53.00	13	
	12	43.23	22	ค่าเฉลี่ย 48.09
เมืองหลวง	1	39.88	17	
	2	47.02	41	
	3	42.38	34	
	4	45.63	16	
	5	43.44	27	
	6	44.04	50	
	7	46.42	32	
	8	44.38	26	
	9	41.12	16	
	10	48.79	24	
	11	43.88	43	
	12	48.19	31	
	13	40.63	27	ค่าเฉลี่ย 44.55

ไปหางานชั่วคราวของคนในบริเวณนี้ก่อให้เกิดผลดีต่อท้องถิ่นอย่างพอสมควรที่สำคัญ
เมื่อบุคคลเหล่านี้กลับมาจะนำเอาประสบการณ์ใหม่ ๆ มาเผยแพร่ในท้องถิ่น

ลักษณะบ้านเรือน พบว่าจากตัวอย่างที่สัมภาษณ์ตำบลห้วยน้ำขุ่นมีบ้านไม้ถาวร

25 หลัง คิดเป็นร้อยละ 10.4 บ้านคอนชางถาวร 79 หลัง ร้อยละ 32.8

บ้านถาวร 124 หลัง ร้อยละ 51.5 และบ้านทันสมัย 13 หลัง ร้อยละ 5.4

ส่วนที่ตำบลเมืองหลวง บ้านไม้ถาวรมี 67 หลัง ร้อยละ 17.3 บ้านคอนชางถาวร

173 หลัง ร้อยละ 44.6 บ้านถาวร 143 หลัง ร้อยละ 36.9 และบ้านทันสมัย

5 หลัง ร้อยละ 1.3 เมื่อพิจารณาเป็นรายหมู่บ้านพบว่า ตำบลห้วยน้ำขุ่น หมู่ที่ 1

มีบ้านถาวรและทันสมัยเกินครึ่งหนึ่งคือมี 17 บ้านในจำนวนตัวอย่าง 25 บ้าน หมู่ที่ 2

มีกำลังกันระหว่างบ้านทันสมัยและบ้านถาวรกับบ้านกึ่งถาวรและไม้ถาวรคือกลุ่มแรก

มี 22 บ้าน ส่วนกลุ่มหลังมี 10 บ้าน หมู่ 3 จำนวนบ้านทันสมัยและถาวรมีจำนวน

10 บ้าน ในตัวอย่างทั้งหมด 13 บ้าน หมู่ 4 จำนวนบ้านทันสมัยและถาวรมีจำนวน

12 บ้าน ในจำนวนตัวอย่าง 16 บ้าน หมู่ 5 บ้านทันสมัยและถาวรมี 16 บ้าน

ในจำนวนตัวอย่าง 24 บ้าน หมู่ 6 จำนวนบ้านไม้ถาวรและกึ่งถาวรมีมากกว่า

มีจำนวนรวมกัน 13 บ้าน ในจำนวนตัวอย่าง 18 บ้าน หมู่ 7 จำนวนบ้านทันสมัย

และบ้านถาวรกับบ้านไม้ถาวรและกึ่งถาวร มีจำนวนใกล้เคียงกันคือกลุ่มแรกมี

13 บ้าน น้อยกว่ากลุ่มหลัง 2 บ้าน หมู่ 8 เช่นเดียวกับหมู่ 7 ทั้งสองกลุ่มมีจำนวน

ใกล้เคียงกันคือ บ้านไม้ถาวรและกึ่งถาวรมี 7 บ้าน ส่วนบ้านทันสมัยและถาวรมี

6 บ้าน หมู่ 9 มีจำนวนบ้านทันสมัยและถาวร 19 บ้าน ขณะที่บ้านไม้ถาวรและ

กึ่งถาวร มี 12 บ้าน หมู่ 10 มีจำนวนบ้านไม้ถาวรและกึ่งถาวร 9 บ้าน หมู่ 11

ไม่มีบ้านทันสมัย มีบ้านถาวร 7 บ้าน จำนวนใกล้เคียงกัน หมู่ 11 มีบ้านทันสมัย

และถาวร 11 บ้าน หมู่ 12 ไม่พบบ้านไม้ถาวรจำนวนบ้านกึ่งถาวรมี 2 บ้าน หมู่ 12

จำนวนบ้านไม้ถาวรและกึ่งถาวรมี 13 บ้าน และบ้านถาวรมี 9 บ้าน ไม่มีบ้าน

ทันสมัยในหมู่บ้าน

ตารางที่ 3 ลักษณะบ้านเรือน

ตำบล	หมู่ที่	จำนวนลักษณะบ้าน				
		ไม้ถาวร	คอนชางถาวร	ถาวร	ทันสมัย	รวม
อิหล่า	1	1	7	15	2	25
	2	2	8	11	1	22
	3	-	3	9	1	13
	4	2	2	9	3	16
	5	1	7	15	1	24
	6	4	9	4	1	18
	7	2	13	12	1	28
	8	2	5	5	1	13
	9	7	5	8	1	31
	10	2	7	7	-	16
	11	-	2	10	1	13
	12	2	11	9	-	22
เมืองหลวง	1	1	9	7	-	17
	2	1	15	23	2	40
	3	8	21	5	-	34
	4	3	5	8	-	16
	5	9	11	7	-	27
	6	7	21	21	1	50
	7	2	17	16	1	36
	8	6	11	9	-	26
	9	3	9	4	-	16
	10	7	6	11	-	24
	11	10	19	15	1	45
	12	4	15	14	-	33
	13	6	16	5	-	27

ตำบลเมืองหลวง หมู่ 1 จำนวนบ้านไม่ถาวรกับบ้านถาวรมี 10 บ้าน มีบ้านถาวร 7 บ้าน ไม่มีบ้านทันสมัย หมู่ 2 มีบ้านถาวรและบ้านทันสมัย 25 บ้าน ส่วนบ้านไม่ถาวรและถาวรมี 16 บ้าน หมู่ 13 มีบ้านไม่ถาวรและถาวรถึง 29 บ้าน ส่วนบ้านถาวรมี 5 บ้าน ไม่ปรากฏบ้านทันสมัย หมู่ 4 จำนวนบ้านไม่ถาวรและถาวรเท่ากับบ้านถาวรคือกลุ่มละ 8 บ้าน แต่ไม่ปรากฏบ้านทันสมัย หมู่ 5 มีบ้านไม่ถาวรและถาวร 20 บ้าน ส่วนบ้านถาวรมี 7 บ้าน ไม่มีบ้านทันสมัย หมู่ 6 มีบ้านทันสมัยและถาวร 22 บ้าน น้อยกว่ากลุ่มบ้านไม่ถาวรและถาวรไป 6 บ้าน หมู่ 7 บ้านไม่ถาวรกับถาวรมีจำนวนใกล้เคียงกับบ้านทันสมัย และถาวรกลุ่มแรกมี 19 บ้าน กลุ่มหลังมี 17 บ้าน หมู่ 8 บ้านไม่ถาวรและถาวรมี 17 บ้าน ส่วนบ้านถาวรมี 9 บ้าน ไม่มีบ้านทันสมัย หมู่ 9 บ้านไม่ถาวรและถาวรมี 12 บ้าน ส่วนบ้านถาวรมี 4 บ้าน ไม่มีบ้านทันสมัย หมู่ 10 บ้านไม่ถาวรและถาวรมี 13 บ้าน บ้านถาวรมี 11 บ้าน ไม่มีบ้านทันสมัย หมู่ 11 บ้านไม่ถาวรและถาวรมี 29 บ้าน ส่วนบ้านถาวรและทันสมัยมี 14 บ้าน หมู่ 12 บ้านไม่ถาวรและถาวรมี 17 บ้าน บ้านถาวรมี 14 บ้าน ไม่มีบ้านทันสมัย หมู่ 13 บ้านไม่ถาวรและถาวรมี 22 บ้าน กับบ้านถาวรมี 5 บ้าน ไม่มีบ้านทันสมัย

ลักษณะของบ้านทั้งสองตำบลค่อนข้างแตกต่างกันกล่าวคือ จำนวนบ้านถาวรและบ้านทันสมัยมีจำนวนมากในตำบลอิหล่าเมื่อเปรียบเทียบกับตำบลเมืองหลวง ในตำบลอิหล่าเอง บางหมู่มีจำนวนบ้านไม่ถาวรค่อนข้างสูงเช่นเดียวกับบ้านค่อนข้างถาวร ส่วนตำบลเมืองหลวง จำนวนบ้านทันสมัยมีน้อยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม่ถาวรและถาวร ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยเป็นตัวชี้ถึงสภาพเศรษฐกิจของประชากรในชนบทได้พอสมควร เพราะที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่ประชาชนคำนึงถึงและมีแนวโน้มที่จะแก้ไขและแสวงหาส่วนที่ดีกว่าเป็นอันดับแรก ๆ จากการสัมภาษณ์จะพบความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กล่าวคือครอบครัวใดที่มีลักษณะบ้านไม่ถาวรหรือถาวรพบว่า ครอบครัวนั้นภาวะเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก เมื่อนำภาพนี้มามองทั้งหมู่บ้านจะทำให้ทราบว่าหมู่บ้านที่มีบ้านไม่ถาวรและถาวรมาก ๆ จะมีสภาพเศรษฐกิจไม่ดีตามไปด้วย สิ่งที่จะมองหาคือไปก็คือ มีตัวแปรอะไรบ้างที่ส่งผลให้เกิดสภาพดังกล่าว

ตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือน ความมุ่งหมายในการสังเกตตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือน เพื่อจะควาลักษณะโครงสร้างของที่อยู่อาศัยในชนบท ภาคอีสานมีความหนาแน่นหรือ แออัดมากน้อยเพียงใด การอยู่กันอย่างแออัดในชนบทอาจเป็นดัชนีบอกสภาพทาง เศรษฐกิจของสังคม โดยปกติชนบทยังมีพื้นที่กว้างขวางการที่ประชากรมาอยู่รวมกัน เป็นกลุ่มอย่างหนาแน่นแสดงถึงความจำเป็นด้านปัจจัยของการครองชีพ เช่นมีแหล่งน้ำ เส้นทางคมนาคมสะดวก หรือมีทรัพยากรที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพ โดยปกติ ถ้าอาชีพหลักเป็นเกษตรกรรมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมจะเป็นพื้นที่เพาะปลูกเพราะจะ ได้ใช้เวลาดูแลอย่างทั่วถึงและใกล้ชิด แต่เนื่องจากตั้งเดิมเกษตรกรรมของไทยเป็น แบบเพื่อการยังชีพ ประชากรจึงอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหนาแน่นทำให้การดูแลพืชผลไม่ดีเท่าที่ควรจะเป็น ข้อที่ใหม่หักสำหรับเรื่องบ้านมีสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือที่ปลูกชืคบ้านอื่น และไม่มีรั้ว กลุ่มหนึ่งกับบ้านที่มีบริเวณและปลูกต้นไม้อีกกลุ่มหนึ่ง รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่าชนบททั้งสองตำบลทั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกันที่ตำบลอีหล่ำ มีอยู่ถึงร้อยละ 59.3 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีอยู่ร้อยละ 49.2 ส่วนบ้านไม่มีรั้ว ที่ตำบลอีหล่ำมีอยู่เพียงร้อยละ 6.6 ที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 17 บ้านที่มีบริเวณ บ้านที่ตำบลอีหล่ำมีร้อยละ 26.6 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 32.2 และ ประเค้นสุดท้ายบ้านที่มีบริเวณปลูกต้นไม้ที่ตำบลอีหล่ำมีอยู่ร้อยละ 7.5 ที่ตำบล เมืองหลวงมีร้อยละ 1.5 บ้านเรือนในสองตำบล แมว่าจะมีบริเวณบ้าน แต่การปลูก ต้นไม้ที่ให้ผลประโยชน์ไม่ค่อยนิยมกันจากนักอาจเป็นเพราะมีปัญหาในการดูแลเพราะ ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งหรืออาจมีความประสงค์จะปล่อยให้ทิ้งไว้เพื่อรอการปลูกสร้าง บ้านหลังใหม่ สำหรับบ้านที่ไม่มีรั้วเลยมีจำนวนน้อยทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากทางฝ่าย ปกครองส่งเสริมให้มีการสร้างรั้วโดยเฉพาะบ้านที่อยู่ติดทางถนนจะมีรั้วที่อยู่คานถนน ทุกบ้าน เว้นแต่บ้านที่ไม่อยู่ติดถนนจะไม่มีรั้ว

ตารางที่ 4 ตำแหน่งที่ตั้งบ้าน

ตำบล	หมู่ที่	จำนวนตำแหน่งที่ตั้งบ้าน			
		ติดบ้านอื่น	ไม่มีรั้ว	มีบริเวณ	มีบริเวณปลูกต้นไม้
อู่ฮั่ว	1	1	1	10	3
	2	20	-	2	-
	3	8	1	3	1
	4	8	3	5	-
	5	16	2	3	3
	6	13	1	4	-
	7	20	1	7	-
	8	5	-	5	3
	9	17	1	11	2
	10	12	-	3	1
	11	3	3	6	1
	12	10	3	5	4
เมืองหลวง	1	8	2	7	-
	2	25	6	10	-
	3	23	4	7	-
	4	10	1	4	1
	5	16	-	11	-
	6	33	11	5	1
	7	25	5	6	-
	8	6	9	11	-
	9	3	3	9	1
	10	4	4	13	3
	11	17	9	17	-
	12	13	4	14	-
	13	8	8	11	-

พื้นที่ทำกิน อาชีพของประชาชนในชนบทส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ดังนั้นการทราบขนาดพื้นที่ทำกินจะช่วยให้ทราบลักษณะโครงสร้างกว้าง ๆ ของชุมชน ดังนั้นในครอบครัวที่สัมภาษณ์จะถูกถามถึงพื้นที่ทำกินว่ามีเป็นของตนเองหรือไม่ ถ้ามีเป็นพื้นที่ประมาณเท่าไร จากคำถามถึงพื้นที่ทำกินปรากฏในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 จำนวนครอบครัวที่ไม่มีและมีพื้นที่ทำกิน

ตำบลอื่นๆ	ไม่มี	มี	ตำบลเมืองหลวง	ไม่มี	มี
หมู่ที่ 1	2	23	หมู่ที่ 1	-	17
2	2	20	2	4	37
3	1	12	3	4	30
4	1	15	4	1	15
5	-	24	5	1	26
6	-	18	6	1	49
7	1	27	7	3	33
8	1	12	8	3	23
9	-	31	9	-	16
10	-	16	10	4	20
11	-	13	11	5	38
12	-	22	12	3	28
			13	6	21
คิดเป็นร้อยละ	3.3	96.7	คิดเป็นร้อยละ	9.0	91.0

จากการวางจะพบว่าร้อยละ 90 หรือมากกว่าจากตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์
ประชากรมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง ความแตกต่างในแต่ละหมู่บ้านเมื่ออยู่ข้างแต่ไม่
มากนัก ถ้าเปรียบเทียบกันระหว่างสองตำบลพบว่า ตำบลอู่หาลำมีจำนวนครอบครัว
ซึ่งไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองเพียงร้อยละ 3.3 ขณะที่ตำบลเมืองหลวงมีครอบครัว
ที่ไม่มีที่ทำกินของตนเองถึงร้อยละ 9.0 ครอบครัวไม่มีที่ทำกินเองของตำบลเมืองหลวง
มีสูงกว่าตำบลอู่หาลำ เมื่อถามถึงขนาดพื้นที่ทำกินจะปรากฏผลความตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ขนาดพื้นที่ทำกิน

ตำบล	ต่ำกว่า 1 ไร่	1-5ไร่	6-10ไร่	มากกว่า 10 ไร่	ตำบล	ต่ำกว่า 1 ไร่	1-5ไร่	6-10ไร่	มากกว่า 10 ไร่
อู่หาลำ					เมืองหลวง				
หมู่ 1	2	4	5	14	หมู่ 1	-	1	2	14
2	2	5	5	10	2	4	3	10	24
3	1	-	2	10	3	4	3	4	23
4	1	1	2	12	4	1	4	5	6
5	-	3	3	18	5	1	3	10	13
6	-	3	8	7	6	1	7	14	28
7	1	3	5	19	7	4	1	11	20
8	1	2	5	5	8	3	7	7	9
9	-	2	10	19	9	-	5	6	5
10	-	2	3	11	10	4	4	3	13
11	-	3	3	7	11	5	11	4	23
12	-	5	9	8	12	3	3	4	21
					13	7	8	7	5
คิดเป็น ร้อยละ	3.3	13.7	24.9	58.1	คิดเป็น ร้อยละ	9.5	15.5	22.4	52.6

จากตารางเกินร้อยละ 50 ของครอบครัวทั้งสองตำบลมีพื้นที่เกิน 10 ไร่ ครอบครัวที่มีพื้นที่ต่ำกว่า 1 ไร่ มีร้อยละ 3.3 ที่ตำบลอู่ห่อ และร้อยละ 9.5 ที่ตำบลเมืองหลวง ขนาดพื้นที่ต่ำกว่า 5 ไร่ สำหรับเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพจะมี ผลผลิตไม่เพียงพอบริโภคภายในครอบครัวและเป็นที่ทราบกันว่าประชากรแทบทั้งหมด มีการปลูกข้าวเป็นหลัก ในตำบลอู่ห่อครอบครัวที่มีพื้นที่ตั้งแต่ 5 ไร่ลงไป มีร้อยละ 17 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีถึงร้อยละ 25 ที่ตำบลเมืองหลวงมีพื้นที่ทำกินไม่พอกับการครองชีพถึงหนึ่งในสี่ ส่วนที่อู่ห่อมีเพียงร้อยละ 17 คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีปัญหา ถึงแม้จะ จัดการหาน้ำให้เพียงพอแล้วก็ตามแต่พื้นที่สำหรับทำประโยชน์มีไม่เพียงพอ และยังมีแนวโน้มที่น่าวิตกคือ การแบ่งขอยพื้นที่ทำกินให้ย่อยเล็กลงไปจะมีเพิ่มมากขึ้น จากการจัดสรรคแบ่งปันพื้นที่อันเป็นมรดกตกทอดไปสู่บุตรหลานในครอบครัว ผลกระทบ จากพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอจะส่งผลกระทบต่อเมืองไปมาก จึงเห็นได้ว่าการหาน้ำให้เพียงพอ ต่อการเพาะปลูกเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาในบริเวณนี้ แต่การดำเนินงานที่ ช่วยให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้น่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาวของบริเวณนี้

โครงสร้างครอบครัว

การพิจารณาโครงสร้างของครอบครัวได้มีคำถามจำนวนสมาชิกในครอบครัว แบ่งตามเพศ คุณนาคอายุวัยทำงานคือ ระหว่าง 15 ถึง 60 ปี จำนวนเครือญาติ ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ความใกล้ชิดของเครือญาติที่มีการติดต่อกันมาหาสู่กัน เสมอ การติดต่อกันทางของสมาชิกในครอบครัว สาเหตุของการติดต่อกัน ความคาดหวังภายในครอบครัว อาชีพที่คิดว่าชอบที่สุด และความคาดหวังของบุตรธิดา คำถามดังกล่าวนำมาประเมินเป็นโครงสร้างของครอบครัว ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ เป็นเรื่อง ๆ ไป

จำนวนสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวทำให้ทราบถึงโครงสร้างของครอบครัวในบริเวณที่ศึกษาว่ามีขนาดใหญ่เล็กมากน้อยแค่ไหน ขนาดของครอบครัวแต่ละหมู่ได้จากการวางที่ 7 พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกอยู่ระหว่าง 3 ถึง 7 คน แนวโน้มที่ค่อนข้างชัดเจนจากการสังเกตคือครอบครัวที่อยู่ในวัยไม่เกิน 40 ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัวจะอยู่ในระหว่าง 3 - 4 คน แสดงให้เห็นว่าครอบครัวสมัยใหม่เริ่มมีจำนวนบุตรธิดาน้อยลง ซึ่งให้เห็นต่อไปว่าความต้องการแรงงานเพื่อการเกษตรกรรม ในชนบทมีแนวโน้มลดลงเพราะการใช้เครื่องทุ่นแรงเริ่มมีมากขึ้น ส่งผลให้เกิดภาวะว่างงานในชนบท จึงไม่น่าสงสัยเลยว่าทำไมคนในภาคอีสานจึงมีการอพยพไปทำงานในที่ต่าง ๆ กันมาก อย่างไรก็ตาม จากแนวโน้มที่สมาชิกในครอบครัวเริ่มลดน้อย ปัญหาการว่างงานคงจะคลี่คลายไปด้วยในระยะยาว ทางตรงข้ามถ้าการอุตสาหกรรมที่ต้องการแรงงานสูงได้กระจายเข้ามาสู่บริเวณนี้ ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรมจะเกิดขึ้น ครอบครัวที่มีสมาชิกเกิน 7 คน มีจำนวนค่อนข้างน้อย ซึ่งต่างไปจากที่คาดหมายว่าครอบครัวในอีสานน่าจะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ เพราะเศรษฐกิจโดยทั่วไปยังเป็นแบบเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ รูปแบบของเกษตรกรรมแบบนี้ยังต้องการแรงงานในครอบครัวช่วยกันผลิต แต่อาจเป็นไปได้ที่ในช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ที่จะก้าวไปสู่การผลิตถึงการความมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 7 จำนวนครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว

ตำบล/หมู่ที่		จำนวนสมาชิกในครอบครัว															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13...	18		
อิหล่า	หมู่ 1	-	3	5	3	8	2	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-
	2	-	2	4	-	1	6	7	1	-	1	-	-	-	-	-	-
	3	-	-	1	3	2	3	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
	4	1	1	2	2	4	2	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	5	-	-	-	-	8	9	1	3	1	1	-	1	-	-	-	-
	6	-	-	1	5	3	-	5	-	2	1	-	1	-	-	-	-
	7	-	2	2	7	7	4	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	8	1	-	-	4	1	4	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-
	9	-	3	2	3	7	7	5	1	3	-	-	-	-	-	-	-
	10	-	2	2	3	4	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
	11	-	-	2	1	1	5	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-
	12	-	-	-	1	2	5	7	2	3	-	2	-	-	-	-	-
เมืองหลวง	หมู่ 1	-	-	-	7	5	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	1	3	6	5	7	7	7	1	4	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	4	7	2	11	3	4	1	-	1	1	-	-	-	-	-
	4	-	-	1	5	4	3	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-
	5	-	1	1	1	5	5	6	5	2	1	-	-	-	-	-	-
	6	1	2	4	10	11	7	10	3	2	-	-	-	-	-	-	-
	7	1	1	3	3	7	8	8	3	1	-	-	1	-	-	-	-
	8	-	1	2	3	3	3	7	4	1	2	-	-	-	-	-	-
	9	-	-	1	3	2	3	3	2	2	-	-	-	-	-	-	-
	10	-	1	1	3	5	6	3	1	1	2	-	-	1	-	-	-
	11	-	2	2	6	7	11	8	2	2	2	1	-	-	-	-	-
	12	-	1	1	6	4	6	3	4	2	-	3	-	-	-	1	-
	13	1	1	1	6	10	4	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-

ตารางที่ 8 จำนวนประชากร ผู้มีอายุน้อยกว่า 15 ปี และผู้มีอายุเกิน 60 ปี แบ่งตามเพศ

ตำบล/หมู่ที่		ประชากร		อายุต่ำกว่า 15 ปี		อายุเกิน 60 ปี		
		ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
อู่หล้า	หมู่ 1	50	67	16	22	7	13	เฉลี่ย 5.42
	2	55	69	17	9	4	8	
	3	39	35	5	3	7	8	
	4	40	38	9	10	5	4	
	5	73	83	27	12	6	12	
	6	56	57	16	15	7	9	
	7	66	74	10	18	5	7	
	8	31	41	7	14	2	1	
	9	82	89	18	26	7	10	
	10	35	43	10	9	1	2	
	11	35	41	8	15	3	5	
	12	89	69	30	22	6	9	
เมืองหลวง	หมู่ 1	41	46	10	14	2	2	เฉลี่ย 5.58
	2	95	120	27	31	7	7	
	3	80	87	26	17	5	9	
	4	40	44	15	10	2	1	
	5	88	86	27	25	2	5	
	6	117	149	32	44	5	12	
	7	100	108	24	20	8	13	
	8	78	85	21	23	7	8	
	9	51	47	21	11	1	2	
	10	50	82	19	29	6	5	
	11	124	132	40	38	7	11	
	12	68	109	32	26	6	6	
	13	73	66	29	23	3	1	

โครงสร้างอายุในครอบครัว ตารางที่ 8 เปรียบเทียบให้เห็นจำนวนประชากรที่ไม่ให้ผลเชิงเศรษฐกิจคือผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี และผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป กับประชากรทั้งหมดจะเห็นว่าประชากรวัยทำงานคืออายุตั้งแต่ 16 ปี ถึง 60 ปี กับประชากรนอกวัยทำงานในบริเวณที่ศึกษามีจำนวนใกล้เคียงกัน ที่น่าสังเกตคือประชากรที่อายุต่ำกว่า 15 ปีมีจำนวนมากกว่าส่วนมากจะมีเกินหนึ่งในสามของประชากรทั้งหมดในขณะที่ประชากรวัยเกิน 60 ปี ยังมีจำนวนไม่มากนัก อาจเป็นเพราะการวางแผนครอบครัวของบริเวณที่ศึกษายังไม่เกิดผลชัดเจน อย่างไรก็ตามช่วงอายุของผู้ที่อยู่ในวัยทำงานของแต่ละครอบครัวก็มีจำนวนไม่น้อยซึ่งเป็นดัชนีส่งผลให้ฐานะครอบครัวของบริเวณนี้ดีขึ้น เมื่อพิจารณาจำนวนเฉลี่ยของสมาชิกในแต่ละครอบครัวทั้งสองตำบลมีจำนวนใกล้เคียงกัน คือที่ตำบลอู่หล้ามี 5.42 คน ต่อครอบครัว ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีสูงกว่าเล็กน้อยคือ 5.58 คนต่อครอบครัว ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของครอบครัวมีขนาดเล็กลง แนวโน้มนี้เป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ในขณะที่ภูมิภาคอื่นมีค่าเฉลี่ยของสมาชิกในครอบครัวประมาณ 4 คนกว่า ๆ ดังนั้นในบริเวณที่ศึกษายังคงมีค่าสูงอยู่เหตุผลคงเป็นดังที่อธิบายมาตั้งแต่ตอนต้นคือ การยอมรับการวางแผนครอบครัวในภูมิภาคนี้ช้ากว่าภูมิภาคอื่น

ลำดับเครือญาติ เมื่อพิจารณาถึงลำดับเครือญาติในครอบครัวคือคู่ลำดับสายตรง คือ พ่อและแม่ ขึ้นไปทางสายตรงได้แก่ ตา ยาย ปู่ ย่า และทวด สายที่ลงมาข้างล่าง ได้แก่ น้า อา ลูก หลาน และเหลน พบว่าในบริเวณที่ศึกษาครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวคือมีเพียงพ่อ แม่และลูก มีไม่กี่ครอบครัวที่มีเครือญาติลำดับสูงขึ้นไปคือ มีตา ยาย หรือปู่ ย่า มาอยู่รวมกัน ส่วนสายล่างลงไป มี น้า อา อยู่รวมกัน แนวโน้มจากครอบครัวขยาย (extended family) มาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นทุกที ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพทางเศรษฐกิจเป็นตัวแปรที่สำคัญ นอกจากนั้นการเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพได้เริ่มเปลี่ยนไปสู่การค้ามากขึ้น ตามตารางที่ 8 จะพบว่าจำนวนครอบครัวที่มีหลานมีค่อนข้างมากรองมาจากครอบครัวที่มีบุตรส่วนมากครอบครัวที่สามมีภรรยาต้องไปทำงานที่อื่นเช่นทำงานในเมือง หรือไปทำงานในกรุงเทพฯ

ตารางที่ 9 ลักษณะครอบครัวครัวเรือนเครือญาติ

ตำบล/หมู่ที่		จำนวนครอบครัวที่มีสมาชิก						
		หัวค	ปู่ ย่า ตา ยาย	น้า อา	ลูก	หลาน	เหลน	อื่น ๆ
อู่หล้า	หมู่ 1	1	8	-	23	3	-	-
	2	1	7	-	22	8	1	-
	3	-	7	1	13	1	-	1
	4	1	5	-	13	4	-	-
	5	1	9	1	21	8	-	-
	6	-	5	-	15	9	-	-
	7	-	6	-	24	8	-	-
	8	-	2	1	11	3	-	-
	9	-	6	-	25	14	1	1
	10	-	3	1	13	2	-	1
	11	-	1	-	13	6	-	1
	12	-	10	2	21	7	1	-
เมืองหลวง	หมู่ 1	-	3	-	17	7	-	-
	2	1	7	-	38	14	-	-
	3	-	6	1	31	9	-	1
	4	-	2	-	16	3	-	1
	5	-	7	1	24	8	1	1
	6	-	10	-	46	16	1	-
	7	1	6	1	33	16	-	-
	8	-	5	-	24	12	-	2
	9	-	3	-	14	5	-	1
	10	1	6	1	24	13	-	1
	11	-	5	-	43	12	-	2
	12	-	7	-	28	11	-	-
	13	-	6	-	26	5	-	-

จะนิยมนำหลานมาให้ปู่ย่าหรือตายายเลี้ยง และจะฝากไว้เช่นนี้จนหลานโต พ่อแม่จึงรับให้ไปอยู่คว่ายเข้าโรงเรียน เช่นเดียวกันในช่อง ปู่ ย่า ตา ยาย มีจำนวนหลายครอบครัวแสดงว่าความผูกพันในสายตรงขึ้นไป 1 ช่วงอายุคน ถึงแม้ว่าปู่ย่าจะอายุเลยวัยทำงานไปแล้วก็ตาม แต่งานเบา ๆ ภายในบ้านเช่น การเลี้ยงหลานหรือทำงานประเภทฝีมือ เช่น การเลี้ยงไหม สานไหม และทอผ้า เป็นต้น อย่างไรก็ตามครอบครัวที่มีปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน มีแนวโน้มลดลง เพราะคนรุ่นหนุ่มสาวใหม่ ๆ เมื่อแต่งงานแล้วจะแยกครอบครัวโดยการสร้างบ้านเรือนอยู่ต่างหาก หรือบางกรณีอาจสร้างบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกัน ๆ กัน

กรณีของทวดหรือเหลนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันมีน้อยมาก ทั้งนี้อาจเป็นไปได้สองกรณีคือ ช่วงอายุอาจไม่ยืนยาวพอที่จะเกิดกรณีเช่นนี้แต่ข้อนี้อาจไม่จริงเสมอไป เพราะอายุของคนในบริเวณนี้มีเกิน 70 ปี อยู่จำนวนไม่น้อย และคนเหล่านี้มีเครือข่ายไปถึงชั้นเหลนได้ทั้งนั้น อีกกรณีหนึ่งคือความจริงที่ครอบครัวได้แยกออกไปตั้งแต่ชั้นลูก ดังนั้นโอกาสที่มีเหลนมาเลี้ยงอยู่ในครอบครัวเดียวกันจึงมีน้อย เว้นไว้แต่เกิดกรณีจำเป็นที่นำมาฝากไว้ จากตารางจึงเห็นได้ว่า ครอบครัวที่มีทวดและเหลนจึงมีน้อยมาก เช่นเดียวกันจำนวนน้ำ อา และคนอื่น ๆ ที่มารวม อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันมีจำนวนน้อยมาก บุคคลเหล่านี้ที่มาอยู่รวมส่วนมากไม่ได้แต่งงานหรือมีครอบครัวของตนเอง ถ้ามีครอบครัวแล้วอาจเข้าลักษณะที่มีการหย่าร้างกัน จึงมาขออาศัยอยู่เป็นการพักพิงชั่วคราว จึงเห็นได้ว่าในพื้นที่ซึ่งทำการศึกษานี้อาจสรุปได้ว่า โครงสร้างของครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่คือเป็นครอบครัวที่มีพ่อแม่และลูก ส่วนจะมีขยายไปบ้างก็เพียงชั้นเดียวคือชั้นบนเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนชั้นล่างแค่ชั้นหลานแต่มีจำนวนไม่มากนัก

ความใกล้ชิดของเครือญาติ การสอบถามเครือญาติใกล้ชิดที่ไปมาหาสู่กัน อยู่เสมอ มีคำถาม 5 คำถาม ญาติที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ญาติในตำบลเดียวกัน ญาติในอำเภอเดียวกัน ญาติในจังหวัดเดียวกัน และญาติในที่อื่น ๆ หักห้าคำถาม อาจตอบได้ทั้งหมด หากมีญาติที่ไปมาหาสู่กันทุกคำถาม คำถามแรกถามถึงญาติที่อยู่

ในหมู่บ้านเดียวกันนับได้ว่าบ้านอยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งแสดงถึงเครือญาติที่ซื่อตรงกัน ใกล้ชิดกัน อาจเป็นกลุ่มดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณนั้น ส่วนคำถามที่สองหมายถึง ญาติที่อยู่ในหมู่บ้าน แต่ยังคงอยู่ในตำบลเดียวกันซึ่งยังคงแสดงความใกล้ชิดที่เกาะกลุ่มกันอยู่ของเครือญาติ คำถามที่สามถามถึงเครือญาติใกล้ชิดที่อยู่ในตำบลอื่น ๆ แต่ยังคงอยู่ในอำเภอเดียวกัน แต่แสดงถึงการกระพือของเครือญาติ คำถามที่สี่ถามถึงเครือญาติที่อยู่ในอำเภออื่น ๆ แต่ยังคงอยู่ในจังหวัดเดียวกัน ซึ่งแสดงถึงการกระจายของเครือญาติที่อยู่ห่างไกลออกไป และคำถามสุดท้ายคือเครือญาติที่อยู่อื่น ๆ ภายนอกจังหวัด

เมื่อพิจารณาตารางที่ 10 พบว่า ในสองตำบลที่ศึกษาเครือญาติใกล้ชิด ยังคงอยู่ในหมู่บ้านและตำบลเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเครือญาติที่อยู่ในอำเภอเดียวกันและจังหวัดเดียวกันจะลดลงไปตามลำดับ แต่ปรากฏว่าเครือญาติซึ่งอยู่ในที่อื่น ๆ กลับเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายความว่าเครือญาติเมื่อห่างออกไปจากระดับตำบลแล้วอาจไปอยู่ไกลในที่อื่น ๆ ได้ทั้งนั้นปรากฏว่าในกรณีของสองตำบลพบว่าเครือญาติที่ไปอยู่มากคือกรุงเทพฯ และเครือญาติที่ไปอยู่กรุงเทพฯ ส่วนมากอยู่ในระดับใกล้ชิด คือลูก หรือไม่ก็เป็นพี่หรือน้อง นอกจากกรุงเทพฯ บริเวณที่เครือญาติไปอยู่มากคือภาคใต้ไปอยู่ถึงจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส ส่วนมากไปรับจ้างในสวนยาง สวนส้ม การทำการประมง เครือญาติเหล่านี้มักจะกลับบ้านเป็นประจำทุกปี ส่วนมากผู้ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพจะนำคนอื่น ๆ ตามไปช่วย การที่เครือญาติออกไปประกอบอาชีพที่อื่น ๆ นั้น จะว่าเป็นผลเสียต่อภาคอีสานก็ไม่ถูกต้องนักกลับตรงข้ามญาติเหล่านี้นำความแตกต่างเข้ามาสู่ภาคอีสาน ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ ทำให้รู้วิธีการนำมาหาเงินแบบใหม่ โดยเฉพาะวิถีการค้ารังชีพแบบการค้า ซึ่งต้องมีระเบียบวินัยในการประกอบอาชีพมากกว่าที่หาอยู่เดิมในบริเวณนี้

ตารางที่ 10 ความใกล้ชิดเครือข่าย

ตำบล/หมู่ที่		จำนวน ครอบครัว	จำนวนครอบครัวที่มีญาติใน				
			หมู่เดียว	ตำบลเดียว	อำเภอเดียว	จังหวัดเดียว	ที่อื่น
อีหล่า	หมู่ 1	25	24	23	15	15	9
	2	22	20	18	14	11	11
	3	13	11	12	13	9	9
	4	16	14	14	13	11	11
	5	24	20	19	12	14	7
	6	18	18	11	7	7	7
	7	28	23	24	14	11	18
	8	13	13	12	5	5	4
	9	31	27	27	27	19	12
	10	16	14	11	6	7	6
	11	13	12	11	6	6	5
	12	22	17	15	12	5	6
เมืองหลวงหมู่	1	17	16	14	7	6	8
	2	41	38	35	16	18	20
	3	34	31	26	11	4	15
	4	16	13	13	9	7	11
	5	27	26	21	5	4	7
	6	50	44	35	17	11	22
	7	36	33	30	20	10	13
	8	26	20	13	11	4	10
	9	16	15	14	7	2	4
	10	24	20	17	5	5	13
	11	43	36	31	18	9	14
	12	31	31	28	11	4	15
	13	27	24	22	13	8	10

ข้อสังเกตในสนามท่านครูอาทิพบว่าหมู่บ้านในบริเวณที่ศึกษามีชื่อตระกูลเพียงสามหรือสี่ตระกูลเท่านั้น อาจเป็นไปได้ที่การใช้ชื่อตระกูลอาจขอใช้ร่วมกัน เพราะเดิมเกิดจากความสนิทสนมนับญาติพี่น้อง เนื่องจากอยู่ใกล้ชิดกันและกินแกงอีสานในสมัยก่อนค่อนข้างปิดไปมาหาสู่กันยาก แต่จากการสอบถามให้ลึกลงไปพบว่าในสองตำบลที่ศึกษามีการสมรสระหว่างเครือญาติโดยเฉพาะลูกพี่กับลูกน้องมีอยู่เป็นจำนวนที่น่าสังเกต ถึงแม้ว่าประเพณีในท้องถิ่นจะกีดกันในเรื่องนี้แต่เนื่องจากการขยายตัวของประชากรและการติดต่อกับภายนอกมีน้อยโดยเฉพาะสตรีที่มีโอกาสออกไปสู่บริเวณภายนอกหมู่บ้านหรือตำบลน้อยกว่าจึงมักตกเป็นภรรยาของเครือญาติ ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เป็นผลดีต่อคุณภาพประชากรในบริเวณนี้มากนัก ในระยะหลังมีการตื่นตัวของการเคลื่อนย้ายของประชากรในบริเวณนี้มากขึ้นปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจจะค่อย ๆ ปรับตัวเองไปในทางที่ดีขึ้น

ความใกล้ชิดของเครือญาติจะเห็นได้จากการที่ในภาคอีสานนั้นนอกจากจะแบ่งการปกครองเป็นหมู่บ้านตามกฎหมายการปกครองท้องถิ่นแล้วหมู่บ้านในอีสานยังแบ่งการปกครองดูแลออกไปอีกเป็นคุ้ม แต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าดูแลส่วนมากเป็นผู้อาวุโสซึ่งคนในคุ้มเคารพนับถือ ส่วนมากดั้งเดิมจะเป็นญาติผู้ใหญ่แต่ละคุ้มคล้าย ๆ กับครอบครัวใหญ่ในหมู่บ้าน แม้ในปัจจุบันการแบ่งคุ้มไม่เกี่ยวข้องกับเครือญาติแต่ยังมีอยู่หลาย ๆ แห่ง ลักษณะของคุ้มก็ยังเป็นลักษณะของเครือญาติหลงเหลืออยู่ ผลดีของคุ้มคือความสะดวกในการดูแลและการปกครอง แต่ในปัจจุบันโมโนติเกี่ยวกับคุ้มคงจะสับสนและคงถูกละลายไปทีละน้อยเพราะมีมโนคติใหม่ ๆ เกี่ยวกับกลุ่มการทำงาน การประกอบอาชีพเข้ามาบังคับคนรุ่นใหม่อาจมองไปในค่านิยมทำงาน คนรุ่นเก่าอาจมองไปในแง่คุ้มเป็นกลุ่มเครือญาติส่วนคนรุ่นกลาง ๆ จะสับสน คือยอมรับทั้งในมโนคติของคุ้ม พร้อม ๆ กับรับเอากลุ่มเข้ามาด้วย ทั้งสองความคิดจะต่อสู้กันเองไปในตัว คงต้องอาศัยเวลาในการปรับตัวไปอีกระยะหนึ่งในที่สุดประชากรในแถบนี้คงจะคลำเป้าหมายที่ถูกต้องได้เอง

การเดินทางของสมาชิกในครอบครัว คำถามข้อนี้ต้องการทราบถึง การเคลื่อนไหวของสมาชิกในครอบครัว พื้นฐานอยู่ที่ว่าสมาชิกในครอบครัวได้ เคลื่อนไหว เดินทางออกไปนอกหมู่บ้านจะช่วยให้ได้รับเอาความคิดและวิธีการใหม่ ๆ เข้ามาด้วย ทางตรงข้ามสิ่งไม่ดีทั้งหลายอาจตามเข้ามาด้วย แต่ถ้ามองในแง่ที่ว่า มนุษย์ย่อมมองในสิ่งที่ดีกว่าและยอมรับในสิ่งที่ดีกว่าและทันสมัยเข้ามาใช้มากกว่า สิ่งที่ไม่ดีและพื้นฐานความคิดที่ว่าครอบครัวทางอีสานดั้งเดิมเป็นครอบครัวใหญ่และ ครอบครัวปึกซึ่ง เป็นผลกระทบอย่างหนึ่งต่อความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น การวัดการเคลื่อนไหวของสมาชิกในครอบครัวจึง เป็นดัชนีอย่างหนึ่งที่จะใช้วัด เรื่องนี้

ตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าสมาชิกในครอบครัวในบริเวณที่ศึกษา ส่วนใหญ่ได้เดินทางไปยังตัวอำเภอที่ตนอยู่มีเพียงน้อยรายที่ไม่เคยไปและครอบครัว ที่เป็นเช่นนี้จะป็นครอบครัวผู้สูงอายุหรือหญิงหม้าย ส่วนการเดินทางไปตัวจังหวัด ที่อาศัยอยู่กลับลดน้อยลงแสดงว่าตัวจังหวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองไม่ค่อยดึงดูด ให้ประชากรต้องไปทำธุรกิจ บริเวณที่ศึกษาทั้งสองตำบลห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 30 และ 40 กิโลเมตร ตามลำดับ นับว่าเป็นระยะทางที่ไกลในอดีต แต่ในปัจจุบัน ใช้เวลาเดินทางไม่นานนักและสะดวก เพราะมีรถประจำทางผ่านบริเวณถนนใหญ่ และมีรถเล็กจากหมู่บ้านมาสู่ถนนใหญ่ ส่วนการเดินทางไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในภาค อีสานด้วยกันก็มีจำนวนไม่มากนักยังเป็นจังหวัดอื่น ๆ นอกจากอีสานจำนวนสมาชิกใน ครอบครัวที่เคยเดินทางไปกลับน้อยลงไปมาก แสดงว่าจังหวัดอื่นเหล่านั้นไม่มีอะไร ดึงดูดให้ต้องเดินทางไปมากนัก อย่างไรก็ตามปรากฏว่าจำนวนสมาชิกในครอบครัว ที่เคยเดินทางมากรุงเทพฯ กลับมีจำนวนมากในบางหมู่บ้านกลับมากกว่าจำนวนที่ เดินทางมายังตัวจังหวัด ส่วนใหญ่ที่มากรุงเทพฯ มาเพื่อทำงานหรือมาเยี่ยมลูก จึงเห็นได้ว่ากรุงเทพฯ เป็นตลาดแรงงานที่สำคัญของคนในบริเวณนี้ ตลาดแรงงาน ที่รองลงไปจากกรุงเทพฯ คือ จังหวัดทางภาคใต้ ซึ่งคนในแถบนี้ได้เดินทางไปมาก เช่นกัน ถ้าพิจารณาแล้วการที่บุคคลเหล่านั้นเดินทางมากรุงเทพฯ เอยนั้นนับว่า เป็นการเสี่ยงมากเมื่อเทียบกับจังหวัดในภาคอีสานด้วยกันและจังหวัดอื่น ๆ

ตารางที่ 11 สมาชิกในครอบครัวเคยเดินทางไปนอกตำบล

ตำบล/หมู่ที่		จำนวน ครอบครัว	ตัว อำเภอ	ตัว จังหวัด	จังหวัดอื่น ในอีสาน	จังหวัดอื่น นอกอีสาน	กรุงเทพฯ
อู่หล้า	หมู่ 1	25	25	17	7	4	10
	2	22	19	16	4	5	9
	3	13	13	11	7	2	8
	4	16	14	11	11	5	14
	5	24	22	15	11	6	14
	6	18	13	12	6	3	8
	7	28	24	24	10	7	17
	8	13	10	9	6	3	4
	9	31	27	20	11	1	18
	10	16	13	10	7	5	6
	11	13	10	9	5	2	8
	12	22	16	14	5	5	9
เมืองหลวงหมู่	1	17	12	7	6	6	9
	2	41	31	25	14	11	25
	3	34	22	18	8	5	19
	4	16	12	9	6	8	7
	5	27	22	13	8	6	19
	6	50	38	33	13	11	18
	7	36	27	18	11	8	16
	8	26	21	15	5	8	13
	9	16	14	11	4	4	6
	10	24	18	14	6	5	15
	11	43	30	22	13	20	19
	12	31	22	14	4	2	19
	13	27	19	15	11	9	13

แต่เข้าใจว่าการเสี่ยงมากกรุงเทพฯ โอกาสสำหรับการไต่ถามมีสูงกว่าที่อื่นจึงคุ้มแก่การเสี่ยง ภายหลังที่คนทางอีสานเข้ามาหางานในกรุงเทพฯ มาก ๆ จึงทำให้พวกพ้องและเพื่อนฝูงมากขึ้นจึงชักชวนมากันไต่ส่ควกขึ้น ส่วนมากที่มาจะมาทำงานค้ารับจ้างแรงงาน ขอมพนรับค่าจ้างในอัตราต่ำ การสกัดกั้นไม่ให้คนทางอีสานมาหางานในเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพฯ คงทำได้ยาก เพราะเมืองใหญ่มีความหลากหลายของงานให้เลือกมาก แต่การช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ อาจทำได้โดยจัดตั้งหน่วยฝึกฝนเบื้องต้นในระดับจังหวัดขึ้นก่อนแล้วติดต่อนายจ้างให้มารับบุคคลเหล่านี้ไปทำงานเพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบและลดความเสี่ยงให้น้อยลง ปัญหาด้านแรงงานของคนในชนบทที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการหยุดงานในเทศกาลต่าง ๆ นอกจากนั้นฤดูกาลทำนาไม่ว่าจะเป็นนา ไร่ หวาน ปัก คำ และเก็บเกี่ยวบุคคลเหล่านี้มักจะกลับบ้านจึงทำให้ดูว่าเป็นแรงงานที่ไม่จริงจังนอกฤดูกาล ค่าแรงจึงต่ำ แต่ถ้าได้มีการฝึกฝนอบรมเรื่องนี้นักให้ดีกว่าอาจช่วยลดปัญหาดังกล่าวลงไปได้ และมองในภาพรวม ๆ แล้วเป็นผลดีในเชิงเศรษฐกิจด้วยซ้ำ

สาเหตุของการเดินทาง เมื่อสอบถามถึงสาเหตุของการเดินทางมีคำถามหลายคำถาม เช่น การทำธุรกิจส่วนตัว การเยี่ยมญาติ เยี่ยมเพื่อนฝูง หางาน ติดต่อราชการ ท่องเที่ยว ไปทำบุญ และเหตุผลอื่น ๆ เนื่องจากคำถามนี้เป็นคำถามต่อหัวหน้าครอบครัว คำตอบจึงหมายถึงตัวผู้ตอบเองแทนที่จะเป็นสมาชิกในครอบครัว ทั้ง ๆ ที่คำตอบอาจมีได้หลายคำตอบก็ตาม ผลที่ปรากฏส่วนใหญ่คือการไปเยี่ยมญาติ การมากรุงเทพฯ โดยมากจะเป็นพ่อแม่มาเยี่ยมลูกที่ทำงานในกรุงเทพฯ ส่วนการทำธุรกิจส่วนตัวมีจำนวนรองลงมา การทำธุรกิจส่วนตัวได้แต่การไปซื้อข้าวของที่ต้องการ บางรายไปโรงพยาบาลทั้งสองตำบล มีโรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่เท่าที่สอบถามประชาชนนิยมไปโรงพยาบาลใหญ่ได้แก่ โรงพยาบาลจังหวัดก็มีหลายรายไปถึงโรงพยาบาลจังหวัดอุบลราชธานี อาจเป็นเพราะความรู้สึกที่ว่าโรงพยาบาลใหญ่จะดีกว่า อย่างไรก็ตามระดับตำบลก็มีสถานีนอนามัย สำหรับตำบลเมืองหลวงมีสถานีนอนามัยถึงสองแห่งคือที่บ้านเมืองหลวงและหนองเสมอดสถานีนอนามัยเหล่านี้สามารถให้บริการขั้นพื้นฐานได้เป็นอย่างดี ถัดจากธุรกิจส่วนตัว

ตารางที่ 12 สาเหตุในการเดินทางออกนอกตำบล

ตำบล/หมู่ที่	จำนวน ผู้ตอบ	ธุรกิจ ส่วนตัว	เยี่ยม ญาติ	เพื่อน ฝูง	หางาน	ติดต่อ ราชการ	ท่องเที่ยว	ทำบุญ	อื่น ๆ
อิหล่า หมู่ 1	25	7	21	2	6	6	3	6	3
2	22	9	18	-	3	6	1	5	3
3	13	1	6	-	2	2	2	-	3
4	16	9	13	4	3	5	2	4	3
5	24	11	16	2	4	4	2	1	-
6	18	7	13	-	4	2	-	4	-
7	28	17	16	5	7	9	4	4	6
8	13	5	11	-	2	-	-	-	-
9	31	8	18	1	8	1	-	2	2
10	16	9	8	-	1	1	1	3	1
11	13	7	10	-	2	-	1	-	2
12	22	13	13	-	8	4	3	3	5
เมืองหลวง หมู่ 1	17	6	11	1	5	3	1	2	3
2	41	16	17	-	16	13	6	4	4
3	34	13	12	1	15	8	2	1	2
4	16	5	6	-	5	3	3	1	4
5	27	9	12	-	18	8	2	2	1
6	50	24	23	-	8	9	3	5	6
7	36	14	10	-	15	8	4	-	1
8	26	7	8	1	11	4	2	-	2
9	16	5	10	1	5	3	2	-	2
10	24	11	10	-	9	7	2	1	-
11	43	17	18	-	16	6	1	4	2
12	31	18	13	1	13	7	1	-	-
13	27	13	11	2	12	7	4	2	-

คือการไปหางานส่วนมากผู้ที่ไปหางานจะไปกรุงเทพฯ หรือจังหวัดทางภาคใต้ ส่วนที่ตัวจังหวัดหรือจังหวัดใกล้เคียงไม่มีผู้ใดจะไปหางานคงจะมีโอกาสน้อย การไปหางานบางครั้งจะไปกันเป็นกลุ่ม โดยเฉพาะงานชั่วคราวคราว เช่นการเกี่ยวข้าว ตัดอ้อย ถอนมัน นายจ้างหรือนายหน้าจะเอารถมารับไปกันคราวละหลาย ๆ คน การติดต่อราชการมีจำนวนพอสมควร แต่ไม่มากนัก ส่วนมากประชาชนในชนบทไม่ค่อยไปยุ่งกับราชการเพราะระบบต่าง ๆ มีมากระยะห่างทางราชการเข้าไปหาประชาชนอาจช่วยให้เหตุการณ์ต่าง ๆ ดีขึ้นก็เป็นได้ การเดินทางไปท่องเที่ยวและไปทำบุญมีบ้างแต่ไม่มากนัก ส่วนมากมักจะจัดกันเป็นคณะ เช่น คณะไปทอดผ้าป่า ซึ่งถือโอกาสท่องเที่ยวไปด้วยในตัว บางครั้งผู้แทนหรือเจ้าอาวาสจัดรถทัศนจาร ส่วนการเดินทางลักษณะอื่น ๆ มีบ้างเล็กน้อย อย่างไรก็ตามพอจะสรุปได้ว่า ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีการเคลื่อนไหวกันพอสมควร สาเหตุมีประกอบกันคือประการแรกระบบการคมนาคมติดต่อในบริเวณนั้นนับได้ว่าสะดวก มีเส้นทางติดต่อกันได้โดยสะดวก อีกประการหนึ่งคือความจำเป็นต้องคืนรนเพื่อหารายได้จึงทำให้ต้องออกนอกสถานที่ไปยังที่แหล่งอื่น ๆ

ความคาดหวังของครอบครัว เมื่อถามถึงความคาดหวังของ ครอบครัว มีคำถามอยู่สี่คำถาม คือ ไม่คาดหวังอะไร ให้เป็นไปอย่างที่เป็นอยู่ อยากให้ดีกว่าเดิม และอื่น ๆ ให้ระบุ คำถามนี้เป็นคำถามที่ตอบยาก สำหรับคนในชนบท อาจเป็นเพราะไม่ได้คิดไว่ก่อนในเรื่องนี้ แต่หลังจากอธิบายให้ฟังส่วนใหญ่จะตอบในหัวข้อที่อยากให้ดีกว่าเดิมนับว่าเป็นสิ่งปกติที่จะต้องเป็นเช่นนั้น แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ลึกลงไปแต่ละหมู่บ้านจะพบว่ามียุ่จำนวนหนึ่งที่คิดว่าอย่างที่เป็นอยู่นั้นดีแล้ว การสอบถามเกี่ยวกับความคาดหวังในครอบครัวมีความประสงค์เพื่อจะว่าครอบครัวในชนบทมีความคิด ในการมองไกลไปข้างหน้ามากน้อย แล้ไหนความคาดหวังเป็น การผลักดันให้มีการดำเนินการไปสู่ความคาดหวังนั้นซึ่งจะส่งผลถึงการยกฐานะและความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น ความคาดหวังมีสูงจะเพิ่มความคืนรนในครอบครัวมากขึ้น จากตารางที่ 13 พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่คาดหวังอยากให้ดีกว่าเดิม ที่บ้านอีหล่ำมีถึงร้อยละ 88.4 ที่บ้านเมืองหลวงมีร้อยละ 78.6 ที่คาดหวังว่า

ตารางที่ 13 ความคาดหวังของครอบครัว

ตำบล/หมู่ที่		จำนวน ครอบครัว	ไม่คาดหวัง	อย่างที่ เป็นอยู่	ดีกว่าเดิม	อื่น ๆ
อู่หล้า	หมู่ 1	25	1	2	22	-
	2	22	-	5	17	-
	3	13	-	1	12	-
	4	16	-	2	13	1
	5	24	-	5	19	-
	6	18	-	-	18	-
	7	28	-	1	27	-
	8	13	1	-	12	-
	9	31	-	4	27	-
	10	16	-	2	14	-
	11	13	-	-	13	-
	12	22	-	2	19	1
เมืองหลวงหมู	1	17	-	2	15	-
	2	41	2	9	29	1
	3	34	-	6	27	1
	4	16	-	-	16	-
	5	27	-	4	23	-
	6	50	4	11	35	-
	7	36	1	5	29	1
	8	26	3	5	17	1
	9	16	-	3	13	-
	10	24	-	5	19	-
	11	43	-	7	36	-
	12	31	4	6	21	-
	13	27	-	2	25	-

ให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ดีกว่าเดิม อาจสรุปได้ว่าบริเวณที่ศึกษาร้อยละ 80 ขึ้นไป มีความคาดหวังอยากให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ดีกว่าเดิม ข้อนี้ก็นำมาใช้เป็นมูลเหตุ ที่ชักชวนและชี้แนะให้ครอบครัวเหล่านี้ได้กระตือรือร้นในการประกอบกิจการรายได้เพิ่ม มากขึ้น อย่างไรก็ตามผู้ที่คิดว่าความเป็นอยู่ของครอบครัวอย่างที่เป็นอยู่แล้วยังมีอยู่ จำนวนหนึ่งคือที่ตำบลอีหล่ามีร้อยละ 10.0 ส่วนที่เมืองหลวงมีถึงร้อยละ 16.8 ครอบครัวที่ว่าอย่างที่เป็นอยู่ก็แล้วอาจเป็นครอบครัวที่ฐานะดีอยู่แล้ว จึงคิดว่าอย่างที่เป็นอยู่พอใจแล้ว อีกกลุ่มหนึ่งถึงฐานะไม่ดี แต่สภาพหน้าครอบครัวค่อนข้างสูงอายุ มักจะพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ อย่างไรก็ตามที่ตำบลเมืองหลวงสภาพของครอบครัว โดยทั่วไปจะค่อนข้างดีกว่าที่ตำบลอีหล่า ทำให้มีความรู้ดีกว่าเชื้อชาติมีผลในด้านนี้ หรือไม่ เพราะที่ตำบลเมืองหลวงมีคนเชื้อสายเขมรมาก ส่วนที่ตำบลอีหล่าเป็น คนไทยทั้งหมด ถ้าพิจารณาถึงแหล่งน้ำธรรมชาติที่ตำบลเมืองหลวง มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีน้ำตลอดปีอยู่มาก แต่การนำน้ำมาใช้ค่อนข้างน้อย ต่างจากตำบลอีหล่าไม่มีแหล่งน้ำ แต่พยายามสร้างแหล่งน้ำขึ้นเพื่อปลูกพืชฤดูแล้ง เรื่องเชื้อชาติเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน หากพิจารณากันจริง ๆ อาจต้องพิจารณาลงไปถึงระดับหมู่บ้านจนกระทั่งลงไปถึงครัวเรือน ที่กล่าวถึงเป็นเพียงข้อสังเกตรวม ๆ

อาชีพที่ชอบที่สุด คำถามเกี่ยวกับอาชีพที่ชอบที่สุด ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด ให้ตอบได้ตามที่คิดว่าชอบ จากคำตอบสรุปได้เป็นอาชีพใหญ่ ๆ เพียงห้าอาชีพ คือ ชาวนา รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ ทำไร่นาสวน นอกนั้นมีลักษณะอื่น ๆ เช่น เป็นช่างไม้ก่อสร้าง ช่างเหล็ก แต่มีเพียงรายหรือสองรายเท่านั้น ที่น่าแปลกใจ คือส่วนใหญ่ยังชอบอาชีพการทอผ้ามากที่สุด ทั้ง ๆ ที่ผลผลิตจากนาโดยทั่วไปอยู่ในระดับ แต่การพอกินเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีชาวนารายไหนทอผ้ากันอย่างเป็นล่ำเป็นสันกันจริง จึง และนาที่ทำก็ทำเพียงครั้งเดียวไม่อาจหาน้ำได้เพียงพอสำหรับทอผ้าในนาแล้งได้ เนื่องจากในปี 2532 ที่ทำการสำรวจนี้ข้าวหอมมะลิราคาดีมาก ชาวนาสนาใจ ตั้งเป้าหมายจะปลูกข้าวหอมมะลิกันแทบทั้งนั้น เมื่อพิจารณาจากตารางที่ 14 พบว่า อาชีพที่ครอบครัวในสองตำบลยังชอบที่จะทำนาเป็นส่วนใหญ่ การทำนาเป็นอาชีพ

ตารางที่ 14 อาชีพที่ชอบที่สุด

ตำบล/หมู่ที่	จำนวน ครอบครัว	ทำนา	รับจ้าง	ค้าขาย	รับราชการ	ทำการ เกษตร	อื่น ๆ
อีหล่า หมู่ 1	25	11	-	6	2	2	4
2	22	13	1	7	-	-	3
3	18	6	1	1	1	2	-
4	16	9	1	1	3	2	-
5	24	17	-	1	-	3	3
6	18	17	-	-	-	-	1
7	28	21	-	1	-	3	3
8	13	12	-	-	-	-	1
9	31	24	-	2	-	1	4
10	16	14	1	-	-	-	1
11	13	8	-	-	-	2	3
12	22	16	1	1	-	4	-
เมืองหลวง หมู่ 1	17	15	-	-	-	1	1
2	41	29	2	4	1	-	5
3	34	28	-	1	-	1	4
4	16	13	-	1	-	-	2
5	27	21	-	4	-	-	2
6	50	36	1	3	3	1	6
7	36	29	3	1	-	1	2
8	26	21	-	1	1	2	1
9	16	13	-	-	-	2	1
10	24	16	2	-	-	4	2
11	43	29	-	3	-	5	6
12	31	24	1	1	-	2	3
13	27	18	1	3	-	2	3

ดั้งเดิมทำกันเพียงแต่เพื่อการยังชีพ แม้ในปัจจุบันการทำนาก็ยังคงขึ้นนำขึ้นตา... เพราะข้าวที่ผลิตได้แม้จะขายไม่ได้แต่สามารถนำบริโภคและเป็นอาหารจำเป็น อาชีพที่มีผู้ขอมรลงมาคือการค้าขาย คนไทยโดยทั่วไปไม่ค่อยจะรู้จักการค้าขาย ในช่วงที่ยานมาการค้าขายมักจะอยู่ในมือของชาวจีน แต่ในปัจจุบันคนไทยได้ทำการค้าขายกันมากขึ้น ปรากฏว่าทั้งสองตำบลมีคนที่ยากทำการค้าขายมากขึ้น บางครอบครัวได้มีการทำการค้าขายแล้วอยู่ในหมู่บ้าน ถัดจากการค้าคือการเกษตรกรรม อันได้แก่ การปลูกพืชไร่ การเลี้ยงสัตว์ เทาที่สังเกตทางหมู่บ้านมีผู้ที่ประกอบกิจการเลี้ยงสัตว์เป็นลำดับขั้น เช่น การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงไก่ สำหรับการเลี้ยงไก่นิยมเลี้ยงไก่พื้นเมือง โดยการนำไก่ไปปล่อยในป่า ให้ไก่คุ้ยเสืหาอาหารเองเพียงแค่เจ้าของไปดูแลให้น้ำ ให้อาหารเสริมบ้างเป็นครั้งคราวและปรากฏว่าไก่อผลดีสำหรับที่ตำบล อีหล่ายังไม่ปรากฏว่ามีขโมย แต่ที่ตำบลเมืองหลวงมีขโมยมาขโมยไก่ทำให้เกิดความเสียหายอยู่บ้าง เจ้าของต้องคอยระมัดระวัง สำหรับอาชีพรับจ้างและรับราชการ ปรากฏว่าให้ความสนใจกันน้อย อาจเป็นเพราะในสองตำบลอาชีพดังกล่าวไม่อาจหาได้ ต้องออกไปนอกตำบลจึงจะมีงานทำและโอกาสน้อยในกรณีของการรับราชการ ส่วนลักษณะอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ งานช่างต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ก่อสร้าง ช่างเหล็ก ช่างรด เป็นต้น

ความคาดหวังต่อบุตรธิดา ความคาดหวังของบุตรธิดาจะถามสองคำถามคือ "แล้วแต่บุญแต่กรรม" ซึ่งเป็นความรู้สึกทั่ว ๆ ไปของคนไทย ซึ่งเชื่อในบุญกรรม ส่วนอีกคำถามหนึ่งคือ ต้องการให้ "มีการศึกษาสูง" เพราะการศึกษาเป็นทางนำไปสู่อาชีพและอนาคตที่ดีกว่า และปล่อยเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อมีความคาดคิดที่เกิดขึ้นในลักษณะอื่น ๆ ในหัวข้อความคาดหวังของบุตรธิดา จะสัมพันธ์กับหัวข้อ ความคาดหวังของครอบครัว และอาชีพที่คิดว่าชอบที่สุด ทั้งสามหัวข้อน่าจะคล้อยตามไปในรูปแบบเดียวกันเช่นถ้าคาดหวัง "ดีกว่าเดิม" อาชีพที่ขอมาน่าจะเปลี่ยนไปจากเดิม แต่ถ้ายังคงทำอาชีพเช่นเดิมก็มีโอกาสดีขึ้นได้ยาก ขณะเดียวกันเมื่อต้องการให้ดีกว่าเดิมนะกับการศึกษาของบุตรธิดาต้องเป็นไปในทางที่สูงขึ้นด้วย จากตารางที่ 15 ความคาดหวังต่อบุตรธิดาอยากให้มีการศึกษาสูงขึ้น มีเป็นจำนวนมากกว่าแล้วแต่บุญกรรม

ตารางที่ 15 ความคาดหวังต่อบุตรธิดา

ตำบล/หมู่ที่	จำนวนครอบครัว	แล้วแต่บุญกรรม	มีการศึกษาสูง	อื่น ๆ
อิหล่า หมู่ 1	25	3	22	-
2	22	3	19	-
3	18	5	8	-
4	16	2	12	2
5	24	9	15	-
6	18	5	11	2
7	28	9	15	4
8	13	3	9	1
9	31	6	23	2
10	16	9	5	2
11	13	4	8	1
12	22	2	18	2
เมืองหลวง หมู่ 1	17	5	11	1
2	41	11	26	4
3	34	15	15	4
4	16	7	6	3
5	27	11	11	5
6	50	25	23	2
7	36	14	16	6
8	26	11	13	2
9	16	9	7	-
10	24	7	14	3
11	43	21	18	4
12	31	12	17	2
13	27	6	15	6

นอกจากความแตกต่างระหว่างตำบลอีหล่าและตำบลเมืองหลวงค่อนข้างจะชัดเจนขึ้น
กล่าวคือที่ตำบลอีหล่า ความคาดหวังที่ว่าแล้วตามกฎหมายมีร้อยละ 24.9 คือมีเพียง
60 ราย ในจำนวน 241 ราย ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 39.7 คือ 154 ราย
ในจำนวน 388 ราย ส่วนในข้อที่มีการศึกษาที่ตำบลอีหล่ามีร้อยละ 68.5 มีจำนวน
165 ราย ส่วนตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 49.5 หรือ 192 ราย ส่วนที่ตอบเป็น
อยู่อื่นมีร้อยละ 6.6 และ 10.8 ตามลำดับ การที่ตำบลเมืองหลวงมีความคาดหวัง
ตอบุตรศึกษาในลักษณะปล่อยไปตามบุญกรรมค่อนข้างจะสอดคล้องกันกับความคาดหวังของ
ครอบครัวในตำบลนี้ จำนวนครอบครัวที่คิดว่าอย่างที่เป็นอยู่ดีแล้วมีจำนวนค่อนข้างสูง
กว่าตำบลอีหล่า ความรู้อีกนี้อาจส่งผลต่อความกระตือรือร้นของคนในครอบครัว
อย่างไรก็ตาม นี่เป็นข้อสังเกตถ้าจะมองให้ลึกลงไปจริง ๆ คงต้องมองไปแต่ละหมู่บ้าน
ถึงแม้ว่าตำบลอีหล่าโดยภาพรวม ๆ จะดีกว่าตำบลเมืองหลวง แต่บางหมู่บ้านจะมีลักษณะ
ที่ยังแตกต่างกับหมู่บ้านอื่นในทางตอบ ในลักษณะตรงกันข้ามตำบลเมืองหลวงภาพรวม ๆ
มีหมู่บ้านที่มีลักษณะตอบ แต่ในทางตรงข้ามมีบางหมู่บ้านมีลักษณะเด่น เรื่องนี้จะต้อง
ทำการวิเคราะห์กันต่อไป

โครงสร้างเศรษฐกิจ

ด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ได้มีคำถามอยู่ประมาณ 12 คำถาม อันได้แก่ งานหลักของหัวหน้าครอบครัว งานหลักของสมาชิกอื่นในครอบครัว งานเสริมอื่นนอกจากงานหลัก การลงทุนในการทำงาน แหล่งเงินทุน งานที่คิดอยากทำนอกไปจากงานหลัก ความเห็นเกี่ยวกับการหาน้ำเพื่อการเพาะปลูก ในฤดูแล้ง สถานที่ขายผลิตผล ความคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มทำงาน ถ้าเคย คิดว่าทำได้หรือไม่ เคยได้รับความแนะนำวิธีการใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพ และสุดท้ายถามถึงความคาดหวังในหมู่บ้าน

งานหลักของหัวหน้าครอบครัว คำถามเกี่ยวกับงานหลักของหัวหน้าครอบครัวเป็นคำถามปลายเปิด คำตอบเมื่อรวมแล้วได้แปลลักษณะด้วยกันคือ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำสวน ทำขาย รับราชการ รับจ้างถาวร และรับจ้าง ครึ่งคราว ความหลากหลายของงานในชนบทมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่การทำนาเป็น งานหลักพบว่าตำบลอีหล้า หัวหน้าครอบครัวที่ทำนามีถึงร้อยละ 94.6 รองลงไป ได้แก่เลี้ยงสัตว์มีเพียงร้อยละ 1.7 และรับราชการร้อยละ 1.2 ส่วนงานอื่น มีไม่ถึงร้อยละหนึ่ง ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือร้อยละ 92.8 ทำนา ร้อยละ 2.6 เลี้ยงสัตว์ ส่วนรับจ้างครึ่งคราวมีร้อยละ 2.3 นอกนั้นมี จำนวนไม่ถึงร้อยละหนึ่ง จะเห็นว่างานหลักของหัวหน้าครอบครัวทั้งสองตำบลส่วนใหญ่ได้แก่การทำนา การปลูกข้าวนี้บ่งชี้ว่าเป็นหัวใจของชาวชนบท ลักษณะการปลูก ข้าวในบริเวณนี้แทบทั้งหมดจะเป็นการปลูกเพื่อการยังชีพแทบทุกบ้านมุ้งข้าวเพื่อเก็บ ข้าวไว้บริโภค อย่างไรก็ตามเมื่อมีเหลือจะขายออกไปบ้างโดยเฉพาะในขณะที่ทำ การศึกษาข้าวหอมดอกมะลิ มีราคาดีมาก พ่อค้าเข้าไปซื้อในหมู่บ้านให้ราคาถึง กิโลกรัมละ 5.80 บาท ปรากฏว่าส่วนใหญ่จะขายข้าวส่วนที่เหลือจากบริโภค ไปแทบทั้งหมด งานหลักของหัวหน้าครอบครัวในบริเวณนี้น่าจะทำการเลี้ยงวัว

ตารางที่ 16 งานหลักของหัวหน้าครอบครัว

ตำบล/หมู่ที่	จำนวน ครอบครัว	ทำนา	เลี้ยง สัตว์	ทำสวน	ค้าขาย	ทำไร่	รับ ราชการ	รับจ้าง ถาวร	รับจ้าง ครั้งคราว
อำเภอ หมู	1	25	25	-	-	-	-	-	-
	2	22	18	1	-	-	1	1	1
	3	13	11	1	-	-	1	-	-
	4	16	14	2	-	-	-	-	-
	5	24	23	-	-	1	-	-	-
	6	18	18	-	-	-	-	-	-
	7	28	27	-	-	-	1	-	-
	8	13	11	-	1	-	-	-	1
	9	31	30	-	-	-	-	-	-
	10	16	16	-	-	-	-	-	-
	11	13	13	-	-	-	-	-	-
	12	22	22	-	-	-	-	-	-
เมืองหลวงหมู	1	17	17	-	-	-	-	-	-
	2	41	37	1	-	-	2	-	1
	3	34	29	3	-	1	-	-	1
	4	16	16	-	-	-	-	-	-
	5	27	25	1	-	-	-	-	1
	6	50	49	-	-	-	-	-	1
	7	36	34	1	-	-	-	-	1
	8	26	24	-	1	-	1	-	-
	9	16	16	-	-	-	-	-	-
	10	24	20	1	-	-	-	1	2
	11	43	42	-	-	-	-	-	1
	12	31	26	3	1	1	-	1	-
	13	27	25	-	-	-	-	1	1

โดยเฉพาะวัวขุน แต่ทั้งนี้หมายความว่าต้องทำกันจริงจัง เช่น การปลูกหญ้าผลิตอาหารมาเลี้ยงวัว การเลี้ยงวัวแบบดั้งเดิม โดยการปล่อยให้วัวไปแทะเล็มหญ้าเองในท้องทุ่งคงทำไม่ได้ เพราะไม่มีหญ้าเพียงพอในลักษณะอย่างนั้น นอกจากนั้นจำเป็นต้องหาวัวพันธุ์ใหม่ ๆ ที่เติบโตเร็วและมีน้ำหนักมากมาทดแทนวัวพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีขนาดเล็กมากไม่คุ้มที่จะเลี้ยงเพราะให้ผลตอบแทนต่ำความคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจังในแถบนี้ยังมีน้อย จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงสัตว์มีเพียงไม่กี่ราย เมื่อรวมทั้งสองตำบลมีเพียง 14 ราย จากจำนวนที่สอบถามทั้งหมด 629 ราย โดยเฉพาะตำบลอีหล้า พื้นที่ส่วนใหญ่ค่อนข้างเป็นที่ดอนไม่ค่อยเหมาะต่อการทำนาเพราะน้ำไม่เพียงพอ แต่ที่ตำบลอีหล้ามีจำนวนผู้เลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะเลี้ยงวัวเพียง 4 รายจากจำนวนตัวอย่าง 241 ราย คิดแล้วมีเพียงร้อยละ 1.7 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงที่ค่อนข้างลุ่มกว่าและมีหนองน้ำธรรมชาติมากกว่า มีผู้เลี้ยงวัวเป็นงานหลัก 10 รายจากจำนวนที่สอบถาม 388 ราย คิดได้เป็นร้อยละ 2.58 ยังนับว่าเป็นจำนวนค่อนข้างน้อย สิ่งที่น่าสนใจคือการที่ถ้าหากหัวหน้าครอบครัวได้ปรับปรุงงานหลักให้เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติที่เอื้ออำนวยอาจเป็นหนทางยกสภาพความเป็นอยู่ของคนในแถบนี้ให้ดีขึ้นได้ เมื่อถามต่อไปว่า งานหลักที่ทำนั้นผลเป็นลักษณะใด ในสามลักษณะคือ พอกินพอใช้ ขายบ้าง ขาย ในลักษณะแรกเป็นการประกอบอาชีพเพื่อการยังชีพเท่านั้น ลักษณะที่สองเป็นส่วนที่เหลือของลักษณะแรก ส่วนลักษณะสุดท้ายเป็นการประกอบการเพื่อการค้าโดยตรง จากการสอบถามพบว่า ที่ตำบลอีหล้า การทำนาผลิตผลพอกินพอใช้มี 80 ราย หรือร้อยละ 34.0 ส่วนที่มีขายบ้างมี 147 ราย หรือร้อยละ 62.2 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 3.8 อยู่ในอาชีพอื่นสำหรับตำบลเมืองหลวงมีพอกินพอใช้ 104 ราย หรือร้อยละ 27.8 มีขายบ้าง 251 รายหรือร้อยละ 66.0 ส่วนที่มีขายเพียงร้อยละ 1.3 มีอยู่ 5 ราย ที่ทำเพื่อขาย นอกนั้นอยู่ในกลุ่มอาชีพอื่น จะเห็นว่าการทำนาเพื่อขายชาวนานี้ยังมีน้อย ที่ขายเป็นผลพลอยได้จากการบริโภคไม่หมด และยังมีปัญหาว่าบางปีทำนาไม่ได้ผลโดยเฉพาะที่ตำบลอีหล้ามีบางปีทำนาไม่ได้ผลเลย

งานหลักของสมาชิกอื่นในครอบครัว ครอบครัวในชนบทเมื่อบุตรธิดาเติบโตพันธุ์วัยเรียนจะช่วยครอบครัวหารายได้ บางครอบครัวที่มีพื้นที่นามาก สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันทำนา แต่ในบางครอบครัวที่มีพื้นที่ทำนาหรือพื้นที่ทำกินไม่มาก สมาชิกจะแยกย้ายไปทำงานอย่างอื่นเท่าที่จะหาได้ อย่างไรก็ตามบางครอบครัวที่บุตรธิดายังเล็ก สมาชิกในครอบครัวยังไปทำงานไม่ได้ หัวหน้าครอบครัวต้องรับภาระดังกล่าว ดังนั้นจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีงานหลัก บางหมู่อาจน้อยกว่าจำนวนครอบครัวขณะเดียวกันบางหมู่อาจมีมากกว่าจำนวนครอบครัวเนื่องจากบางครอบครัวอาจมีสมาชิกมากกว่าหนึ่งคนไปมีงานหลักเท่าที่ได้สอบถามพอที่สรุปได้เป็นห้าประเภทใหญ่ ๆ คือ ทำนา รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ การเกษตร และอื่น ๆ สำหรับการเกษตรหมายถึงการเพาะปลูกอย่างอื่น ๆ นอกจากการทำนา จากตารางที่ 17 พบว่าสมาชิกอื่นในครอบครัวมีถึง 295 ราย ทำนาเช่นเดียวกับงานหลักของหัวหน้าครอบครัวซึ่งงานหลักส่วนใหญ่ทำนาเมื่อเทียบกับงานหลักอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละได้ 40.80 ซึ่งแสดงว่าประชากรรุ่นสองคือถัดจากพ่อแม่ซึ่งงานหลักส่วนใหญ่ร้อยละมากกว่า 90 ทำนาแต่สมาชิกอื่นในครอบครัวทำนาคิดเป็นร้อยละลดลงเมื่อเทียบกับงานอื่นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในบริเวณนี้เริ่มเปลี่ยนไป ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่นาต่อสมาชิกเฉลี่ยแล้วลดลง การทำนาอย่างเดียวไม่พอกับการยังชีพในปัจจุบันอีกประการหนึ่งเครื่องมือทุนแรงในการทำนาเริ่มมีมากขึ้นงานหลักของสมาชิกอื่นในครอบครัวที่รองลงมาก็คือการรับจ้างส่วนมากเป็นการออกไปทำงานที่อื่นโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ และภาคใต้มีจำนวน 241 คิดเป็นร้อยละได้ 33.33 นับว่ามีจำนวนค่อนข้างสูง งานรับจ้างเท่าที่สอบถามเป็นงานไร้ฝีมือคือไปเป็นกรรมกรก่อสร้างสำหรับผู้ชาย ผู้หญิงไปทำงานบ้านเด็กรับใช้ในส่วนนี้อาจต้องยอมรับว่าในชนบทแรงงานที่เหลือเพื่อเหล่านี้ต้องเข้าไปหาแหล่งงานใหญ่ แต่เนื่องจากคนเหล่านี้ไม่ได้รับการเตรียมให้ฝีมือในการทำงานส่วนมากจึงมารับจ้างในลักษณะนี้ได้ค่าแรงงานต่ำ การศึกษาในชนบทอาจต้องช่วยเตรียมคนให้เข้าสู่ตลาดแรงงานให้ได้ในปัจจุบันพบว่างานบริการทางสรรพสินค้าในกรุงเทพฯ

ตารางที่ 17 งานหลักของสมาชิกอื่นในครอบครัว

ตำบล/หมู่ที่		ทำนา	รับจ้าง	ค้าขาย	รับราชการ	การเกษตร	อื่น ๆ
อู่หล้า	หมู่ 1	8	6	-	5	2	7
	2	9	9	-	1	1	7
	3	5	1	1	4	1	4
	4	6	5	1	3	-	5
	5	12	6	-	2	3	8
	6	9	4	-	1	4	4
	7	11	7	-	2	3	9
	8	8	1	-	1	-	6
	9	12	5	2	1	-	15
	10	8	4	2	-	-	2
	11	5	4	-	-	1	5
	12	13	5	1	-	2	8
เมืองหลวงหมู่	1	11	6	-	-	-	2
	2	18	13	1	2	1	9
	3	18	18	-	1	-	-
	4	10	5	-	1	-	-
	5	17	11	1	-	-	-
	6	20	29	4	1	1	1
	7	18	16	1	1	-	2
	8	11	14	-	2	2	1
	9	7	8	-	-	3	1
	10	12	11	-	1	4	-
	11	17	25	-	-	4	-
	12	17	16	1	-	2	2
	13	13	12	2	1	6	2
รวม		295	241	17	30	40	100
ร้อยละ		40.80	33.34	2.35	4.15	5.53	13.83

รับผู้ที่ยกชั้นมัธยมปีที่หก ไม่ว่าจะเป็นสายสามัญหรือสายอาชีพและงานหลาย ๆ อย่าง
รับผู้ที่มีคุณวุฒิ ม.3 ผู้ที่เรียนต่ำกว่านี้จะไต่งานที่ปราศจากฝีมือค่าจ้างต่ำแม้ว่าทาง
ราชการได้กำหนดค่าจ้างขั้นต่ำไว้แต่คนเหล่านี้มักจะไม่ได้ตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ
ที่ค่าบลี้อีหล่ำมีโรงเรียนมัธยมถึงชั้นมัธยมปีที่ 3 และประชาชนนิยมเรียนกันมาก
ถ้าหลักสูตรในโรงเรียนชั้นมัธยมเหล่านี้เตรียมคนให้เข้าสู่ตลาดแรงงานที่เหมาะสม
จะช่วยสภาพเศรษฐกิจของชนบทได้มาก ที่น่าสังเกตคืองานหลักทางค่าน้ำชาขายนั้น
จะมีทำกันน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่งานบริการเช่นนี้มีความจำเป็น แต่คนไทยในชนบทขาด
การฝึกฝนในค่าน้ำชาและพบว่างานสหกรณ์ร้านค้าในหมู่บ้านเรียกได้ว่าเกือบทุกหมู่บ้าน
จะล้มเหลวมีบางหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่เสียสละเอาการเอางาน สหกรณ์ร้านค้าในหมู่บ้านจึง
ตั้งอยู่ได้ อีกประการหนึ่งการสอนในโรงเรียนนั้นไม่ได้นำเอาปัญหาในหมู่บ้านมา
พิจารณาจนหลังส่วนใหญ่ จึงสนใจในหมู่บ้านของตนเองน้อยมาก และไม่อาจแก้ไข
ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจในหมู่บ้านได้ การร่วมมือระหว่างกระทรวงหลักในการพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมดูเหมือนจะต่างฝ่ายต่างพายคือ ต่างฝ่ายต่างมีแผนแต่ไม่ได้
ประสานแผนให้กลมกลืนกัน สำหรับภายใต้หัวข้ออื่นที่รวมไว้มีค่อนข้างสูง ปรากฏว่า
มีหลายงานเช่นการเลี้ยงวัวซึ่งมีอยู่บ้าง การขับรถบรรทุก การขับแท็กซี่ในกรุงเทพฯ
การไปทำงานต่าง เช่น ต่างเหล็ก ต่างไม้ งานต่างเหล่านี้ไปฝึกฝนเอง บางงาน
ทางบ้านไม่ทราบแน่ชัดว่าไปทำอะไร เพียงแต่ส่งเงินมาช่วยเหลือทางบ้าน เป็นต้น

งานเสริมอื่นนอกจากงานหลัก การถามเกี่ยวกับงานเสริมอื่น นอกจาก
งานหลักมุ่งถามไปถึงงานที่ทำในท้องถิ่นที่คนในครอบครัวช่วยกันทำเนื่องจากมากกว่า
ร้อยละ 90 ที่ประชากรในบริเวณนี้ทำนา การทำนาจะมีเวลาว่างที่เป็นช่วง
ค่อนข้างยาวหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ช่วงเวลาดังกล่าวอาจทำงาน
เสริมเพื่อช่วยภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวได้ จากตารางที่ 18 พบว่างานเสริม
นอกจากงานหลักส่วนใหญ่เป็นการเพาะปลูกซึ่งจำเป็นต้องใช้น้ำที่ค่าบลี้อีหล่ำได้
พยายามขุดลอกทางน้ำให้ลึก ทำฝายกั้นน้ำเป็นตอน ๆ เพื่อเก็บกักน้ำไว้เพาะปลูก
หลังฤดูเก็บเกี่ยว สำหรับตำบลเมืองหลวงมีความได้เปรียบกว่าตรงที่มีแหล่งน้ำ

ตารางที่ 18 งานเสริมนอกจากงานหลัก

ตำบล/หมู่ที่	เพาะปลูก	เลี้ยงสัตว์	เลี้ยงไหม	รับจ้าง	อื่น ๆ
อิหล่า หมู่ 1	7	2	14	-	4
	5	1	6	-	-
	8	2	6	-	2
	10	1	6	-	-
	9	7	13	-	-
	13	3	5	-	-
	11	3	21	3	-
	5	2	10	-	-
	18	4	15	-	5
	6	2	3	-	-
	10	-	2	-	2
	11	1	8	1	-
เมืองหลวง หมู่ 1	2	5	2	1	8
	3	6	8	3	1
	11	7	7	9	1
	11	-	10	4	-
	6	2	5	1	3
	16	4	4	4	7
	10	4	7	3	1
	11	3	-	2	1
	11	-	4	-	1
	9	4	4	3	2
	21	2	3	2	2
	7	2	7	8	1
	17	-	4	2	1

ตามธรรมชาติกระจายอยู่หลายแห่ง แต่การใช้น้ำเพื่อเพาะปลูกเปรียบเทียบกันแล้ว มีน้อยกว่า พืชที่ปลูกกันมากในขณะที่เข้าไปศึกษาได้แก่ พริก รองลงไปเป็นยาสูบ ข้าวโพด และแตง สำหรับพริกได้ราคาค่อนข้างมากในพื้นที่ปลูกเพียงหนึ่งไร่ทำรายได้มากกว่าหนึ่งหมื่นบาท สำหรับที่ตำบลอีหล่า หมู่ 1 - 4 ทำให้มีกำลังใจกันมากและจะพยายามเก็บน้ำไว้เพาะปลูกในฤดูแล้ง บางรายขอกู้เงินธนาคารเพื่อการเกษตรเพื่อขุดสระเก็บน้ำเพื่อปลูกพืชในฤดูแล้ง ที่ตำบลเมืองหลวง บ้านเมืองน้อย ได้มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้แยกตัวจากหมู่บ้านใช้เงิน ชกส. ขุดสระ และสร้างบ้านในพื้นที่นา ใช้น้ำทำการเกษตรแบบไร่นาสวน เป็นการเริ่มทำเป็นปีแรกได้ผลพอสมควรน่าติดตาม

งานเสริมอีกอย่างหนึ่งซึ่งทำมานานเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นประเพณีคือการปลูกหมอนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหม เป็นงานที่ครบวงจรการผลิต แต่ขาดการตลาด และความรู้ อันทันสมัยในการผลิตโดยเฉพาะการปลูกหมอนและพันธุ์ไหมตลอดจนการย้อมสี การออกแบบ งานเลี้ยงไหม เป็นงานของผู้สูงอายุเพราะต้องการความปราณีตตั้งแต่การเลี้ยงไหมไปจนกระทั่งการย้อมและการทอ งานประเภทนี้อาจสูญไปในอนาคต เพราะคนรุ่นใหม่ไม่สนใจ โรงเรียนในชุมชนก็ไม่ได้ให้การปลูกฝังส่งเสริมเยาวชนรุ่นใหม่ อาจจะขาดตอนไปในที่สุด งานเกี่ยวกับการเลี้ยงไหมทอผ้าน่าจะได้มีการส่งเสริมกันอย่างจริงจังจากรัฐบาล เพราะขณะนี้ประเทศไทยยังต้องสั่งไหมดิบจากต่างประเทศมาใช้ทออยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าทำกันอย่างจริงจังและต่อเนื่องแล้ว จะช่วยสร้างงานในชนบทได้เป็นอย่างมาก เท่าที่ทำกันในหมู่บ้านเป็นเพียงงานเสริมเล็กน้อยเท่านั้น การเลี้ยงสัตว์เป็นงานที่ตามมา แต่การเลี้ยงสัตว์นั้นไม่ได้ทำกันจริงจังส่วนมากเลี้ยงไก่พื้นเมืองเลี้ยงวัวพื้นเมือง สำหรับการเลี้ยงวัวนั้น มีปัญหาเกี่ยวกับทุ่งหญ้าให้วัวกินยังไม่มีมีการปลูกหญ้าหรือผลิตอาหารให้วัวกิน และยังเกรงกลัวโรคชโหมย จึงยังไม่ค่อยกล้าทำหรือลงทุนกัน งานอื่นๆ นั้นมีทำกันน้อย สำหรับงานรับจ้างมีทำกันในตำบลเมืองหลวง เป็นส่วนหนึ่งที่ตำบลอีหล่ามีปรากฏเพียงหมู่เดียวคือ หมู่ 7

จุดมุ่งหมายของงานเสริม เมื่อถามถึงจุดมุ่งหมายของงานเสริมในสามลักษณะ คือ เพื่อกินหรือเพื่อใช้ ขายเป็นบางส่วน และเพื่อขาย ในที่นี้จะนำเอางานเสริมที่นิยมทำกันมากสามอย่างมาพิจารณา คือ การเพาะปลูก การเลี้ยงไหม และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งปรากฏตามตารางที่ 19 จุดมุ่งหมายของงานเสริมโดยเฉพาะการเพาะปลูกและการเลี้ยงไหมระหว่างตำบลสี่หล้ากับเมืองหลวง มีความมุ่งหมายที่แตกต่างกันค่อนข้างชัดเจนประการแรกถ้าเปรียบเทียบจำนวนตัวอย่างที่สุ่มมาจำนวน 239 ครอบครัว ที่ตำบลสี่หล้า ส่วนที่ตำบลเมืองหลวง 387 ครอบครัว ปรากฏว่าที่ตำบลสี่หล้ามีคำตอบที่ทำงานเสริมถึง 268 ราย ทั้งนี้แสดงว่ามีหลายครอบครัวมีงานเสริมถึง 2 หรือ 3 อย่าง ในขณะที่ตัวที่ตำบลเมืองหลวงมีคำตอบเกี่ยวกับงานเสริมเพียง 310 ราย ทั้งสองตำบลมีความสนใจในการทำงานเสริมแตกต่างกันที่น่าสนใจมากคือการเพาะปลูก ตำบลเมืองหลวงมีแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งมีน้ำตลอดปีอยู่หลายแห่ง แต่มีรายที่ทำการเพาะปลูกเพียง 133 ราย เปรียบเทียบกับตำบลสี่หล้าซึ่งมีตัวอย่างน้อยกว่าแต่มีถึง 113 ราย และในจำนวนนี้มีถึง 76 ราย หรือร้อยละ 67.26 ที่ทำการเพาะปลูกเพื่อขายและขายบ้าง ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีเพียง 58 ราย หรือร้อยละ 43.60 เท่านั้น และตามข้อเท็จจริงที่เมืองหลวงที่เพาะปลูกเพื่อขายจริง ๆ มีเพียง 7 ราย ส่วนที่ตำบลสี่หล้ามีถึง 33 รายค่อนข้างชัดเจนว่าทั้งสองตำบลถ้ามองในด้านการเพาะปลูกเป็นงานเสริมมีการตื่นตัวแตกต่างกันที่ตำบลสี่หล้าเริ่มทำการเพาะปลูกเป็นงานเสริมเพื่อการค้าค่อนข้างชัดเจนเมื่อพิจารณาด้านการเลี้ยงไหม พบว่าที่ตำบลสี่หล้ามีจำนวนผู้เลี้ยงถึง 109 ราย ในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ในจำนวนนี้มีถึง 65 ราย ที่เลี้ยงเพื่อขายและขายบ้าง คิดเป็นร้อยละ 59.63 และในจำนวนนี้มีผู้เลี้ยงเพื่อขายจริง ๆ ถึง 16 ราย ส่วนที่ตำบลเมืองหลวง มีจำนวนผู้เลี้ยงจากกลุ่มตัวอย่างเพียง 64 ราย และที่เลี้ยงเพื่อขายและขายบ้าง 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 31.25 ส่วนผู้ที่เลี้ยงเพื่อขายจริง ๆ มีเพียง 1 ราย ถ้าพิจารณาจากงานเสริมทั้งสองอย่าง จะเห็นว่าความพร้อมในการทำงานเสริมเพื่อยกรายได้ของคนทั้งสองตำบลมีแตกต่างกันที่ตำบลสี่หล้าถ้านำงานเสริมอื่นเข้าไปแนะนำคนจะรับได้เร็วกว่าเพราะมีพื้นฐานอยู่แล้ว

ตารางที่ 19 จุดมุ่งหมายของงานเสริม

ตำบล/หมู่ที่	การเพาะปลูก			การเลี้ยงไหม			การเลี้ยงสัตว์		
	กิน/ไร่	ขายบ้าง	ขาย	กิน/ไร่	ขายบ้าง	ขาย	กิน/ไร่	ขายบ้าง	ขาย
อู่หล้า หมู่ 1	3	3	1	4	8	2	-	2	-
	2	2	2	1	2	3	-	1	-
	3	3	5	-	4	2	-	1	1
	4	4	6	-	6	-	1	-	-
	5	4	3	3	10	-	2	5	-
	6	3	2	4	1	-	3	-	-
	7	6	2	9	7	5	1	1	1
	8	3	-	7	3	-	2	-	-
	9	5	7	7	6	2	-	2	2
	10	2	1	2	1	-	2	-	-
	11	4	2	2	-	-	-	-	-
	12	4	2	5	1	2	1	-	-
เมืองหลวง หมู่ 1	-	1	1	2	-	-	4	-	1
	2	4	-	7	1	-	5	1	-
	3	3	-	2	5	-	1	3	3
	4	5	-	7	3	-	-	-	-
	5	-	-	4	-	1	1	-	1
	6	7	-	3	1	-	2	-	2
	7	4	-	4	3	-	1	3	-
	8	5	-	-	-	-	3	-	-
	9	6	1	2	2	-	-	-	-
	10	4	-	3	1	-	1	2	1
	11	10	5	2	1	-	2	-	-
	12	1	-	7	-	-	2	-	-
	13	5	1	2	2	-	-	-	-

ด้านการเลี้ยงสัตว์ที่ตำบลเมืองหลวงค่อนข้างได้เปรียบเพราะมีทุ่งหญ้า
สาธารณะของตำบลเป็นที่เลี้ยงวัว ส่วนที่ตำบลอื่นถ้าไม่มีทุ่งหญ้าสาธารณะ แต่
สัตว์เลี้ยงในตำบลมีทั้งไก่ หมู และวัว จำนวนครอบครัวที่เลี้ยงสัตว์เป็นงานเสริม
ทั้งสองตำบลมีน้อยที่ตำบลอื่นถ้ามี 27 ราย ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมี 39 ราย
ที่ทำเพื่อขายและขายบ้าง ที่ตำบลอื่นถ้ามี 16 ราย หรือร้อยละ 59.26 ส่วนที่
ตำบลเมืองหลวงมี 17 ราย หรือร้อยละ 43.59 ถ้าจะเปรียบเทียบกันจะพบว่า
แนวความคิดเพื่อการยังชีพที่ตำบลเมืองหลวงยังสูงกว่าที่ตำบลอื่นถ้า การสังเกต
ในสนามก็เป็นเช่นนั้น คือถ้าดูความอุดมสมบูรณ์เกี่ยวกับน้ำที่ตำบลเมืองหลวงมีมาก
กว่าแต่ไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์เท่าที่ควร โดยเฉพาะหนองห้วยยาง ซึ่งมีการกั้นฝาย
และมีน้ำตลอดปีแต่ปรากฏว่าริมหนองไม่ได้มีการเพาะปลูกพืชชัดเจน มีแต่ผู้สนใจหาปลา
ในหนองจนน้ำขุ่นจนไม่มีปลาเหลือให้จับ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าในโครงการอีสานเขียว
จะพิจารณาแต่เรื่องน้ำเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอต้องมองด้านอื่นควบคู่ไปด้วย
โดยเฉพาะต้องพิจารณาอย่างจริงจังถึงบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่

การลงทุนเกี่ยวกับงานที่เป็นรายได้ของครอบครัว คำถามข้อนี้ต้องการ
จะทราบถึงความจริงจริงในการหารายได้สำหรับครอบครัว วิธีของการเกษตรกรรม
แบบดั้งเดิมหรือการเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ การลงทุนเพื่อการผลิตนั้นจะมีน้อยมาก
หรือแทบจะไม่มีเลย แต่ถ้าเป็นกิจกรรมที่เป็นการค้าหรือกิจการค้าจำเป็นจะต้องมี
การลงทุนและการหวังผลกำไร คำถามนี้พอที่จะหยั่งวิถีชีวิตของชาวบ้านในบริเวณนี้
ว่าได้เปลี่ยนไปจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยเป็นมาหรือกำลังจะปรับเข้าสู่สภาพเศรษฐกิจ
ที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน จากตารางที่ 20 พบว่า ที่ตำบลอื่นถ้าในครัวเรือนที่สอบถาม
คิดเป็นร้อยละ 16.6 ไม่มีการลงทุนในการทำงานที่เป็นรายได้หลักอีกร้อยละ 61.4
มีการลงทุนบ้างเล็กน้อย และร้อยละ 22.00 มีการลงทุนมาก ส่วนที่ตำบลเมืองหลวง
ร้อยละ 14.9 ไม่มีการลงทุนเลย ร้อยละ 58.0 ลงทุนบ้างเล็กน้อย และร้อยละ
27.1 มีการลงทุนมาก แนวโน้มชี้ให้เห็นว่าครอบครัวส่วนใหญ่ในสองตำบลที่ศึกษา
ได้เริ่มปรับตัวเข้ากับสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปได้เริ่มประกอบอาชีพก้าวไปสู่กิ่ง

ตารางที่ 20 การลงทุนทำงานที่เป็นรายได้ของครอบครัว

ตำบล/หมู่ที่		จำนวนครอบครัว	ไม่มีการลงทุน	มีลงทุนเล็กน้อย	ลงทุนมาก
อิหล่า	หมู่ 1	25	4	12	9
	2	22	2	16	4
	3	13	2	7	4
	4	16	2	10	4
	5	24	1	18	5
	6	18	6	10	2
	7	28	5	16	7
	8	13	3	9	1
	9	31	2	20	9
	10	16	4	10	2
	11	13	2	9	2
	12	22	7	11	4
เมืองหลวงหมู	1	17	-	10	7
	2	41	2	29	10
	3	34	6	20	8
	4	16	-	12	4
	5	27	5	18	4
	6	50	6	26	18
	7	36	7	20	9
	8	26	5	15	6
	9	16	1	9	6
	10	24	9	9	6
	11	43	10	27	6
	12	31	4	14	13
	13	27	3	16	8

การค้ำค้ำยั้งขึ้น ถึงแม้มูลที่มีการลงทุนมากมีอยู่ไม่เก็นร้อยละ 28 แต่ยั้งสูงกว่า
กลุ่มที่ไม่ได้ลงทุนเลยซึ่งมีอยู่ไม่เก็นร้อยละ 18 การลงทุนในที่นี้มุ่งไปที่การเพาะปลูก
โดยเฉพาะปลูกข้าว สิ่งที่ต้องลงทุนในการปลูกข้าวคือ การซื้อปุ๋ย การทำปุ๋ยหมัก
ปุ๋ยคอก มีอยู่ยั้งแต่ยั้งไม่เป็นที่นิยมมากนัก ส่วนปุ๋ยจากอุจจาระของคนนั้นไม่มีใช้กัน
เลย อาจเป็นเพราะมีความรังเกียจประกอบกับไม่ได้รับการแนะนำวิธีทำให้ถูกสุขลักษณะ
การไม่ใช้อุจจาระคนนี้นับว่าแตกต่างไปจากเกษตรกรในประเทศจีนและญี่ปุ่น ถ้ามีการ
ส่งเสริมอย่างจริงจังในหมู่บ้านจะเป็นการลดต้นทุนการผลิตไปได้มาก กลุ่มที่ลงทุนสูง
ได้แก่กลุ่มที่ดำเนินการเพาะปลูกอย่างอื่นเช่น ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร
มาชุกบ่อน้ำเพื่อทำไร่นาแบบผสม บางรายได้ลงทุนซื้อเครื่องสูบน้ำ รถไถเดินตาม
เครื่องท่นแรงเหล่านี้เริ่มมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นสำหรับรายที่มีพื้นที่นาเป็นจำนวนมาก
การลงทุนอีกส่วนหนึ่งได้แก่ การปักดำ เก็บเกี่ยว และนวดข้าว สำหรับกรณีการนวด
ข้าวปรากฏว่าผู้รับจ้างจะนำเครื่องนวดเข้าไปทำงานในพื้นที่นาทำให้สะดวกในการขนข้าว
มาเก็บในยุ้งฉาง ขณะเดียวกันประโยชน์ที่ได้จากฟางก็เสียไป เพราะฟางที่นวดควย
เครื่องนวดจะป่นมากต้องกองทิ้งไว้ในทุ่งนาหรือเผาไปเลยน่าจะได้นำมาทำปุ๋ยหมัก
โดยการผสมกับมูลสัตว์ ฟางในลักษณะนี้นำมาทำประโยชน์กันมากในประเทศจีน
โดยเฉพาะนำมาผสมกับมูลสัตว์และอุจจาระคนหมักเป็นปุ๋ย

ที่มาของเงินทุน คำถามนี้ได้ขอคำทอบอันเป็นแหล่งเงินทุนที่ครอบครัว
ต่าง ๆ ได้มาให้ทอบจำนวนแหล่งที่ได้เงินทุน บางครอบครัวใช้แหล่งเงินทุนหลาย
แหล่งแต่ส่วนใหญ่จะใช้เงินทุนของตนเอง ครอบครัวที่ใช้แหล่งเงินทุนหลายแหล่ง
มักจะเป็นครอบครัวที่มีอสังหาริมทรัพย์มาก ส่วนแหล่งที่เป็นนายทุนมักจะเป็นการให้
ปุ๋ยมากอนและคอบเก็บเป็นผลตามที่ได้ตกลงกัน ซึ่งเกษตรกรจะเสียเปรียบอย่าง
มากแต่เป็นที่นิยมกันเพราะสะดวก จากตารางที่ 21 จะพบว่าส่วนใหญ่จะใช้ทุน
ของตัวเอง ที่รองลงมาคือนายทุนซึ่งเป็นการซื้อปุ๋ยคั่งที่กล่าวแล้ว ถัดมาได้แก่
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ นับว่าเป็นความพยายามของธนาคารนี้ที่จะ
เข้ามาช่วยเกษตรกรโดยเฉพาะการชุกบ่อน้ำในพื้นที่นาเพื่อทำการเกษตรแบบผสม

ตารางที่ 21 ที่มาของเงินทุน

ตำบล/หมู่ที่		ตนเอง	นายทุน	สหกรณ์	ธนาคารพาณิชย์	ธนาคารเพื่อการเกษตร	อื่น ๆ
อู่หล้า	หมู่ 1	11	1	1	1	13	1
	2	10	2	4	-	6	1
	3	10	-	-	-	-	-
	4	12	1	-	-	2	-
	5	16	2	3	-	6	-
	6	11	2	-	1	-	5
	7	18	3	-	-	6	1
	8	11	1	2	-	-	-
	9	18	7	6	-	9	-
	10	14	1	-	-	1	2
	11	7	2	-	-	2	4
	12	11	4	-	-	2	3
เมืองหลวงหมู	1	9	8	-	-	-	2
	2	16	19	3	-	4	1
	3	15	15	-	-	-	2
	4	6	7	-	-	-	3
	5	11	11	-	-	2	2
	6	18	9	6	-	16	2
	7	17	5	1	-	12	2
	8	12	7	-	1	2	1
	9	10	5	1	-	1	1
	10	9	5	4	-	-	1
	11	25	7	3	-	4	3
	12	17	6	3	1	2	3
	13	17	8	2	-	-	1

แต่โครงการนี้เพิ่งเริ่มต้น เกษตรกรจำนวนมากยังไม่แน่ใจว่าจะทำได้ผลอีกทั้ง เกษตรกรต้องแยกตัวจากหมู่บ้านมาอยู่ในพื้นที่ทำการเกษตร ขณะที่เข้าศึกษาจึงเริ่มทำเพียงไม่กี่รายและยังไม่อาจประเมินได้ว่าจะได้ผลหรือไม่ต้องรอง อีกระยะหนึ่งเข้าใจว่าประมาณ 4 - 5 ปี ถ้าได้ผลดีจะมีผู้เอาอย่างพากันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านอีกทางหนึ่ง สำหรับสหกรณ์มีบทบาทในชนบททั้งสองตำบลค่อนข้างน้อย ชาวบ้านมักจะมีความรู้ดีกว่าสหกรณ์ล้มเหลวและมักจะถูกโกงโดยกรรมการ อันใดแก กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน สิ่งล้มเหลวอย่างชัดเจนคือกองทุนหมู่บ้านซึ่งจัดทำเป็นร้านค้าในหมู่บ้านซึ่งล้มเหลวและสร้างความแตกแยกกันแฉ่งแฉิงใจกันขึ้นในหมู่บ้าน คำตอบของความล้มเหลวต่างบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าขาดการเสียดสและเอาจริงเอาจังของผู้นำหมู่บ้าน เรื่องนี้เท่าที่สังเกตพบว่าเป็นจริงจะได้กล่าวถึงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างทางสังคม สำหรับธนาคารพาณิชย์มีบทบาทน้อยมาก เนื่องจากกิจกรรมที่เป็นอยู่ยังหวังผลกำไรยาก ส่วนอื่น ๆ นั้นโดยมากได้มาจากพี่น้องหรือลูกหลานซึ่งไปทำงานที่อื่นแล้วส่งเงินมาให้เพื่อนในการทำนาแทนที่ตัวเองจะมาช่วยเป็นแรงงาน

งานอื่นที่อยากทำนอกไปจากงานหลัก คำถามนี้ต้องการทราบเป็นทัศนะกว้าง ๆ ของครอบครัวในบริเวณที่ศึกษาวามีความคิดที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตที่เป็นอยู่บ้างหรือไม่ ถ้ามีมากน้อยแค่ไหน จากตารางที่ 22 พบว่า จำนวนผู้ตอบในครอบครัวที่คิดอยากทำงานอื่นนอกเหนือไปจากงานหลักที่ทำในปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ การทำนา กับครอบครัวที่ไม่ได้คิด มีจำนวนก้ำกึ่งกัน ทั้งนี้เนื่องจากมีครอบครัวที่มีนาเพียงเล็กน้อยมีจำนวนค่อนข้างมาก ประกอบกับบางครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมาก การประกอบอาชีพเดิมไม่เพียงพอกับความเป็นอยู่ในครอบครัว จึงมีความคิดที่อยากไปทำงานอื่นนอกไปจากงานหลัก เมื่อถามต่อไปว่างานอื่นที่อยากไปทำเป็นงานประเภทไหนปรากฏว่ามีจำนวนพอสมควรที่ยังคิดทำงานทางด้านการเกษตรกรรมซึ่งได้แก่การเพาะปลูกพืชอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าการปลูกข้าวแสดงถึงความผูกพันของคนในบริเวณนี้ยังมีการเพาะปลูกอยู่มาก ทั้งนี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่แปลก

ตารางที่ 22 ความคิ่คอยากทำงานอื่นนอกจากงานหลัก

ตำบล/หมู่ที่		ไม่มี	มี	งานที่อยากทำแยกเป็นงานใหญ่ ๆ			
				เพาะปลูก	รับจ้าง	งานช่าง	อื่น ๆ
อี่หลำ	หมู่ 1	5	20	5	-	3	12
	2	7	15	4	1	2	8
	3	5	8	2	1	-	5
	4	9	7	2	-	-	5
	5	14	10	2	1	-	7
	6	11	7	4	-	-	3
	7	13	15	1	1	1	12
	8	8	5	2	-	-	3
	9	8	23	3	-	2	18
	10	9	7	1	2	2	2
	11	8	5	3	1	-	1
	12	9	13	6	-	-	7
เมืองหลวงหมู่	1	8	9	6	-	-	3
	2	19	22	7	5	2	8
	3	21	13	4	5	-	4
	4	4	12	3	1	1	7
	5	13	14	8	3	-	3
	6	23	27	1	2	-	24
	7	21	15	3	3	2	7
	8	12	14	5	2	2	5
	9	7	9	6	1	-	2
	10	14	10	4	2	1	3
	11	16	27	14	2	1	10
	12	20	11	5	-	2	4
	13	9	18	11	3	-	4

เพราะเรื่องนี้เป็นความชำนาญดั้งเดิมที่ปลูกฝังกันมาช้านาน ส่วนการไปรับจ้างนั้น มีจำนวนไม่มากนักเหตุผลใดก็แล้วแต่ ไม่มียานในท้องถิ่นให้รับจ้างส่วนมากงานรับจ้างต้องไปหาในเมืองใหญ่อันได้แก่ กรุงเทพฯ หัวหน้าครอบครัวไม่อยากจะครอบครัวไป ส่วนงานช่างนั้นก็มีน้อยเพราะขาดความรู้ส่วนผู้ที่มีความรู้ช่างไม้ ช่างปูน และช่างเหล็กนั้นจะมีงานอยู่โดยทั่วไปคนที่อยากทำยังไม่มีความรู้ความชำนาญจึงทำไม่ได้ ถ้าจัดการอบรมความรู้ทำนองนี้ขึ้นในหมู่บ้าน อาจเป็นการช่วยชาวชนบทได้มากเท่าที่สังเกตในโครงการสร้างศาลาอีสานเขียวพบว่ามีผู้ให้ความสนใจและมาช่วยงานกันเป็นจำนวนมาก เริ่มตั้งแต่การปักอิฐก่อน การก่ออิฐ การเชื่อมเหล็ก โครงหลังคา การก่อสร้างที่อยู่อาศัยโดยใช้วัสดุอื่นแทนไม้ นับจะมีความสำคัญต่อชนบทมากขึ้นเพราะไม้เป็นวัสดุที่หาได้ยากขึ้นทุกวัน การฝึกฝนงานเช่นนี้จึงมีความสำคัญมาก

จำนวนผู้ตอบในช่องงานอื่น ๆ นั้น มีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ทราบแน่นอนว่าเป็นงานอะไร แต่อยากจะทำงานอื่นนอกไปจากงานหลัก กลุ่มนี้มีปัญหาที่ความรู้ความสามารถของตนเองจึงยังทนทำงานเดิมต่อไป สำหรับเรื่องนี้จึงเห็นได้ชัดเจนว่าการศึกษาในชนบทที่มุ่งไปให้คนในชนบทสามารถประกอบอาชีพได้นั้น เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งอีกกลุ่มหนึ่งมีความต้องการให้ทางราชการสร้างงานขึ้นในหมู่บ้านโดยที่หวังว่าจะได้มีรายได้แน่นอนเป็นหลักประกันที่ดี นอกนั้นเป็นงานต่าง ๆ เช่น การค้าขาย การขับรถ การเลี้ยงปลา เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู งานบางอย่างอาจเริ่มทำได้เลย แต่บางอย่างอาจทำได้ยาก เช่น การขับรถ สิ่งที่น่าสังเกตคือความคิดที่จะสร้างงานขึ้นเองในชนบทนั้นแทบจะไม่มี ทำให้การว่างงานนอกฤดูทำนามีมากประกอบกับการทำนาในปัจจุบันมีเครื่องทุ่นแรงเพิ่มมากขึ้น ยิ่งทำให้เวลาว่างและแรงงานในท้องถิ่นมีเหลือมาก ถ้ามีการสร้างงานประเภทที่ใช้แรงงานที่ไม่ต้องการความชำนาญเป็นจำนวนมาก ๆ จะเป็นสิ่งดีต่อชนบทบริเวณนี้มาก ดังเช่นโรงงานบรรจุกระป๋องที่จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการสร้างงานสองทางคือทั้งทางการเกษตรและทางการจ้างงานในโรงงาน

การขายผลิตผล จากคำถามที่ผ่านมาจะพบว่าผลิตผลในแถบนี้เป็นผลิตผล
ทางการเกษตรอันได้แก่ ข้าว พริก ซึ่งเป็นพืชที่พอมียาขายบ้างเพราะการทำส่วนใหญ่
เพื่อกินและใช้ส่วนที่เหลือพอขายบ้างหรือจะขายเมื่อมีความจำเป็นต้องมีการใช้จ่าย
ในครอบครัว ลักษณะการขายผลิตผลจึงมีความสำคัญพอที่จะบอกได้ว่าไคร่ราคาที่เป็น
ธรรมดาอย่างน้อยแค่ไหน โดยปกติราคาผลิตผลที่ขายตามตลาดในเมืองควรจะได้ราคา
ดีกว่าที่พ่อค้ามารับซื้อตามบ้านหรือพ่อค้าในหมู่บ้านเอง แต่เนื่องจากขายผลิตผล
จำนวนเพียงเล็กน้อย จึงไม่ค่อยกับการขนส่งจากบ้านไปตลาด อย่างไรก็ตาม
ผู้ที่มีผลิตผลค่อนข้างมากจะเลือกขายวิธีต่าง ๆ หลายวิธี ตามที่ตนคิดว่าได้ผลตอบแทน
สูงสุด ดังนั้นในตารางที่ 24 ความถี่ของลักษณะการขายจะมีจำนวนมากกว่า
ครัวเรือนที่สัมภาษณ์ วิธีการขายที่มีความนิยมสูงคือ การนำไปขายในเมืองซึ่งจะ
ได้ราคาดีกว่า การนำไปขายอาจทำพร้อม ๆ กันหลายราย หรืออาศัยรถประจำทาง
ที่วิ่งระหว่างหมู่บ้านกับในเมืองซึ่งมีวันละหนึ่งหรือสองเที่ยว รถในลักษณะนี้จะมียู่
เกือบทุกหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ ถัดจากนั้นจะมีพ่อค้าที่อื่นมารับซื้อตามบ้าน ในฤดู
เก็บเกี่ยวผลิตผลจะมีพ่อค้านำรถเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อรับซื้อผลิตผล สำหรับพ่อค้า
ในหมู่บ้านมีบ้างแต่เป็นรายย่อยเช่น ชาวอาจขายให้โรงสีเล็กในหมู่บ้าน หรือนำ
ไปขายให้แกรนขายของในหมู่บ้าน ร้านแบบนี้จะทำหน้าที่ทั้งซื้อและขาย แต่มักจะ
ซื้อขายกันจำนวนไม่มากนัก ส่วนวิธีอื่น ๆ ได้แก่ การขายหรือฝากไว้กับธนาคารข้าว
ในหมู่บ้าน มีบางหมู่บ้านจัดให้มีธนาคารข้าวขึ้นปรากฏว่าได้ผลดี บางรายใช้วิธี
จำนองข้าวไว้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อรอให้ไคร่ราคาดีจึงขาย
สำหรับวิธีหลังยังไม่ค่อยแพร่หลายมากนักในบริเวณที่ศึกษา ยังคงมีบางรายที่ขาย
อย่างเดียวเปรียบโดยการตกเขียว มักจะได้แก่ครอบครัวที่มีปัญหาทางด้าน

เศรษฐกิจ

ตารางที่ 24 การขายผลิตภัณฑ์

ตำบล/หมู่ที่		พอกา ในหมู่บ้าน	พอกาที่อื่น มารับซื้อ	ขายในเมือง	อื่น ๆ
อีหล่า	หมู่ 1	3	9	14	3
	2	5	6	13	2
	3	-	4	10	4
	4	2	11	5	-
	5	1	7	20	-
	6	-	4	13	2
	7	1	11	21	5
	8	-	4	9	2
	9	1	14	22	5
	10	2	4	11	2
	11	1	3	11	2
	12	2	4	14	10
เมืองหลวงหมู	1	7	3	13	-
	2	16	7	16	4
	3	16	3	10	9
	4	8	-	11	2
	5	1	-	19	8
	6	7	13	31	13
	7	16	9	12	5
	8	2	6	15	1
	9	5	4	5	4
	10	-	6	14	4
	11	15	10	14	9
	12	2	1	27	3
	13	2	4	18	8

เคยคิดรวมกลุ่มกันทำงาน การรวมกลุ่มกันทำงานไม่ว่าจะเป็นการผลิตหรือการขายผลิตภัณฑ์ย่อมเกิดอำนาจในการต่อรองซึ่งอาจก่อให้เกิดผลดีในเชิงเศรษฐกิจ จำนวนผู้ที่เคยคิดรวมกลุ่มกันทำงานและไม่เคยคิดรวมกลุ่มกันทำงานทั้งสองตำบลมีลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก จำนวนผู้ที่เคยคิดรวมกลุ่มกันทำงานที่ตำบลอู่ห้ำมีร้อยละ 54.4 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 48.5 ลักษณะทั่วไปน่าจะเป็นเช่นนั้นเพราะที่ตำบลอู่ห้ำ สังเกตดูบางหมู่บ้านมีความกระตือรือร้นในการรวมกลุ่มกันมาก ส่วนจำนวนผู้ที่ไม่เคยคิดรวมกลุ่มกันทำงานที่ตำบลอู่ห้ำมีร้อยละ 45.6 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 51.5 ดังที่กล่าวแล้วถ้าพิจารณาลักษณะทั่ว ๆ ไปไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ถ้าพิจารณาในแต่ละหมู่บ้านจะมีความแตกต่างกันมาก เช่นที่ตำบลอู่ห้ำในหมู่ 1, 3, 4 และ 9 จำนวนผู้ที่คิดรวมกลุ่มมีสูงเป็นที่น่าสังเกต ส่วนที่ตำบลเมืองหลวง อยู่หมู่ 1, 2, 7 และ 10 แต่ไม่สูงแตกต่างไปมากนัก ที่น่าสังเกตคือหมู่บ้านที่มีจำนวนผู้เคยคิดรวมกลุ่มกันทำงานสูงจะเป็นหมู่บ้านที่ก้าวหน้าโดยเฉพาะที่ตำบลอู่ห้ำจะปรากฏชัดเจน การคิดรวมกลุ่มกันทำงานอาจใช้เป็นดัชนีวัดศักยภาพด้านความก้าวหน้าของหมู่บ้านหมู่บ้านดังกล่าวอาจเป็นแกนนำในการนำสิ่งใหม่ ๆ เข้าไปสู่การพัฒนาระดับหมู่บ้านและอาจจะเป็นผลดีถ้าหากเริ่มพัฒนาจากหมู่บ้านดังกล่าว เพราะมีความพร้อมมากกว่าในการทำงาน

การรวมกลุ่มคิดว่าทำได้หรือไม่ ในกลุ่มที่เคยคิดได้ถามต่อไปว่า ถ้าจะหาคิดว่าทำได้หรือไม่ ส่วนใหญ่คิดว่าทำได้ ที่ตำบลอู่ห้ำ จำนวนผู้ที่เคยคิดรวมกลุ่มตอบว่าทำได้ถึงร้อยละ 78.6 ส่วนผู้ที่ตอบว่าทำไม่ได้รวมทั้งไม่แน่ใจเพียงร้อยละ 21.4 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวง ผู้ที่ตอบว่าทำได้มีร้อยละ 71.3 ส่วนผู้ที่ตอบว่าทำไม่ได้หรือไม่แน่ใจมีร้อยละ 28.7 จำนวนผู้ที่คิดว่าทำได้ค่อนข้างจะยืนยัน ความแน่ใจของผู้ที่เคยคิดว่ารวมกลุ่มและผู้ที่ยืนยันว่าทำได้มองเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่ม และส่วนมากมีคำตอบค่อนข้างตรงกันถึงเงื่อนไขของการรวมกลุ่มว่าจะสำเร็จหรือไม่ สำเร็จอย่างไรการรวมกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน กระทรวงมหาดไทยได้นำวิธีการรวม

ตารางที่ 25 ความถี่รวมกลุ่มกันทำงาน

ตำบล/หมู่ที่		จำนวนครัวเรือน	ไม่เคยคิดรวมกลุ่ม	เคยคิดรวมกลุ่ม
อีหล้า	หมู่ 1	25	4	21
	2	22	11	11
	3	13	2	11
	4	16	4	12
	5	24	14	10
	6	18	11	7
	7	28	16	12
	8	13	6	7
	9	31	6	25
	10	16	11	5
	11	13	11	2
	12	22	14	8
เมืองหลวง	หมู่ 1	17	7	10
	2	41	18	23
	3	34	20	14
	4	16	5	11
	5	27	14	13
	6	50	31	19
	7	36	10	26
	8	26	18	8
	9	16	8	8
	10	24	11	13
	11	43	24	19
	12	31	19	12
	13	27	15	12

ตารางที่ 26 จำนวนที่เคยคิดรวมกลุ่มคิดว่าทำไม่ได้และทำได้

ตำบล/หมู่ที่		จำนวนเคยคิดรวมกลุ่ม	คิดว่าทำไม่ได้	คิดว่าทำได้
อิหล่า	หมู่ 1	21	3	18
	2	11	1	10
	3	11	3	8
	4	12	-	12
	5	10	3	7
	6	7	4	3
	7	12	4	8
	8	7	2	5
	9	25	5	20
	10	5	1	4
	11	2	-	2
	12	8	2	6
เมืองหลวง	หมู่ 1	10	-	10
	2	23	6	17
	3	14	3	11
	4	11	4	7
	5	13	3	10
	6	19	2	17
	7	26	3	23
	8	8	5	3
	9	8	3	5
	10	13	9	4
	11	19	6	13
	12	12	4	8
	13	12	6	6

กลุ่มมาเผยแพร่ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเลี้ยงเด็ก กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มจักสาน จำนวนกลุ่มมีมากจนจำไม่ได้ บางคนก็เป็นหลายกลุ่มหรือเกือบทุกกลุ่ม แต่ขอบเขตของ ที่ผ่านมาก็คือไม่ได้สำรวจความพร้อมในด้านเงื่อนไขต่าง ๆ ของชาวบ้าน ได้แก่สิ่ง การให้จัดกลุ่ม ยิ่งกว่านั้นการติดตามผล การประเมินผล และการให้คำแนะนำ ตลอดจน การแก้ปัญหาไม่ได้กระทำกัน ดังนั้นหลาย ๆ หมู่บ้านคำว่ากลุ่มเป็นคำที่หมายถึงนำเพื่อนำ การคคโกง และความล้มเหลวในสายตาของชาวบ้าน ทางราชการโดยผ่านกระทรวง หลักในการพัฒนาน่าจะได้จริงจึงกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านให้มากกว่านี้เพราะจะเป็น พื้นฐานในการพัฒนาอย่างอื่น ๆ ได้อีกมาก

เงื่อนไขในการรวมกลุ่ม บรรดาผู้ที่คิดว่าการรวมกลุ่มทำได้นั้นมีเงื่อนไข บางประการที่นำไปสู่ความสำเร็จ เงื่อนไขใหญ่ ๆ ที่พอสรุปได้คือ ความร่วมมือและ ซื่อสัตย์ การเสียสละ ความเป็นผู้นำ โดยความเห็นจะไล่มาตั้งแต่ความเป็นผู้นำ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือหัวหน้าชุมชนอื่น ๆ ที่ขาดคุณสมบัติของ การเป็นผู้นำ คือไม่รู้จักเสียสละแก่ส่วนรวม มักจะดึงเอากิจการส่วนรวมมาเป็น ประโยชน์ของตนเองหรือของญาติพี่น้อง พรรคพวก เพื่อนฝูง ทำให้คนทั้งหลายมองเห็น ว่าการรวมกลุ่มจะนำไปสู่ผลประโยชน์ของคนอื่น ถ้ามีคุณสมบัติที่ไม่เหมาะสมเช่นนี้ การชักชวนคนมารวมกลุ่มจะทำได้ยาก ถัดมาความซื่อสัตย์สุจริตก็เป็นปัจจัยที่สำคัญ พบว่ากองทุนหมู่บ้านเกือบทุกหมู่บ้านล้มเหลวเพราะความซื่อสัตย์สุจริตส่วนมากจะ ปราศจากในเรื่องนี้กล่าวคือผู้บริหารหมู่บ้านทุจริตเสียเองหรือไม่ทุจริตก็ไม่เอาเรื่อง กับผู้ทุจริตไม่ว่าจะเป็นความเกรงกลัวหรือความเกรงใจ โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน ไม่ทุ่มเทกับกิจการภายในหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นเพราะความไม่พร้อมในส่วนตัวอาจจะประกอบ กับการขาดความสามารถ ในการออกไปเก็บข้อมูลในครั้งนี้ได้พบลักษณะเช่นนี้เป็น จำนวนมาก เช่น กำนันได้รับจดหมายติดคอแล้วไม่สามารถสื่อสารไปยังผู้ใหญ่บ้าน ทุก ๆ หมู่เพราะขาดความสามารถ และพบว่าได้เป็นกำนันเพราะการซื้อเสียง (เป็นการยอมรับในพวกเดียวกัน) ตรงข้ามผู้ใหญ่บ้านซึ่งเสียสละหมู่บ้านก้าวหน้า สามารถสื่อสารกับผู้ใหญ่อื่นได้ดีกว่าอย่างรวดเร็วและด้วยความร่วมมือ จากตาราง ที่ 27 พบว่าจำนวนผู้ไม่ออกความเห็นค่อนข้างสูง โดยขอเท็จจริงบุคคลเหล่านี้

ตารางที่ 27 เงื่อนไขในการรวมกลุ่ม

ตำบล/หมู่ที่		ไม่มีความเห็น	รวมมือ ชื้อสัถย์	เสียสละ	ผู้นำ	อื่น ๆ
อิหล่า	หมู่ 1	3	-	2	-	16
	2	1	4	-	1	5
	3	3	3	1	1	3
	4	-	2	-	1	9
	5	3	1	2	-	4
	6	4	-	1	-	2
	7	4	5	-	1	2
	8	2	3	-	-	2
	9	5	8	1	2	9
	10	1	-	1	1	2
	11	-	1	-	-	1
	12	2	1	-	1	4
เมืองหลวง	หมู่ 1	-	5	1	-	4
	2	6	9	2	-	6
	3	3	3	1	1	6
	4	4	2	-	-	5
	5	3	4	1	4	1
	6	2	7	-	-	10
	7	3	9	4	1	9
	8	5	1	2	-	-
	9	3	1	-	2	2
	10	9	4	-	-	-
	11	6	5	3	-	5
	12	4	6	2	-	-
	13	6	5	1	-	-

มิได้ไม่มีความเห็นเสียเลย แต่ด้วยความเกรงจะไปกระทบใคร ๆ ในหมู่บ้าน จึงไม่ยอมให้ความเห็น เช่นเดียวกับจำนวนผู้ที่ให้ความเห็นเป็นอย่างอื่นซึ่งเป็น เหตุผลจากภายนอกหมู่บ้าน เช่น การไม่ช่วยเหลือจากราชการ ขาดเงินทุน ไม่มีสถานที่รวมกลุ่ม ผู้แทนไม่เคยมาเหลียวแล เป็นต้น แต่ที่เห็นได้ชัดคือ ความร่วมมือกันและความซื่อสัตย์ในการรวมกลุ่ม เป้าปัจจัยสำคัญ การเสียสละ และการเป็นผู้นำในชุมชนคงจะไปช่วยกันคือมีผู้นำดีและเสียสละจะช่วยให้การรวม กลุ่มทำได้สำเร็จ

เคยได้รับคำแนะนำวิธีการใหม่ ๆ เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ คำถามนี้ เพื่อค้นหาสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้าไปสู่หมู่บ้านและถามต่อไปได้นำไปทดลองหรือไม่ ถ้าทดลอง แล้วได้ผลหรือไม่ และยังคงหาต่อไปว่าขณะนี้ยังทำอยู่ต่อไปหรือไม่ จากตารางที่ 28 พบว่าการแนะนำสิ่งใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพเข้าไปถึงสมาชิกในหมู่บ้านประมาณ ครึ่งหนึ่งที่ตำบลอีหล่ามีจำนวนที่ได้เคยรับรู้วิธีการใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพเพียง ร้อยละ 44 ผู้ที่ไม่เคยได้รับร้อยละ 56 ทั้ง ๆ ที่ตำบลนี้มีหลายหมู่บ้านที่ราษฎร คอนข้างตื่นตัวในการประกอบอาชีพแสดงว่าการแนะนำวิธีการใหม่ ๆ ในการประกอบ อาชีพได้เจาะเข้าไปที่บางหมู่บ้านยังไม่ทั่วถึง เช่นเดียวกับที่ตำบลเมืองหลวง จำนวนผู้ที่ได้รับคำแนะนำวิธีการใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพร้อยละ 58.2 ส่วนผู้ที่ไม่เคยได้รับคำแนะนำมีร้อยละ 41.8 นับว่าการได้รับคำแนะนำวิธีการ ใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพที่นี่ดีกว่าที่ตำบลอีหล่าเล็กน้อย แต่ตามองภาพรวม การกระพบวิธีการใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพยังไม่ค่อยทั่วถึง เมื่อพิจารณาต่อว่า ผู้ที่ได้รับคำแนะนำแล้วมีผู้นำไปปฏิบัติมากน้อยแค่ไหน พบว่าที่ตำบลอีหล่ามีการนำไป ปฏิบัติถึงร้อยละ 73.3 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงนำไปปฏิบัติร้อยละ 61.9 แสดงถึง ความแตกต่างในการสนองตอบของประชากรในสองตำบลต่อการนำวิธีการใหม่ ๆ ในการปรับปรุงอาชีพแตกต่างกัน เมื่อถามต่อไปว่าผู้นำไปปฏิบัติได้ผลหรือไม่ ปรากฏว่าส่วนใหญ่ได้ผล และยังคงปฏิบัติกันต่อไปทั้งสองตำบล แต่มีอยู่จำนวนหนึ่ง นำไปปฏิบัติแล้วไม่ได้ผล ซึ่งผู้ให้คำแนะนำไม่ได้ติดตามผล นอกจากนั้นผู้ที่ปฏิบัติ

ตารางที่ 28 คำแนะนำใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพ

ตำบล/หมู่ที่	ไม่เคย ไ้รับ	เคย ไ้รับ	ไม่เคย ทดลอง	เคย ทดลอง	ไม่ได้ ผล	ไ้ผล	ไม่ได้ ทำ	ยังทำ อยู่
อู่ฮ่								
หมู่ 1	6	19	2	17	8	11	-	11
2	11	11	3	8	-	8	3	5
3	7	6	2	4	-	4	-	4
4	4	12	2	10	-	10	-	10
5	19	5	5	-	-	-	-	-
6	11	7	3	4	-	4	2	2
7	15	13	1	12	8	4	-	4
8	8	5	2	3	1	2	1	1
9	12	19	1	18	3	15	-	15
10	15	1	-	1	1	-	1	-
11	10	3	1	2	1	1	-	1
12	17	5	1	4	3	1	-	-
เมืองหลวง หมู่ 1	3	14	6	8	1	7	3	4
2	14	27	10	17	3	14	7	7
3	18	16	6	10	-	10	4	6
4	3	13	2	11	3	8	-	8
5	10	17	7	10	1	9	-	9
6	22	28	12	16	6	10	3	7
7	8	28	13	15	4	11	2	9
8	15	11	7	4	-	4	-	4
9	5	11	4	7	2	5	-	5
10	12	12	7	5	3	2	1	1
11	15	28	7	21	6	15	4	11
12	19	12	1	11	5	6	1	5
13	18	19	4	5	2	3	1	2

ไค้ผล ยังเลิกปฏิบัติไปเสียจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นผลมาจากราคาและอุปสรรคอื่น ๆ ถ้าการติดตามอย่างต่อเนื่องของเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่น เช่น เกษตรกรรมตำบล หรือพัฒนากรตำบล และเจ้าหน้าที่ด้านการศึกษานอกโรงเรียน ได้ร่วมมือกันจริงจัง เพื่อคนให้การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ไค้ผลดีให้ประชาชนได้ทำเพื่อเพิ่มผลิตผลและ รายได้โดยทางอ้อม อาจเป็นผลดีต่อประชากรในบริเวณนี้โดยตรง นอกจากนั้น การดูแลเรื่องการตลาดก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะเป็นแรงจูงใจ

ความคาดหวังเกี่ยวกับหมู่บ้าน คำถามข้อนี้เป็นการถามเพื่อหยั่งความ คาดคิดในอนาคตของคนในหมู่บ้าน ความรู้จักคาดคิดและตั้งความหวังไว้สำหรับ อนาคต จะช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาไปสู่จุดหมายที่ตั้งความหวังไว้ โดยปกติ กลุ่มคนที่ยังไม่พัฒนาหรือพัฒนาน้อยจะไม่ค่อยมีการตั้งความหวังสำหรับอนาคตไว้ หากแต่อยู่ไปเป็นวัน ๆ ความคาดหวังที่ตั้งไว้สูงจะนำไปสู่การพัฒนาที่สูง ความหวัง ที่ตั้งในระดับรอง ๆ ลงมามักจะสะท้อนการกระทำที่สะดวกสบายกว่า เป็นลักษณะที่ ไม่ต้องทุ่มเทมาก ความคาดหวังส่วนมากเป็นความคาดหวังทั่ว ๆ ไป คืออยากให้ สิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านดีขึ้น ที่ตำบลอีหล่ำมีจำนวนที่คาดหวังค่านี้อยู่ละ 63.5 ที่ตำบลเมืองหลวงอยู่ละ 58.8 ทั้งนี้เนื่องจากในชนบทถนนหนทางในหมู่บ้านยังเป็นถนนดินไม่มีการลาดยาง ทำให้มีฝุ่นละอองมาก ในฤดูฝนถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ ไม่สะดวกในการเดินทาง เด็กนักเรียนเดินทางไปโรงเรียนได้ด้วยความลำบาก มีจำนวนไม่น้อยที่คาดหวังเป็นเรื่องส่วนตัวส่วนมากอยากให้ฐานะดีขึ้น มีงานทำให้ทางราชการช่วยในการสร้างบ้านเรือน ที่ตำบลอีหล่ำมีร้อยละ 10.8 ส่วนที่ ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 8.2 ทางด้านเศรษฐกิจที่อยากให้หมู่บ้านมีเศรษฐกิจ ดีขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป ที่ตำบลอีหล่ำมีร้อยละ 5.4 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 6.4 สำหรับความปลอดภัยในหมู่บ้านนั้นมีการคาดหวังน้อยมาก ทั้งนี้เพราะหมู่บ้าน ในชนบทปัจจุบันมีความปลอดภัยค่อนข้างสูงอยู่แล้ว ปัญหาทางอาชญากรรมไม่ค่อยมี และชาวบ้านร่วมมือกันแก้ไขได้เป็นส่วนใหญ่ สำหรับความคาดหวังในลักษณะอื่น ๆ เป็นไปในทำนองอยากให้ทางราชการจัดที่ทำกินให้ การสร้างบ่อน้ำให้ในหมู่บ้าน

ตารางที่ 29 ความคาดหวังในหมู่บ้าน

ตำบล/หมู่ที่	ไม่ตอบ	คาดหวังส่วนตัว	สิ่งแวดลอมในหมู่บ้าน	เศรษฐกิจ	ความปลอดภัย	อื่น ๆ
อู่หล้า หมู่ 1	1	4	20	-	-	-
2	1	3	18	-	-	-
3	-	-	12	1	-	-
4	-	1	14	-	-	1
5	-	3	18	3	-	-
6	-	-	17	1	-	-
7	1	2	18	3	-	4
8	2	2	6	3	-	-
9	1	1	5	2	-	22
10	1	7	8	-	-	-
11	-	1	1	-	1	10
12	1	2	16	-	-	3
เมืองหลวง หมู่ 1	2	1	-	-	-	14
2	5	1	22	7	1	5
3	9	2	21	-	-	2
4	2	-	14	-	-	-
5	5	4	18	-	-	-
6	8	3	39	-	-	-
7	7	8	18	-	-	3
8	3	4	15	2	-	2
9	3	-	9	2	-	2
10	1	2	19	1	-	1
11	8	6	18	6	-	5
12	4	1	25	1	-	-
13	4	-	10	6	-	7

การมาตั้งโรงงานในหมู่บ้าน การจัดรถประจำทาง เป็นต้น ส่วนจำนวนที่ไม่คาดหวังอะไรเลย ที่บ้านอีหล่ำ มีร้อยละ 3.3 ส่วนที่บ้านเมืองหลวง มีร้อยละ 15.7 นับว่าที่ตำบลเมืองหลวง จำนวนผู้ที่ไม่คาดหวังอะไรเลยค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับตำบลอีหล่ำ แสดงถึงประชากรที่ตำบลเมืองหลวง ยังไม่ได้คาดคิดในด้านการพัฒนามากนักคือปล่อยให้ทุกอย่าง เป็นไปตามยถากรรม เมื่อสังเกตตามข้อเท็จจริงปรากฏว่าตำบลนี้มีลักษณะเป็นเขื่อนั้นอยู่ไม่น้อย

โครงสร้างสังคม

โครงสร้างทางสังคมได้พยายามตั้งคำถามเพื่อทราบลักษณะสำคัญ เช่น การรวมตัวกันในสังคมหมู่บ้าน วิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นส่วนรวมในหมู่บ้าน สถานที่จัดงานสำคัญของหมู่บ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำในหมู่บ้าน ความปลอดภัยในหมู่บ้าน บริการที่ต้องการให้รัฐจัดให้ ความคิดจะอยู่ที่ใดระหว่างในหมู่บ้านกับที่ทำงาน ประเพณีสำคัญที่ยังยึดถืออยู่ในหมู่บ้าน และสุดท้ายความคาดหวังจากโครงการอีสานเขียว การวิเคราะห์ในหัวข้อทางด้านโครงสร้างทางสังคม เพื่อจะดูว่าเมื่อการพัฒนาเกิดขึ้นลักษณะบางอย่างทางสังคมจะเริ่มเปลี่ยนไป สังคมดั้งเดิมทางอีสานที่เป็นสังคมการเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพนั้นจะมีงานประเพณีมากมายซึ่งเรียกกันว่า "ฮีตสิบสอง" คือทุกเดือนจะมีงานประเพณี คำว่า "ฮีต" หมายถึงจารีตหรือประเพณี เช่น บุญกฐิน บุญมหาชาติ บุญข้าวเจี๋ย บุญบั้งไฟ เป็นต้น งานประเพณีเหล่านี้ในสังคมดั้งเดิมคงมีความหมายและจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ของสังคมเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ แต่ภายหลังผู้คนได้ลืมความหมายดั้งเดิมอันเป็นประโยชน์ไป เลยกลายเป็นงานประเพณีเหล่านี้มีแต่ความสนุกสนานรื่นเริงกันเป็นส่วนใหญ่ สถานศึกษาโรงเรียนที่อยู่ในชนบทเช่นนี้ไม่มีผู้ที่สนใจวิเคราะห์เรื่องเหล่านี้มาปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาเท่าที่ควร เนื่องจากการไปศึกษาครั้งนี้โดยเฉพาะช่วงที่ไปเก็บข้อมูลที่ตำบลอีหล้า ตรงกับช่วงเวลาของประเพณีบุญบั้งไฟของตำบลต่าง ๆ สลับกันไป จึงได้ตั้งข้อสังเกตและวิเคราะห์งานประเพณีนี้ตามแนวความคิด ซึ่งอาจจะผิดถูกหรือไม่ตรงกับผู้อื่นได้สังเกตไว้อีก่อน แต่ขอให้อธิบายเป็นแนวความคิดแนวหนึ่งดังนี้

งานบุญบั้งไฟ เป็นงานจุดจรวดที่ทำขึ้นในพื้นที่บ้าน ตัวจรวดเดิมที่เป็นกระบอกไม้ไผ่ แต่ปัจจุบันใช้ท่อเหล็กอัดด้วยดินประสิวผสมกับถ่านไม้ที่คำจันเข้ากัน อย่างดีเป็นเชื้อเพลิง และมีการประกวดประชันกันระหว่างหมู่บ้านและตำบล

ต่ำกว่าจรวดของใครขึ้นสูงกว่ากัน ซึ่งวัดกันด้วยสายตา ถ้าจรวดใดขึ้นแล้วหายไปเลย เรียกว่าขึ้นสูงสุด แต่ถ้าจรวดใดไม่ขึ้นหรือระเบิดขณะจุด ผู้ทำจรวดจะถูกลงโทษโดยการถูกจับโยนปลักควาย ในวันจุดจรวดที่นัดหมายกันก็จะดึงคนโดยเฉพาะผู้ชายวัยฉกรรจ์และหนุ่มสาวมาดูเป็นจำนวนมาก และวันนั้นจุดจรวดก็หมุนเวียนไปตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในระหว่างเดือนแปดทางจันทรคติและเดือนมิถุนายนในทางสุริยคติ

การวิเคราะห์ การเตรียมบ้องไฟเป็นงานของผู้ชายเริ่มตั้งแต่การตำดินประสิวและถ่านไม้ให้เข้ากันซึ่งเป็นเทคนิคขั้นแรก จากนั้นมีการนำส่วนผสมทั้งสองอย่างมาอัดเข้ากระบอกซึ่งเป็นกระบอกเหล็ก การอัดต้องอัดให้แน่นโดยใช้แม่แรงหรือคานคัก งานนี้ต้องมีเทคนิคเพราะหลักการนี้ให้มีสายชนวนจุดเชื้อเพลิงให้ไหม้จากด้านหัวจรวดมาก่อนจึงจะมีแรงดันดี งานนี้ใช้ความพยายามมากและทำกันอย่างเอาจริงเอาจัง จากการสังเกตทั้งหมดทำให้พิจารณาได้ว่าในประเทศไทยดั้งเดิมโดยเฉพาะทางภาคอีสานเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะไม่มีการพักที่ท้องทำ ดังนั้นแรงงานผู้ชายจะออกไปจากหมู่บ้านไปเที่ยว หางานที่อื่น หรือเข้าป่าหาของป่า ทำให้แรงงานผู้ชายกระจายออกไปหมด ดังนั้นพอเข้าเดือนแปดหรือเดือนมิถุนายนจะต้องเป็นช่วงที่เตรียมทำนาใหม่ จึงต้องระดมแรงงานกลับมาทำนา แต่ช่วงนั้นในภาคอีสานยังต้องรอฝนหนัก ๆ ก่อนที่จะไถหว่าน และเพื่อดึงแรงงานไม่ให้หนีหายไปไหนจึงเกิดประเพณีบุญบั้งไฟขึ้น และการจุดบั้งไฟก็เป็นความเชื่อว่าจะช่วยให้ฝนตก (อันที่จริงถึงไม่จุดฝนก็ตกอยู่แล้วโดยเฉพาะเดือนเก้าและสิบ) ข้อที่น่าสังเกตคือ การทำบั้งไฟใช้ความพยายามมากถ้าเอาความพยายามนั้นมาประกอบอาชีพจะได้ผลดีกว่าที่เป็นอยู่แน่ ๆ อีกประการหนึ่งการจุดบั้งไฟดึงดูดคนในหมู่บ้านมาดูเป็นจำนวนมาก ทางราชการน่าจะถือโอกาสดังกล่าวประชาสัมพันธ์เผยแพร่แนวความคิดใหม่ ๆ ทางด้านการเกษตรเข้าไปด้วย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอาชีพ หน่วยเผยแพร่ก็หมุนเวียนไปตามจุดต่าง ๆ ที่มีงานจุดบั้งไฟ นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของการมองและวิเคราะห์สังคม และเอาประโยชน์จากประเพณีที่ทำกันอยู่ เมื่อสังคมเปลี่ยนไปประเพณีเช่นนี้อาจร่อนและสูญหายไปในที่สุด

รวมกลุ่มทำงานคนอื่น ในหมู่บ้านโดยทั่วไปทางภาคใต้ได้มีการจัด
กลุ่มงานต่าง ๆ ขึ้นเพื่อทำกิจกรรมในการพัฒนา เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเลี้ยงสัตว์
กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน เป็นต้น การรวมกลุ่มนับว่าเป็น
ประโยชน์ในการให้การแนะนำสิ่งใหม่ ๆ การผลิตร่วมกันตลอดจนการหาตลาด
จำหน่ายหลาย ๆ แห่งได้ทำสำเร็จมาแล้ว ในสองตำบลที่ศึกษาพบว่า ครอบครัว
ที่เข้าร่วมกลุ่มมีจำนวนเกินครึ่งหนึ่งเล็กน้อย คือที่ตำบลอู่หล้าพบว่า จำนวนผู้เข้า
รวมกลุ่มมีร้อยละ 54.8 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 52.3 จำนวนกลุ่ม
ที่เข้าร่วมส่วนใหญ่มีเพียง 1 กลุ่ม มีน้อยรายที่รวมเกิน 3 กลุ่ม สำหรับกลุ่ม
ที่เป็นกันมากคือ กองทุนหมู่บ้านและมีจำนวนมากได้ออกจากกลุ่มไปแล้วเพราะมี
การทุจริตและขาดทุน ขาดผู้เสียสละคอยดูแล ทำให้กองทุนที่รวมกันไว้หมดไป
นอกนั้นเพราะการทุจริตของหัวหน้ากลุ่ม เฉพาะกลุ่มกองทุนหมู่บ้านนี้ทำให้เกิด
ความแตกแยกในหมู่บ้านพอสมควร เพราะเกิดการระแวงเรื่องการโกง เมื่อได้
ยกเรื่องมาพูดกันในที่ประชุมก็ทำให้เกิดการทะเลาะกันขึ้น กลุ่มที่มีมากถัดไปคือ
กลุ่มแม่บ้านซึ่งได้รับความสำเร็จพอสมควร ในการไปเก็บข้อมูลครั้งนี้ได้อาศัยว่า
จ้างกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ทำอาหารให้รับประทานทั้งสามมื้อโดยการจ้างเหมาไป
ถัดมาเป็นกลุ่มทอผ้า และกลุ่มธนาคารข้าว สำหรับกลุ่มธนาคารข้าวทำสำเร็จ
เป็นที่น่าชื่นชม ในบางหมู่บ้าน ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ดี การรวมกลุ่มอย่างทีกล่า
มาแล้วในบทโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ต้องอาศัยเงื่อนไขบางอย่าง โดยเฉพาะ
ความเสียสละและความซื่อสัตย์ของผู้นำกลุ่ม ตัวอย่างเช่นกลุ่มแม่บ้าน หมู่ 1
ตำบลอู่หล้า ทำน้ำปลาจากการแนะนำของโครงการอีสานเขียว สามารถขายได้
โดยการเสียสละ และความซื่อสัตย์ของผู้ใหญ่บ้าน ที่นำกลุ่มไปหาเชื้อเพลิงมาทำ
น้ำปลา และขับรถไปหาซื้อปลามาทำน้ำปลาด้วยตนเอง

ตารางที่ 30 การรวมกลุ่มและจำนวนกลุ่มที่เข้าร่วม

ตำบล/หมู่ที่		ไม่รวม	รวม	จำนวนกลุ่มที่รวม					
				1	2	3	4	5	6
อู่ฮ่ล่า	หมู่ 1	3	22	10	9	2	1	-	-
	2	8	14	10	3	1	-	-	-
	3	3	10	8	1	1	-	-	-
	4	1	15	2	7	6	-	-	-
	5	20	4	2	2	-	-	-	-
	6	13	5	5	-	-	-	-	-
	7	18	10	5	2	3	-	-	-
	8	7	6	2	3	2	-	-	-
	9	4	27	18	6	2	-	-	1
	10	7	9	8	1	-	-	-	-
	11	10	3	2	1	-	-	-	-
	12	15	7	7	-	-	-	-	-
เมืองหลวง	หมู่ 1	7	10	3	7	-	-	-	-
	2	12	29	12	13	4	-	-	-
	3	16	18	10	6	2	-	-	-
	4	3	13	6	7	-	-	-	-
	5	11	16	9	4	2	1	-	-
	6	22	28	15	12	1	-	-	-
	7	11	25	10	9	6	-	-	-
	8	18	8	7	1	-	-	-	-
	9	11	5	3	1	1	-	-	-
	10	16	8	7	1	-	-	-	-
	11	27	16	11	5	-	-	-	-
	12	15	16	12	3	1	-	-	-
	13	16	11	7	4	-	-	-	-

การแก้ไขปัญหาส่วนรวมของหมู่บ้าน คำถามในประเด็นนี้ต้องการทราบ
ทัศนะทางสังคมของประชาชนในหมู่บ้านว่ามีความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นต่อ
ส่วนรวมที่มีผลกระทบต่อบุคคลอย่างไร ตัวอย่างเช่นถนนหนทางเข้าหมู่บ้าน
เสียหาย สถานที่เพื่อส่วนรวม ศาลาประชาคมชำรุดไป หรือเกิดมีปัญหาวจรชุกชุม
การคิดแก้ปัญหาเหล่านี้จะต่างกันอย่างไร จากตารางที่ 31 พบว่าประชาชนใน
ท้องถิ่นยังมุ่งไปที่กำนันและผู้ใหญ่บ้านในการแก้ปัญหาท้องถิ่น ที่ตำบลอีหล่ำมีร้อยละ
69.3 ส่วนที่เมืองหลวง ร้อยละ 70.6 ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้อาจเนื่องจากทั้ง
กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่นที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด และเป็น
จุดที่ได้ฟังพาดำเนินการอย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่าการประชุมปรึกษาหารือกันมีผู้ตอบเป็น
จำนวนมากเช่นกันคือ ที่ตำบลอีหล่ำมีร้อยละ 18.5 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ
15.5 แสดงถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาของตนเองของประชาชนในท้องถิ่น
การประชุมปรึกษาหารืออาจมีกำนันผู้ใหญ่บ้านร่วมด้วย ถ้าเป็นปัญหาที่แก้กันเองได้
ก็จะร่วมมือกันแก้ปัญหาไปเลย ถ้าเป็นปัญหาที่แก้กันเองไม่ได้จึงขอความช่วยเหลือ
ไปยังระดับอำเภอหรือจังหวัดแล้วแต่กรณี สำหรับประเด็นนี้น่าสนใจที่จะได้ขยาย
ความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น เนื่องจากสาขารัฐประศาสนศาสตร์
ที่จะเกิดขึ้นชาวบ้านต้องช่วยกันดูแล เช่นหลายหมู่บ้านจะเริ่มมีการทำประปาหมู่บ้าน
บางหมู่บ้านได้เริ่มใช้ไปแล้ว ประปาหมู่บ้านต้องมีการเสียค่าใช้จ่ายและมีค่าการ
บำรุงรักษา ซึ่งประชาชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเพราะได้รับผลประโยชน์และ
ความสะดวก เป็นที่น่าสังเกตว่าประปาหมู่บ้านดำเนินการโดยกระทรวงสาธารณสุข
สถานีนอนามัยตำบล สำหรับสถานีนอนามัยตำบลในตำบลที่ศึกษามีอยู่ตามลือหล่ำ
หนึ่งแห่ง และตำบลเมืองหลวงสองแห่ง ทุกแห่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี
ชาวบ้านได้ใช้บริการรักษาพยาบาลเบื้องต้นกันมาก โดยเฉพาะการทำคลอดประชาชน
ได้ใช้สถานีนอนามัยเกินร้อยละ 90 กว่าได้ และสถานีนอนามัยทุกแห่งได้มีระบบติดตาม
ผู้ป่วยอย่างใกล้ชิด และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านเป็นอย่างมาก

ตารางที่ 31 การแก้ปัญหาส่วนรวมของหมู่บ้าน

ตำบล/หมู่ที่		แจ้ง อำเภอ	แจ้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน	ประชุมหารือ	ไม่ทราบ	อื่น ๆ
อู่หล้า	หมู่ 1	5	12	2	2	4
	2	2	17	3	-	-
	3	1	6	6	-	-
	4	-	8	6	2	-
	5	-	22	2	-	-
	6	1	15	1	-	1
	7	2	14	10	1	1
	8	1	12	-	-	-
	9	1	23	5	1	1
	10	1	11	3	1	-
	11	1	7	4	1	-
	12	-	20	2	-	-
เมืองหลวง	หมู่ 1	-	13	4	-	-
	2	1	24	12	2	2
	3	3	22	4	4	1
	4	1	9	5	1	-
	5	1	21	3	2	-
	6	7	35	4	4	-
	7	2	28	5	1	-
	8	-	23	1	2	-
	9	1	12	1	2	-
	10	3	15	3	3	-
	11	2	34	6	-	1
	12	-	23	7	1	-
	13	4	15	5	1	2

สถานที่จัดงานสำคัญในหมู่บ้าน คำถามเกี่ยวกับสถานที่จัดงานสำคัญในหมู่บ้าน เพื่อจะดูว่าศูนย์กลางของสังคมในชนบทอยู่ที่ใด ถ้าพิจารณาในสภาพปัจจุบัน ในภาคอีสานหรือภาคอื่นของประเทศไทยจะมีสถานที่ซึ่งอาจเป็นศูนย์กลางของสังคมอยู่หลายแห่ง ทั้งนี้เนื่องจากความพยายามของทางราชการในการที่จะลงไปสู่ระดับท้องถิ่นให้มากขึ้น ดังนั้นในหมู่บ้านโดยทั่วไปมักจะมีโรงเรียนระดับหมู่บ้าน แม้ว่าแนวโน้มของโรงเรียนประจำหมู่บ้านจะไม่เป็นจริงเสมอไป เพราะการคมนาคมดีขึ้น และอัตราการเกิดของประชากรลดลง นอกจากนั้นยังมีศาลาประชาคม และสถานที่ชุมนุมอื่น ๆ ที่เป็นราชการหรือกึ่งราชการอีกหลายลักษณะ อย่างไรก็ตามยังมีสถานที่ชุมนุมทางด้านสังคมที่เกิดขึ้นมาโดยการสนับสนุนของชุมชนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งได้แก่ วัด ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมอันเก่าแก่ของไทย และเป็นที่ยึดถือตลอดมาในสังคมไทย การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ต้องการทราบว่าการยึดถือในสภาพดั้งเดิมกับปัจจุบันได้คลี่คลายไปในลักษณะใดบ้าง เป็นที่น่าสังเกตว่า จำนวนวัดจะมีอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน เว้นแต่หมู่บ้านอยู่ใกล้วัดกันจะมีวัดอยู่เพียงวัดเดียว ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ห่าง ๆ กันเกือบทุกหมู่บ้านจะมีวัดประจำอยู่ในวัดจะมีสมบัติสาธารณะ เช่น ถ้วยโตโอชาวม เลื่อ ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการจัดงาน จากตารางที่ 32 พบว่าทั้งสองตำบลมีมากกว่าร้อยละ 96 ที่ยังคงใช้วัดเป็นสถานที่จัดงาน ส่วนมีผู้ที่เห็นว่าควรใช้โรงเรียนมีเพียงไม่เกินร้อยละ 3 แสดงว่าวัดจะมีความสำคัญต่อชุมชนอยู่มาก โรงเรียนเพิ่งเข้ามาในชุมชนที่หลังแต่โรงเรียนไม่อาจเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้เพราะโรงเรียนยังเป็นสถานที่ทางราชการจึงยังไม่เกิดความรู้สึกว่าเป็นสถานที่ที่ค่อนข้างรวมเท่าที่ควร แต่น่าสังเกตว่าโรงเรียนเริ่มเป็นสถานที่ชุมนุมของเยาวชนรุ่นใหม่ ที่ใช้สนามและสถานที่ของโรงเรียนสำหรับการออกกำลังกายและเล่นกีฬา ซึ่งอาจเป็นแนวโน้มของคนรุ่นใหม่

ตารางที่ 32 สถานที่จัดงานสำคัญในหมู่บ้าน

ตำบล/หมู่ที่		วัด	โรงเรียน	ไม่มี
อู่ฮ่ล่า	หมู่ 1	25	-	-
	2	21	1	-
	3	13	-	-
	4	16	-	-
	5	24	-	-
	6	18	-	-
	7	25	1	2
	8	13	-	-
	9	31	-	-
	10	11	5	-
	11	13	-	-
	12	22	-	-
เมืองหลวง	หมู่ 1	17	-	-
	2	40	-	1
	3	34	-	-
	4	15	-	1
	5	26	-	1
	6	49	-	1
	7	36	-	-
	8	24	1	1
	9	16	-	-
	10	18	6	-
	11	43	-	-
	12	30	-	1
	13	27	-	-

ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำในหมู่บ้าน เมื่อถามปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำ
ในหมู่บ้าน ได้แก่ การทะเลาะวิวาท การพนัน ลักขโมย วิทยุ ยาเสพติด
และปล้นทรัพย์ หมู่บ้านทั้งสองตำบลในจังหวัดศรีสะเกษไม่ค่อยมีปัญหามากนัก
ปัญหาที่ค่อนข้างมีมากคือการเมาสุรา แสดงถึงจำนวนผู้ที่ดื่มสุราจำนวนมาก
ขณะที่ทำการศึกษาอยู่ในหมู่บ้านพบรณรงค์สุราซึ่งเป็นสุราขาวที่นิยมบริโภคในชนบท
มีลักษณะไม่ต่างจากรดองน้ำอ้อยคม ทำให้รู้สึกแปลกใจมากเพราะไม่เคยเห็นมาก่อน
โดยเฉพาะที่ตำบลเมืองหลวง จำนวนผู้บริโภคสุราค่อนข้างสูง ยี่สิบเทศกาลบวชนาค
หรือมีงานในท้องถิ่น การบริโภคสุราจะมีมาก ร่องลงไปใต้การพนันซึ่งมีอยู่ทั่วไป
ทั้งยังไม่มีการเล่นสล็อตกินรวมซึ่งอาศัยเลขของลอตเตอรี่รัฐบาลเป็นเลขตัดสิน
หลายครอบครัวต้องเสียเงินที่ควรนำไปทำประโยชน์เพื่อการอื่น แต่ต้องมาสูญเสีย
ไปเนื่องจากการพนัน มโนธรรมในพุทธศาสนาซึ่งชาวบ้านนับถือค่อนข้างแน่นแฟ้น
ไม่ได้ก่อให้เกิดความบรรเทาเบาบางในอบายมุขเหล่านี้ลงไปได้ นับเป็นเรื่องที่
น่าพิจารณาอย่างยิ่ง ปัญหาที่ตามมาได้แก่ การทะเลาะวิวาท มีทั้งในระดับ
ครอบครัว และระดับระหว่างครอบครัว ที่น่าสังเกตพบว่าที่ตำบลเมืองหลวงจะมี
จำนวนค่อนข้างมากกว่าที่เกิดขึ้นที่ตำบลอื่นเล่า เช่นเดียวกับการดื่มสุรา และ
การพนันจะมีมากที่ตำบลเมืองหลวง นอกจากนั้นการลักขโมยมีค่อนข้างมากที่ตำบล
เมืองหลวงส่วนใหญ่ได้แก่ การขโมยไก่ที่เลี้ยงไว้ตามป่าที่อยู่บริเวณชายบ้าน
ซึ่งเป็นกิจกรรมที่นิยมทำกันมาก แต่ปรากฏว่าที่ตำบลอื่นเล่าไม่พบว่ามีขโมยดังกล่าว
เชื่อกันว่าขโมยมาจากที่อื่น ไม่ใช่คนในหมู่บ้านหรือตำบลเมืองหลวง ส่วนปัญหา
อื่น ๆ แทบไม่มี ได้แก่ ปัญหาวิทยุ ยาเสพติด และการปล้นทรัพย์ สำหรับการ
ปล้นทรัพย์เคยเป็นทีกแล้ว เกรงกันเมื่อสิบหรือยี่สิบปีที่แล้วในปัจจุบันไม่เคย
เกิดขึ้นมานานแล้ว

ตารางที่ 33 ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำในหมู่บ้าน

ตำบล/หมู่ที่	จำนวน	ทะเลาะ	เมาสุรา	พนัน	ขโมย	วัยรุน	ยาเสพติด	ปล้น
อู่หล้า หมู่	1	25	2	11	1	-	-	-
	2	22	2	10	4	1	-	-
	3	13	1	3	-	1	-	1
	4	16	-	1	-	-	-	-
	5	24	-	5	1	-	-	-
	6	18	1	1	-	-	-	-
	7	28	1	2	1	1	-	-
	8	13	1	3	-	-	-	-
	9	31	1	11	2	-	-	-
	10	16	-	-	-	-	-	-
	11	13	-	1	-	-	-	-
	12	22	-	2	1	-	-	-
เมืองหลวง หมู่	1	17	2	7	3	7	-	-
	2	41	3	13	3	8	1	-
	3	34	2	11	6	6	-	-
	4	16	2	4	-	1	-	-
	5	27	4	9	11	5	-	-
	6	50	-	6	21	23	-	-
	7	36	-	6	-	-	-	-
	8	26	4	8	4	3	-	-
	9	16	1	4	1	1	-	-
	10	24	2	3	2	5	-	-
	11	43	2	7	4	13	-	-
	12	31	-	8	4	12	-	-
	13	27	2	15	9	6	-	-

ความต้องการผู้ดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน ต่อคำถามที่ต้องการผู้
คอยดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน ทั้ง ๆ ที่ความปลอดภัยในหมู่บ้านมีค่อนข้างสูง
แต่ประชากรส่วนใหญ่ทั้งสองตำบลยังต้องการผู้ดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้านค่อนข้าง
สูง ที่ตำบลอีหล่า จำนวนครอบครัวที่ต้องการมีร้อยละ 76.3 ส่วนครอบครัวที่
ไม่ต้องการมีร้อยละ 23.7 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีลักษณะใกล้เคียงกันคือผู้ที่
ต้องการมีร้อยละ 78.9 ส่วนผู้ไม่ต้องการมีร้อยละ 21.1 อาจเป็นไปได้ว่า
หลาย ๆ ครอบครัวคงคิดว่า ผู้ดูแลความปลอดภัยมีไว้ก็ไม่เสียหาย เมื่อเกิดมี
เหตุการณ์ที่คุกคามความปลอดภัยเกิดขึ้นก็จะได้ดูแลปกป้องได้ ในจำนวนผู้ที่ไม่
ต้องการนั้นให้เหตุผลว่าส่วนใหญ่ปลอดภัยอยู่แล้วจึงไม่จำเป็น มีบางรายให้เหตุผล
ว่าการนำเจ้าหน้าที่เข้ามา อาจใช้อำนาจหน้าที่ทำความวุ่นวายในหมู่บ้าน เป็นการ
ชักศึกเข้าบ้าน เพราะเคยเห็นตัวอย่างที่เกิดขึ้นในพื้นที่บางแห่ง อย่างไรก็ตาม
เท่าที่เป็นอยู่ในหมู่บ้านเหล่านี้ก็อยู่กันด้วยความสงบเงียบ ไม่มีผู้ดูแลความปลอดภัย
ใด ๆ จะมีบุคคลที่เป็นตัวแทนของทางราชการ ก็แค่แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย-
ผู้ใหญ่บ้าน อนามัย คอยให้การดูแลช่วยเหลืออยู่แล้ว ยิ่งไปกว่านั้นที่ตำบลเมืองหลวง
บ้านกำนันมีวิทยุรับส่งติดต่อกับเครือข่ายของทางราชการอยู่แล้ว และสามารถติดต่อ
และแจ้งเหตุการณ์ได้อย่างทันด่วนที่ เช่น ถ้าเกิดมีการลักขโมยวัว ควาย หรือ
ปล้นสดมภ์เกิดขึ้น จึงนับได้ว่าเป็นความปลอดภัยอีกทางหนึ่ง ดังนั้นความต้องการ
ในที่นี้จึงอาจเป็นความต้องการที่เผื่อไว้

ความปลอดภัยต้องการให้จัดในรูปใด เฉพาะกลุ่มที่ต้องการให้จัดความ
ปลอดภัยเมื่อถามว่าให้จัดในรูปใด พบว่าครอบครัวที่ต้องการให้ตั้งคุ้มยามตำรวจใน
หมู่บ้านมีค่อนข้างน้อยคงจะสอดคล้องกับการที่เห็นเกรงว่าเจ้าหน้าที่จะเข้ามาสร้าง
อิทธิพลและชุมชนชาวบ้าน ที่ตำบลอีหล่า มีเรื่องเล่าที่ชาวบ้านคัดค้านในตัวของตนเอง
เพื่อนำมาสร้างบ้านถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุม และเรียกเงินจบนต้องเป็นหนี้ เรื่องนี้
จะเท็จจริงแค่ไหนไม่ใคร่สืบสาวให้ละเอียด อย่างไรก็ตามชาวบ้านหวาดกลัวใน
เรื่องนี้ ส่วนการให้มีสายตรวจเข้ามาบ้างเป็นครั้งคราว มีจำนวนครอบครัวที่

ตารางที่ 34 ความต้องการผู้ดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน

ตำบล/หมู่ที่		จำนวน	ไม่ต้องการ	ต้องการ
อิโหม่า	หมู่ 1	25	3	22
	2	22	0	22
	3	13	6	7
	4	16	6	10
	5	24	8	16
	6	18	9	9
	7	28	5	23
	8	13	2	11
	9	31	4	27
	10	16	6	10
	11	13	3	10
	12	22	5	22
เมืองหลวง	หมู่ 1	17	1	16
	2	41	7	34
	3	34	8	26
	4	16	6	10
	5	27	2	25
	6	50	6	44
	7	36	9	27
	8	26	10	16
	9	16	2	14
	10	24	6	18
	11	43	10	33
	12	31	8	23
	13	27	7	20

ตารางที่ 35 ลักษณะการดูแลความปลอดภัยที่กองการ

ตำบล/หมู่ที่		ผู้ยามตำรวจ	สายตรวจ	อาสาสมัคร	ทำกินเอง
อู่หล้า	หมู่ 1	4	1	10	6
	2	3	1	8	8
	3	4	3	-	-
	4	2	1	7	-
	5	7	1	5	3
	6	3	2	2	1
	7	6	4	6	7
	8	-	-	-	-
	9	6	3	7	11
	10	3	-	3	4
	11	3	1	4	2
	12	5	1	7	4
เมืองหลวง	หมู่ 1	-	4	1	7
	2	3	10	12	9
	3	3	4	9	10
	4	3	4	2	1
	5	3	11	6	5
	6	9	8	15	11
	7	3	3	8	12
	8	7	7	3	-
	9	1	2	5	6
	10	2	7	6	3
	11	9	5	11	8
	12	3	7	6	7
	13	4	3	7	6

ต้องการอยู่พอสมควร แสดงว่าคนในชนบทยังต้องการบริการด้านนี้จากทางราชการ เป็นการเสริมสร้างความปลอดภัย มีจำนวนพอ ๆ กับความต้องการให้จัดตั้งศูนย์ม
อย่างไรก็ตามทั้งสองกรณียังต้องใช้เจ้าหน้าที่ทางราชการมาดูแล ส่วนการจัดให้มี
มีอาสาสมัคร ปรากฏว่าส่วนใหญ่ขอวิธีนี้มีจำนวนครอบครัวที่ต้องการมากที่สุด
ส่วนการจัดทำกันเองมีจำนวนครอบครัวที่ตอบมากรองลงมาทั้งสองกรณีเป็นการ
รับผิดชอบต่อความปลอดภัย โดยการร่วมมือของชาวบ้านเอง คุไปแล้วน่าจะเป็น
วิธีที่ดีที่สุด ทางราชการโดยผ่านทางผู้ใหญ่บ้าน ถ้านั้นเข้าไปช่วยในการจัดองค์กร
เบื้องต้นขึ้น ต่อไปชาวบ้านก็รับผิดชอบดูแลกันเอง ... ความจำเป็นด้านความปลอดภัย
อาจเกี่ยวข้องกับภัยไข้เจ็บตามป่า สัตว์เลื้อยพวก วัว ควาย ซึ่งเลี้ยงตามไถ่ถุน
บ้าน ถ้าจัดทำออกรวมกันขึ้น อาจช่วยในค่านสุภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน
ได้ขึ้น อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ชาวบ้านคงยินดีที่จะรับผิดชอบกันเอง มีพื้นที่สังเกต
มีบางหมู่บ้านที่ต้องการความปลอดภัยแต่ไม่ได้ให้ความเห็นว่าการในรูปใด
อาจเป็นไปได้ว่าความปลอดภัยในภาพรวม ๆ นั้นประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่
ต้องการ แต่รูปแบบของความปลอดภัยที่เป็นทางการในลักษณะที่เป็นรูปธรรมนั้น
ไม่ใช่ว่าต้องการมากนัก หรืออีกนัยหนึ่งความปลอดภัยในหมู่บ้านชนบทที่ทำการ
ศึกษาในสภาพปัจจุบันมีอยู่พอสมควรไม่เป็นที่เดือดร้อนและเป็นอุปสรรคต่อการดำรง
ชีพตามที่เป็นอยู่ อีกประการหนึ่งเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความปลอดภัยใน
ชนบทนั้น หลายกรณีชาวชนบทอาจจัดการกันเองไม่ต้องถึงมือเจ้าหน้าที่ การจัดการ
กันเองมีทั้งผลดีและผลเสีย ในกรณีที่ไม่ร้ายแรง เช่น การแข่งขัน หรือการรวมหัว
ไม่คบค้าสมาคมด้วย อาจเป็นเรื่องที่ไม่กระทบกระเทือนมากนัก แต่ถ้าเป็นกรณี
ร้ายแรง เช่น การก่อกวนกันประชาทัณฑ์หรือตามฆ่าล้างแค้นกันก็จะกลายเป็นเรื่อง
ที่ร้ายแรง และควรจะได้พิจารณาเป็นพิเศษ

ต้องการให้รัฐจัดบริการอะไรให้ คำถามนี้เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้
ผู้ตอบมีอิสระในการตอบ คำตอบที่ได้มาแยกได้เป็นสามกลุ่ม คือ ไม่ทราบหรือ
ไม่มีคำตอบกลุ่มหนึ่ง อีกกลุ่มหนึ่งเป็นคำตอบที่เป็นความต้องการของส่วนบุคคล
หรือส่วนครอบครัว และกลุ่มสุดท้ายเป็นความต้องการที่เป็นส่วนรวมของหมู่บ้าน
และชุมชนที่อาศัยอยู่ คำตอบในสองกลุ่มแรกมีจำนวนไม่มากนัก ส่วนมากคำตอบ
จะมานับหนักในกลุ่มหลังซึ่งเป็นความต้องการต่อส่วนรวม ในกลุ่มนี้ความต้องการ
หลักได้แก่ น้ำใช้และเพื่อการเพาะปลูกโดยเฉพาะที่ตำบลลือหล้าแพไม่มีแหล่งน้ำ
ตามธรรมชาติส่วนมากต้องการให้ขุดลอกลำห้วยซึ่งมีอยู่แล้วให้ลึก แล้วทำฝายกัน
เป็นตอน ๆ เพื่อเก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนไว้ใช้สำหรับการปลูกพืชเสริมในช่วงที่สิ้น
ฤดูหนาว สำหรับน้ำใช้ต้องการให้มีการประปาหมู่บ้าน เพื่อจะได้มีน้ำใช้สำหรับ
การซักผ้าและทำความสะอาด ที่โคกท่าพองหาแหล่งน้ำได้ไม่ว่าเป็นบ่อนบาดาลหรือ
อ่างเก็บน้ำ การทำประปาหมู่บ้านจะช่วยแก้ปัญหาความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานของชาวบ้าน
ได้มาก อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องน้ำระหว่างตำบลลือหล้าและตำบลเมืองหลวง
มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ที่ตำบลเมืองหลวงมีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่หลายแห่ง
ความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องน้ำจะมีมากกว่าแต่การใส่ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจมีน้อย
มีส่วนน้อยที่นำน้ำจากหนองน้ำธรรมชาติซึ่งมีน้ำตลอดปีมาใช้เพาะปลูก ในขณะที่
ตำบลลือหล้าได้ขุดลอกห้วยกักน้ำเพื่อนำมาใช้เพาะปลูก ความต้องการที่รองลงไป
และค่อนข้างสำคัญเช่นกันก็คือถนนเข้าหมู่บ้านและในหมู่บ้าน ทั้งสองตำบลมีปัญหา
เกี่ยวกับถนนเข้าสู่ตำบลและถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านโดยเฉพาะในฤดูฝนเป็นอุปสรรค
ต่อการขนผลิตภัณฑ์ไปสู่ตลาด และการสัญจรของบุตรหลานไปเรียนหนังสือ จากข้อเท็จ
จริงที่ปรากฏพบว่ามีปัญหามากโดยเฉพาะที่ตำบลเมืองหลวง เป็นเส้นทางถนนค่อนข้าง
ยาวและเส้นทางระหว่างหมู่บ้านก็ค่อนข้างห่างกันทั้งหมดเป็นถนนดินมีเกดียลูกรังบ้าง
แต่ไม่หนา พอมีฝนตกหนัก ๆ ถนนเหล่านี้แทบใช้การไม่ได้ บริการนี้เป็นขั้นพื้นฐาน
ถ้าสภาตำบลมีงบประมาณการดำเนินการในเรื่องนี้อาจแก้ไขได้ นอกจากถนนมี
หลายรายต้องการแสงสว่างในหมู่บ้าน สิ่งกีดขวางไฟฟ้าส่วนภูมิภาคไม่ได้จัดบริการ

ตารางที่ 36 บริการที่ต้องการให้รัฐจัดให้

ตำบล/หมู่ที่		ไม่ตอบ/ไม่ทราบ	เกี่ยวกับส่วนบุคคล	เกี่ยวกับส่วนรวม
อู่ฮั่ว	หมู่ 1	-	2	23
	2	1	2	19
	3	-	-	13
	4	-	1	15
	5	1	-	23
	6	-	-	18
	7	-	3	25
	8	1	3	9
	9	-	2	29
	10	-	6	10
	11	-	1	12
	12	1	4	17
เมืองหลวง	หมู่ 1	2	2	13
	2	7	4	30
	3	1	8	25
	4	1	4	11
	5	3	6	18
	6	3	4	43
	7	7	4	25
	8	3	7	16
	9	2	1	13
	10	-	3	21
	11	3	5	35
	12	3	10	18
	13	1	3	23

แสงสว่างตามถนนในหมู่บ้านชนบท งานนี้ไม่แน่ใจว่าอยู่ในความรับผิดชอบของใคร แต่อาสาตำบลได้รับการส่งเสริมมากขึ้นอาจมีศักยภาพในการจัดการเรื่องนี้ ในตำบลอีหล่า ไฟฟ้ายังมีไม่ทั่วทุกหมู่บ้าน แต่ยังอยู่ในระหว่างวางเสาพาดสาย เข้าใจว่าถึงตอนนี้คงมีไฟฟ้าใช้กันทั่วถึงแล้ว

สร้างบ้านใหม่ควรอยู่ที่ใด คำถามนี้ต้องการจะทราบถึงความตั้งใจของคนในหมู่บ้านต่อความผูกพันทางด้านการประกอบอาชีพ เนื่องจากเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสานมีความเป็นตัวเรื่องไร่นาสวนผสม คือการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไป และการทำงานจะหมุนเวียนกันไปตลอดทั้งปี การเกษตรกรรมแบบไร่นาสวนผสมเป็นการใช้พื้นที่ดินอย่างเข้มแข็งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนอย่างใกล้ชิดและมีผลต่อรูปแบบของที่อยู่อาศัยเนื่องจากการเกษตรกรรมลักษณะไร่นาสวนผสมจะต้องมีการดูแลผลิตผลในไร่อย่างใกล้ชิด จึงมีความจำเป็นที่ผู้ประกอบการเกษตรลักษณะนี้ต้องอยู่ในพื้นที่ซึ่งทำกิจกรรม ต่างจากการเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ ผู้ประกอบการไม่ได้อุ้ดูแลผลิตผลในไร่มากนัก จึงอยู่รวมกลุ่มกันเป็นหมู่บ้านอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเช่นปัจจุบันจะบังเกิดผลดีในแง่การบริการ และการปกครองของรัฐ เพราะทำได้สะดวก แต่ผลผลิตมีน้อยและขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ลักษณะการทำไร่นาสวนผสม สภาพสังคมจะเปลี่ยนไปด้วยคือผู้คนจะมุ่งไปทำงานมากกว่า การชุมนุมผูกจาสังสรรค์ในลักษณะของบ้านใกล้เรือนเคียงจากการสอบถามแล้วปรากฏว่าครอบครัวตามหมู่บ้านทั้งสองตำบลยังมีความพร้อมที่จะทำการเกษตรกรรมแบบไร่นาสวนผสมค่อนข้างน้อย พบว่าทั้งสองตำบลมีครอบครัวที่พร้อมไปอยู่ในที่ทำกินเพียงร้อยละ 14.78 (ตารางที่ 37) เมื่อพิจารณาแต่ละตำบลแล้วจะมีสภาพพอ ๆ กัน ที่ตำบลอีหล่ามีผู้พร้อมจะไปอยู่ในที่ทำกิน ร้อยละ 14.52 ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงมีร้อยละ 14.94 แต่ตามข้อเท็จจริงที่ตำบลอีหล่าในฤดูแล้งมีบางหมู่บ้านมีการปลูกพริกและพืชในทุ่งนาถี่มากกว่าที่ตำบลเมืองหลวง แต่ทำกันเป็นแปลงเล็ก ๆ ในลักษณะเข้าไปเฝ้ากสิกรรมและไม่มีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วย ความสำคัญอยู่ที่ว่าการส่งเสริมให้มีการเกษตรกรรมแบบการก้า ในบริเวณนี้ จำเป็นต้องดำเนินการทางด้านการพฤติกรรมทางสังคมควบคู่กันไปด้วย

ตารางที่ 37 ความเห็นเกี่ยวกับสถานที่สร้างบ้านใหม่

ตำบล/หมู่ที่		ที่เค็ม	ที่ทำกิน
อู่หล้า	หมู่ 1	17	8
	2	21	1
	3	10	3
	4	9	7
	5	21	3
	6	18	-
	7	21	7
	8	12	1
	9	31	-
	10	15	1
	11	13	-
	12	18	4
เมืองหลวง	หมู่ 1	17	-
	2	34	7
	3	27	7
	4	12	4
	5	22	5
	6	43	7
	7	31	5
	8	26	-
	9	14	2
	10	18	6
	11	37	6
	12	24	7
	13	25	2

ประเพณีพื้นบ้านที่ยังถือปฏิบัติกันอยู่ ภาคอีสานมีประเพณีที่ถือปฏิบัติดั้งเดิม
มีมากเรียกว่า สัตถิสสอง หรือเรียกง่าย ๆ ว่าเป็นประเพณีที่ทำกันทุกเดือน
แต่ละเดือนมีสิ่งที่ต้องปฏิบัติแต่ละอย่าง ๆ แตกต่างกันไป เป็นลักษณะของชุมชน
เกษตรกรรมดั้งเดิมอย่างชัดเจน แต่ปรากฏว่าภายหลังลักษณะทางเศรษฐกิจเริ่ม
เปลี่ยนไป สภาพทางสังคมจึงเปลี่ยนไปด้วยประเพณีที่เคยปฏิบัติอยู่เดิม จึงได้กร่อน
หายไป คนในรุ่นปัจจุบันถือปฏิบัติและจดจำกันได้เพียงไม่กี่ประเพณี นอกนั้นได้
หลหายไปในไม่อยู่ในความทรงจำกัน เท่าที่สอบถามดูประเพณีที่ยังคงทำอยู่มีเพียง
2 - 3 ประเพณี อย่างมากไม่เกิน 5 ประเพณี ส่วนมากที่เหลืออยู่เป็นประเพณี
เกี่ยวกับงานบุญ เช่น บุญกฐิน บุญผ้าป่า สำหรับบุญผ้าป่าจะมีมากกับคนรุ่นใหม่ ๆ
ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากคนในหมู่บ้านที่ออกไปทำงานที่อื่น เมื่อรวมกลุ่มกันกลับมาเยี่ยม
บ้านได้มีการเหมาถวญผ้าป่ามาทอด มีการถวายหนัง และมีคนตรี นักร้องหรือ
หมอลำประกอบด้วย ซึ่งเป็นการทำบุญและมีการรื่นเริงประกอบด้วย งานบุญ
อีกอย่างหนึ่งซึ่งสังเกตแล้วไม่ได้เกี่ยวกับการทำบุญมากนักคือบุญบั้งไฟ ซึ่งจัดกันขึ้น
ก่อนการทำนา เชื่อกันว่าเป็นการขอฝนไปด้วยมักจะทำกันทุกตำบลหมุนเวียนกันเป็น
การแข่งขันเพื่อชิงรางวัลการทำบั้งไฟ งานประเพณีนี้ช่วยดึงดูดคนเข้าในหมู่บ้าน
เป็นจำนวนมาก จึงสันนิษฐานว่าเดิมทีคงจะเป็นการระดมแรงงานกลับเข้าสู่หมู่บ้าน
เพื่อการทำนา อย่างที่ทราบ ๆ กันดีว่าเมื่อสิ้นระยะเวลาทำนาแล้วในหมู่บ้านจะไม่
มีงาน ดังนั้นแรงงานจะกระจายออกไปหางานอื่นทำนอกท้องถิ่น ดังนั้นการจัดงาน
บุญบั้งไฟจึงช่วยเรียกแรงงานทั้งหลายกลับท้องถิ่น นับว่าเป็นงานที่ทำกันอย่าง
เอาจริงเอาจังโดยเฉพาะกลุ่มผู้ทำบั้งไฟได้พยายามค้นเทคนิคเพื่อทำให้บั้งไฟ
ขึ้นสูง เพราะมีรางวัลในการแข่งขันเป็นเครื่องจูงใจ จึงมีกลุ่มนักลாரางวัลเพื่อ
การนี้ไปตามตำบลต่าง ๆ โอกาสในการจัดก็โดยตรงกันมีการหมุนเวียนนัดแนะกัน
ในระหว่างเดือนพฤษภาคมและมิถุนายน ประเพณีนี้จะช่วยดึงดูดแรงงานที่กระจัด
กระจายให้กลับสู่บ้านเกิด แต่สภาพปัจจุบันการทำนามีเครื่องทุ่นแรงเพิ่มมากขึ้น
ประกอบกับผลผลิตจากการทำนาไม่เพียงพอทดแทนทางเศรษฐกิจเท่าที่ควร

ประเพณีจึงมามุ่งอยู่ที่ความสนุกสนานรื่นเริงกันเป็นส่วนใหญ่ งานประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่ยังคงทำกันในบางหมู่บ้านคือการทำขวัญบ้าน ทุกครอบครัวในหมู่บ้านนำเครื่อง เช่น ไหว้บูตะ บางทีมีนาคพระสงฆ์มาสวดมนต์ร่วมด้วย การทำพิธีเช่นนี้เชื่อกันว่าจะทำให้หมู่บ้านปลอดภัยจากโรคภัย มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อพิจารณาแล้วประเพณีนี้จะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่คนในหมู่บ้านในกรณีที่เกิดความยากเข็ญเกิดขึ้น ไม่มีมโหรีและเกี่ยวข้องกับความรักเลย เมื่อประกอบพิธีบวงสรวงด้วยบัตรพลีต่าง ๆ แควต่างครอบครัวก็แยกย้ายกันกลับและนำบัตรพลีไปทิ้งยังท้ายบ้าน เมื่อพิจารณาจากการสัมภาษณ์แล้วพบว่าประเพณีดั้งเดิมของภาคอีสานทั้งสองตำบลได้กร่อนหายไปมากจากความรู้เดิม ๆ ที่ว่ามีทุกเดือนจนในปัจจุบันมีผู้ตอบว่าประเพณีปฏิบัติกันอยู่ส่วนใหญ่เพียง 5 อย่าง และผู้ที่ตอบระลึกไปถึง 5 หรือเกินกว่านี้ ส่วนมากเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ให้สัมภาษณ์ที่สูงอายุทั้งนั้น ส่วนผู้ที่อยู่ในวัยไม่เกิน 40 ปี จะบอกได้แค่ 3 - 4 อย่าง เป็นอย่างมาก ลักษณะเช่นนี้เป็นดัชนีอย่างหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่าสังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมในภาคอีสานกำลังเปลี่ยนแปลงไปจากการเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเป็นเศรษฐกิจที่มุ่งหากิจกรรมอย่างอื่นมาทดแทนที่เห็นได้ชัดเจนคือการไปรับจ้างขายแรงงาน เป็นลักษณะหนึ่งที่ยังให้เห็นว่าความรู้และความสามารถของประชาชนที่มีอยู่ไม่อาจพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพอยู่ได้ประกอบกับความขาดแคลนปัจจัยอันสำคัญในการประกอบอาชีพดั้งเดิมโดยเฉพาะน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน จึงทำให้บริเวณดังกล่าวประสบปัญหาความยากจนดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป

ความคาดหวังที่จะได้รับจากโครงการอีสานเขียว คำถามนี้ต้องการจะทราบถึงความรู้สึกทั่ว ๆ ไปของประชาชนทั้งสองตำบล ในภาพรวมประชาชนในบริเวณที่ศึกษาทราบถึงโครงการอีสานเขียว จากสื่อสารมวลชนต่าง ๆ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานทางราชการ แต่ส่วนใหญ่ไม่ทราบรายละเอียดมากนักว่าจะเกิดอะไรขึ้น จำนวนมากคาดหวังว่าทางการจะมาหยิบยื่นอะไรให้ คำถามนี้จึงอยู่ในลักษณะทิศทางที่ตรงกันข้ามคือ ถามว่าต้องการอะไร เพื่อจะได้

ตารางที่ 38 จำนวนประเพณีที่ถือปฏิบัติกัน

ตำบล/หมู่ที่		1	2	3	4	5	มากกว่า 5
อู่ฮาล่า หมู่	1	-	5	8	3	7	2
	2	2	5	4	11	-	-
	3	-	2	3	3	5	-
	4	3	3	6	4	-	-
	5	3	4	7	5	3	2
	6	1	6	6	-	2	3
	7	2	5	10	5	6	-
	8	-	5	8	-	-	-
	9	1	4	13	6	2	5
	10	1	6	4	3	2	-
	11	3	1	6	1	2	-
	12	1	4	10	5	2	-
เวียงหลวง หมู่	1	-	4	6	4	3	-
	2	-	4	13	9	15	-
	3	-	8	12	7	6	1
	4	3	-	3	8	-	2
	5	2	5	6	9	5	-
	6	1	16	14	7	11	1
	7	1	10	9	8	7	1
	8	1	10	4	6	1	4
	9	3	7	3	3	-	-
	10	2	4	5	5	4	4
	11	4	10	14	8	3	4
	12	-	6	12	3	6	4
	13	3	7	5	6	5	1

ตารางที่ 39 ความคาดหวังจากโครงการอีสานเขียว

ตำบล/หมู่ที่		แหล่งน้ำ	การอาชีพ	สาธารณูปโภค	อื่น ๆ
อำเภอ เหล่า	หมู่ 1	15	1	4	5
	2	8	11	-	3
	3	5	5	2	1
	4	4	9	1	2
	5	15	5	1	3
	6	2	1	9	6
	7	15	2	4	7
	8	11	-	2	-
	9	16	5	1	9
	10	2	13	-	1
	11	11	-	-	2
	12	10	2	9	1
เมืองหลวง	หมู่ 1	11	-	1	5
	2	14	12	2	13
	3	11	8	7	8
	4	8	8	-	-
	5	26	-	1	-
	6	30	9	-	11
	7	7	5	4	20
	8	7	7	2	10
	9	3	-	6	7
	10	7	11	-	6
	11	21	1	1	20
	12	13	11	-	7
	13	7	8	4	8

จัดหาสิ่งที่ตรงตามเป้าหมายให้มากขึ้น จากคำถามนี้ทำให้ทราบว่าคนในชนบท
อย่างน้อยจากสองตำบลที่ทำการศึกษาค้นคว้า ไม่ค่อยตระหนักในความต้องการที่แท้จริง
ของตนอาจเป็นเพราะความเคยชินกับปัญหาและความเป็นอยู่จนไม่นึกว่าจะ เป็น
ปัญหา ดังนั้นเมื่อถามคำถามนี้มักจะตอบไม่ได้ว่าต้องการอะไร จำนวนไม่น้อย
ต้องอธิบายชี้แจงให้ทราบ แต่พอชี้แจงให้ทราบมักจะบอกว่าต้องการทุกอย่างที่ชี้แจง
มาเมื่อให้เลือกที่สำคัญที่สุดก่อนหลัง ก็มักจะตอบไม่ได้ และมีจำนวนไม่น้อยที่บอก
ถึงความต้องการที่เป็นเรื่องส่วนตัวหรือครอบครัว เช่น ต้องการกู้ยืมเงิน ขอเงิน
ใช้ ให้หาที่ดินทำกิน สร้างบ้านเรือนให้ดีกว่าเดิม จากตารางที่ 39 พบว่า
ความต้องการแหล่งน้ำมีมากเป็นอันดับ 1 ซึ่งตรงกับที่คาดหวังเอาไว้ อย่างไรก็ตาม
ก็ตามการพัฒนาให้เกิดอาชีพที่ถาวรขึ้นในหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน อาชีพที่ถาวร
ควรจะเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอุตสาหกรรมที่ทำกันครบวงจร ชนิดของ
การเกษตรอุตสาหกรรม ต้องเลือกให้เหมาะสมกับพื้นที่โดย เฉพาะสภาพภูมิประเทศ
สภาพดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น การเลี้ยงไหม มีทำกันทั้งสอง
ตำบลอยู่แล้วมีความเป็นไปได้สูง แต่ต้องทำในลักษณะเกษตรอุตสาหกรรมคือแบ่งงาน
ออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายปลูกหม่อน ฝ่ายเลี้ยงไหม ฝ่ายสาวเส้นใย ฝ่าย
ย้อมทำลวดลาย ฝ่ายทอ ฝ่ายแปรรูปผ้าไหมต่อเนื่อง ฝ่ายการตลาด การแบ่ง
งานในลักษณะนี้จะทำให้แรงงานเกือบทั้งตำบล ได้ใช้ไปในการผลิต ต้นทุนการผลิต
จะถูกลง และได้สินค้าคุณภาพดี ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่าง กิจกรรมอุตสาหกรรม
ที่อาศัยแรงงานจำนวนมากและแรงงานราคาถูกก็อาจทำได้ เช่น การแปรรูปข้าว
อุตสาหกรรม เนื่องจากส่วนใหญ่ตามหมู่บ้านถึงร้อยละ 80 หรือมากกว่ามีไฟฟ้าใช้
เช่นที่ตำบลอีหล้ามีเพียง 2 หมู่บ้าน ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้แต่กำลังจะมี ส่วนที่ตำบล
เมืองหลวงมีทุกหมู่บ้าน กิจกรรมในลักษณะเช่นนี้อาจนำเข้ามาสู่หมู่บ้านได้ โดยการ
ร่วมมือระหว่างรัฐกับเอกชนที่สนใจ ตัวอย่างโรงงานบรรจุกระป๋องผลิตผลทางการ
เกษตรที่จังหวัดร้อยเอ็ด ช่วยสร้างงานต่อเนื่องให้แก่ประชาชนจำนวนมากในการผลิต
วัตถุดิบป้อนโรงงานในราคาประกันที่เหมาะสม กิจกรรมเช่นนี้ควรได้รับการสนับสนุน
เป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ต้องการน้ำเพื่อการเกษตรกรรมและการจัดหา
น้ำให้เป็นการแก้ปัญหาเบื้องต้นเท่านั้น ความต้องการที่แท้จริงอยู่ที่การมีงานทำให้มี
รายได้ค่อนข้างแน่นอนเป็นเป้าหมายที่ตรงจุดมากที่สุด

โครงสร้างทางกายภาพของชุมชน

ในการศึกษาค้างนี้ได้นำแผนที่ที่ตั้งของบ้านเรือนทุกหมู่บ้าน และโคกบ้านที่กการสังเกตลักษณะทางกายภาพทั่ว ๆ ไปของแต่ละหมู่บ้านไว้ด้วย ดังนั้นจะได้สรุปลักษณะทางกายภาพทั่ว ๆ ไปของชุมชนทั้งสองตำบล ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและกายภาพของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพ เนื่องจากพื้นที่ของภาคอีสานบริเวณอำเภออุทุมพรพิสัยและห้วยทับทันมีลักษณะเป็นที่ราบและค่อนข้างเรียบโดยทั่วไป ดังนั้นในฤดูฝนขณะที่ฝนตกหนักจะมีน้ำท่วมขังเป็นช่วง ๆ แต่เนื่องจากลักษณะดินมีลักษณะเป็นดินทรายแบ่ง (silt) ประกอบกับอุณหภูมิต่ำ การท่วมขังของน้ำจะอยู่ไม่นาน น้ำบางส่วนจะซึมไปตามดินลงสู่ที่ต่ำกว่าห้วยหนอง คลองบึง พรอม ๆ กับการระเหยก็ดึงเอาน้ำจากผิวดินและห้วยหนอง คลองบึงไปด้วย อย่างไรก็ตามน้ำที่ท่วมเป็นครั้งคราวก็เป็นอุปสรรคต่อการอยู่อาศัยในบางขณะดังนั้นลักษณะหมู่บ้านทั้งตำบลอีหล้าและตำบลเมืองหลวงจึงเลือกที่ตั้งอยู่บนที่สูงกว่าพื้นที่โดยรอบซึ่งเป็นพื้นที่นาหมู่บ้านเก่า ๆ จึงตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นเนินหรือเรียกว่าโนนตามภาษาท้องถิ่นลักษณะโนนจะสูงกว่าพื้นที่โดยรอบ 1-2 เมตร และบางโนนสูง ประมาณ 4-5 เมตร การที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ที่สูงเพราะเป็นบริเวณที่มีการระบายน้ำได้ดีกว่า ดังนั้นบริเวณเหล่านี้สมัยดั้งเดิมที่ไม่มีการส่งเสริมให้เก็บน้ำฝนจะมีปัญหาในค่าน้ำเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วการตั้งหมู่บ้านจะไม่มีที่เลือกมากนัก ดังนั้นหมู่บ้านใหม่ ๆ จึงตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีระดับใกล้เคียงกับพื้นที่นา หมู่บ้านเหล่านี้จะหาน้ำได้สะดวกกว่าหมู่บ้านเก่า ๆ พื้นที่ลุ่มรอบหมู่บ้านจะเป็นพื้นที่ซึ่งใช้ทำนา ตำบลอีหล้าไม่มีลำน้ำถาวรไหลผ่านมีเพียงลำห้วยซึ่งนำไหลในฤดูฝน ไร่ไร่เงิน กสข. ขุดลอกห้วยลงไปในระดับลึกจากพื้นนาลงไป 3 เมตร และได้สร้างฝายกักน้ำไว้เป็นตอน ๆ พอที่จะนำเอาน้ำหลังฤดูเก็บเกี่ยว

มาใช้ปลูกพืชได้โดยเฉพาะการปลูกพริกและข้าวโพด แต่ที่น้ำขุ่นคือลำห้วยเหล่านี้จะขึ้นเขินอย่างรวดเร็ว เพราะธรรมชาติของดินในบริเวณนี้ถูกน้ำชะไถง่าย ถ้าไม่ป้องกันให้ดี จากการขุดบ่อเพียง 2 - 3 ปี ลำห้วยจะขึ้นเขินและฝายจะเก็บน้ำไม่ได้หรือมีตะกอนตัวฝายเองจะถูกน้ำกัดเซาะจนกักน้ำไม่ได้ แต่เป็นความพยายามที่ดีในการแก้ปัญหา

ตำบลเมืองหลวงมีหนองน้ำหลายแห่ง เพราะอยู่ไม่ห่างไกลจากห้วยทับทันซึ่งพอน้ำไหลริน ๆ ในฤดูแล้ง แต่หัวฟั้งตำบลมีหนองน้ำกระจายอยู่หลายหนอง มีน้ำตลอดปี หนองขนาดใหญ่คือ ห้วยยาง มีลักษณะเป็นทางน้ำเก่าของห้วยทับทันและมีฝายชลประทานกันน้ำไว้ หนองนี้ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ แต่เท่าที่สังเกตได้มีการนำน้ำจากหนองนี้มาใช้ในการเพาะปลูกน้อยมาก พื้นที่ว่าง ๆ ริมหนองมีอยู่เป็นจำนวนมาก และบางส่วนได้ใช้ทำนาในฤดูฝน เท่าที่ปรากฏมีการจับปลากันอยู่ค่อนข้างหนาตา ปัญหาในบริเวณนี้ น่าจะอยู่ที่การนำน้ำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีพ บางหมู่บ้านในตำบลเมืองหลวง บ่อน้ำตื้นน้ำมีคุณภาพดี มีน้ำใช้ตลอดปี บางบ้านถึงกับใช้เครื่องสูบน้ำอัตโนมัติเค้นพ่นน้ำประปาในบ้าน เช่นที่บ้านหนองสะมอน และบ้านเตาเหล็ก เมื่อเห็นสภาพน้ำบางหมู่บ้านในตำบลนี้แล้วทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่า ปัญหาการขาดแคลนนํานี้เป็นเพียงปัญหาที่ชัดเจนมองเห็นได้ชัดแค่นี้ยังมีปัญหาอื่นที่แฝงอยู่และเป็นปัญหาที่ลึกซึ่งต้องใช้เวลาในการแก้

อีกนาน
ฝนและการกระจายของฝน เท่าที่สอบถามจากบุคคลในท้องถิ่นและช่วงเวลาที่ผ่านมาพบว่า การกระจายของฝนเป็นปัญหาที่สำคัญประกอบกับความเคยชินของบุคคลในท้องถิ่นที่ผูกพันกับการทำนา จึงก่อให้เกิดปัญหามากทีเดียว เพราะการทำนาต้องการปริมาณน้ำมาก โดยเฉพาะที่ตำบลอีหล้า ช่วงที่ขาดฝนจริง ๆ เริ่มแต่เดือนตุลาคม แต่ช่วงนี้น้ำยังคงพอมั่งอยู่ น้ำจะขาดจริง ๆ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ซึ่งเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว แต่ชาวบ้านบางส่วนได้ใช้น้ำจากห้วยที่ขุดลอกและปิดกั้นโดยฝายน้ำล้น เพราะปลูกพืชฤดูแล้ง พืชเหล่านี้จะให้ผลประมาณเดือนกุมภาพันธ์

จากนั้นในเดือนมีนาคมจะแล้งอย่างสิ้นเชิง ฝนประปรายจะเริ่มประมาณกลางเดือนเมษายน บางปีเดือนพฤษภาคมจะมีฝนหนักซึ่งชาวนาจะเตรียมไถนา ถ้าน้ำมากจะตกกล้า แต่พอถึงเดือนมิถุนายน ฝนจะทิ้งช่วงกลับไปแห้งแล้งเช่นเดิม ต้นกล้าที่ตกไว้มักเหี่ยวแห้งตาย ฝนจะมาใหม่ราว ๆ กลางเดือนกรกฎาคมเป็นช่วงยาวไปจนต้นเดือนตุลาคม ในช่วงนี้ถ้าฝนมาไม่แรงพอให้มีปริมาณน้ำขังในท้องนาอย่างน้อย 1 ครั้ง ถ้าให้ถึง 2 ครั้ง การทำนาแพจะไม่ไ้ผลเลยโดยเฉพาะนาที่อยู่ติดกับหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ค่อนข้างสูงกว่า จะเห็นได้ชัดเจนว่าบางพื้นที่ในตำบลนี้การทำนานั้นเสี่ยงมาก แต่ถ้าเป็นที่ลุ่มใกล้ลำห้วย อัตราการเสี่ยงจะน้อยลง จากคำบอกเล่าฝนหนัก ๆ ให้น้ำพอนานนั้นจะเว้นระยะบางครั้งติดต่อกันหลายปีจึงสร้างปัญหาอย่างมากเพราะไม่มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค เพราะทัศนคติของประชาชนยังผูกพันกับการยังชีพผลิตข้าวไว้บริโภค อย่างไรก็ตามฝนนั้นจะมีตกให้บ้างตามฤดูกาลเช่นเดียวกับที่อื่น แต่ปริมาณไม่พอต่อการปลูกข้าว ดังนั้นถ้าได้มีการวางแผนปลูกพืชอย่างอื่นที่ต้องการน้ำน้อยตั้งแต่เดือนเมษายน เช่น ฝ้ายพวกถั่ว งา ซึ่งใช้เวลาไม่เกิน 90 วัน เมื่อถึงช่วงที่ฝนมากหนักจริง ๆ ทั้งแต่กลางเดือนกรกฎาคมก็ยังไม่พอลาดโอกาสการทำนา และถ้าพอลาดการทำนาก็ยังได้พืชอย่างอื่นทดแทนจะแก้ปัญหาได้ไปมาก แนวความคิดนี้พบว่ามิใช่เพียงช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลอีหล้าคิดว่าจะได้ทดลองดูคนอื่น ๆ ใดแต่พึงเคย ๆ คงจะต้องใช้เวลาหรือต้องพิสูจน์ให้เห็นผล จึงจะได้มีการปฏิบัติกันเพราะเป็นการปฏิบัติที่แตกต่างจากที่เคยทำกันมา

ตำบลเมืองหลวง ปัญหาขาดแคลนฝนตกหนักคงต่างจากตำบลอีหล้า เพราะขณะที่เข้าไปปฏิบัติการในเดือนกรกฎาคมมีฝนคือน้ำทั้งในพื้นที่โดยทั่วไป แต่ก็ไม่ค่อยมีการไถนาเพราะยังไม่ได้ตกกล้า แสดงว่าพื้นที่ไม่ค่อยมีปัญหามากนักติดกับตำบลอีหล้าซึ่งชาวนาได้ไถนาไว้รอบฝนตั้งแต่เดือนพฤษภาคมแล้ว เท่าที่สอบถามตำบลเมืองหลวงมีฝนค่อนข้างดี ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองตำบลอยู่ห่างกันประมาณ 20 กิโลเมตร แต่การกระจายของฝนแตกต่างกัน การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับฝนให้ละเอียด อาจช่วยให้เข้าใจการแก้ปัญหาเรื่องน้ำในภาคอีสานได้อีกมาก

อาจเนื่องจากน้ำจากฝนค่อนข้างสม่ำเสมอจึงมีการสนใจปลูกพืชในฤดูแล้งค่อนข้างน้อยทั้ง ๆ ที่มีปริมาณน้ำพอที่จะเพาะปลูกได้ มีเพียง 2 ราย ทั้งตำบลที่ทำไร่นาสวนผสม รายหนึ่งใช้เงินกู้ ธกส. ขุดสระและไถพรวนไปสร้างบ้านในที่ทำไร่ อีกรายหนึ่งจะเจาะบ่อน้ำบาดาลเอาน้ำมาทำไร่และจะอพยพมาสร้างบ้านในไร่ภายหลัง ปัญหาที่ตำบลเมืองหลวงคือ การใช้น้ำเพิ่มผลผลิตซึ่งต่างจากตำบลอื่นล้า ที่หมู่บ้านหนองสะมอนซึ่งมีน้ำดีตลอดปีได้มีการส่งเสริมให้ปลูกหม่อนไม่ฝรั่ง แต่ปรากฏว่าไม่ได้มีการหาตลาดให้ขายไม่ได้จึงเกิดการทอดทิ้งและไถกลบถึงกันมากในหมู่บ้าน ปัจจุบันยังคงปลูกอยู่ 2 - 3 ราย ต้องไปหาตลาดเองที่จังหวัดสุรินทร์ เรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์อีกอย่างหนึ่งในการทำงานเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของชาวชนบท

ลักษณะดิน ทั้งสองตำบลดินมีลักษณะไม่แตกต่างกัน เป็นดินทรายแป้ง (silty loam) มีปริมาณดินเหนียวน้อยเก็บน้ำไม่อยู่ อินทรีย์วัตถุในดินมีน้อยแร่ธาตุที่เป็นอาหารพืชมีน้อย แต่ทั้งสองตำบลไม่มีปัญหาดินเค็ม แมวบางหมู่บ้านเมื่อเจาะน้ำบาดาลจะได้น้ำกร่อยขึ้นมา แต่ความเค็มไม่กระทบมาถึงการเพาะปลูกอย่างไรก็ตามดินทั้งสองตำบลคงขาดธาตุสารอาหารของพืช ชาวนาที่ตระหนักดีเรื่องการไถปุ๋ย แต่การซื้อปุ๋ยเป็นการลงทุนค่อนข้างสูงจึงยังไม่มีการใช้กันแพร่หลายนักทั้งนี้เนื่องจากเป็นการเพาะปลูกเพื่อการยังชีพยังเป็นหลักสำคัญ ในปีที่ผ่านมาศึกษาข้าวหอมดอกมะลิมีราคาสูงที่ตำบลเมืองหลวงได้เอาข้าวเปลือกที่เก็บไว้ออกขายเป็นจำนวนมาก เพราะขายได้ถึงกิโลกรัมละ 5.80 บาท และข้าวหอมดอกมะลิที่คุณภาพดี ชาวนาปลูกกันมากสังเกตดูในตำบลนี้เกือบจะหันมากินข้าวเจ้าแพนข้าวเหนียว เท่าที่ตามดูการลงทุนไถปุ๋ย ยังเป็นรองการลงทุนซื้อเครื่องไถนา ปัจจุบันชาวนายังเลี้ยงวัวควายไว้ไถนา และได้อาศัยใช้มูลเป็นปุ๋ย จึงเกรงกันว่าเมื่อใช้รถไถกันจะได้ปุ๋ยมาจากไหน การส่งเสริมเรื่องปุ๋ยเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับชนบททั้งสองตำบล

ดินในบริเวณนั้นนอกจากขาดความอุดมสมบูรณ์แล้วยังถูกน้ำกัดเซาะได้ง่าย
ฝนตกหนัก ๆ ถนนหนทางแม้แต่นโนนที่เป็นหมู่บ้านจะถูกน้ำกัดเซาะเป็นร่องลึก
เรียกว่า โสก ดังนั้นเชื่อกันน้ำ ทางถนนหรือคันดินต้องคอยซ่อมแซมดูแลมิฉะนั้น
น้ำจะกัดเซาะให้ขาดไปได้ง่าย การหาพืชท้องถิ่นที่ทนทานยึดดินปลูกแซมหน้าดิน
บางแห่งเป็นสิ่งที่จำเป็นโดยเฉพาะตามแนวริมถนนและแนว เขื่อนริมห้วยที่ขุดลอก
นำดินมากองทับไว้จะถูกน้ำฝนชะเซาะไปรวดเร็วหากไม่ป้องกัน

พืชธรรมชาติ ต้นไม้ที่เป็นพืชธรรมชาติทั้งสองค่าลมีอยู่มาก สังกะ
จากที่เหลื้อมีลักษณะเป็นป่าโปร่งมีพวกไม้ขนาดใหญ่ เช่น ไม้ยาง พลอง ประดู่
เหียง ต้นไม้เหล่านี้มีผลงเหลืออยู่ตามหัวไร่ปลายนา คันนา บริเวณคอนปู่ตา
ที่นำส่ง เกศที่ตำบล เมืองหลวง ตรงทางเข้าหมู่บ้านหนองสะมอนยังมีต้นไม้ธรรมชาติ
ค่อนข้างหนาแน่นแตกต่างจากสภาพที่มีการบุกเบิกทำไร่และการขุดป่อง เป็นคันนาเข้าใจว่า
อีกไม่กี่ปีต้นไม้เหล่านี้จะหมดไป การปลูกต้นไม้ยืนต้นตามคันนาถ้าเลือกต้นไม้ที่
ที่ไม่แยบยรเงาปิดบังแสงแดดไปสู่ต้นข้าว เช่น ต้น กุ้ง หรือทองติ่ง ต้นตาล อาจ
เป็นผลดีต่อการสร้างความร่มรื่นแก่ภูมิภาคนี้นอกจากนี้ สำหรับต้นตาลเป็นพืชโบราณ
เติบโตช้า แต่มีคุณสมบัติหลายประการ เช่น ขึ้นในดินเค็มได้ ในภาคใต้ที่อำเภอ
ระโนดและสะทิงพระ มีผลการวิจัยพบว่าต้นตาลที่ปลูกตามคันนาในแนวเหนือใต้
ช่วยป้องกันลมที่พัดจากทิศตะวันออก และเป็นผลให้น้ำใต้ดินดี เพราะแนวต้นตาล
กำลังลมทำให้การระเหยมีน้อย นอกจากนั้นมีผลลดอุณหภูมิจากการขึ้นตาลทำน้ำตาล
ในฤดูแล้งก็เม็นรายได้ก็อีกอย่างหนึ่ง ดังนั้นตามคันนาในภูมิภาคนี้อาจวางแผนให้
อาจปลูกต้นตาลขวางแนวทางลม โดยเฉพาะลมที่มาจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
อาจเป็นการช่วยยึดความชื้นในดินให้อยู่ได้นานภายหลังฤดูฝนได้ ถึงแม้ว่าต้นตาล
จะให้ผลผลิตช้าแต่การบำรุงรักษาแพะจะไม่มีเลย ดีกว่าปล่อยคันนาให้ว่างเปล่า
ทั้งต้นตาลก็เป็นพืชธรรมชาติที่มีขึ้นอยู่ประปรายในบริเวณนี้แล้ว

พืชธรรมชาติที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งในบริเวณนี้คือพืชสมุนไพร ซึ่งมีอยู่มาก
และกระพืออยู่ทั่วไป สมุนไพรบางชนิดอาจปลูกในเชิงการค้าได้ บางชนิดมีประโยชน์
เชิงยาพื้นบ้าน แต่ในปัจจุบันชาวบ้านยังให้ความสนใจค่อนข้างน้อยที่สถานีอนามัยตำบล

อีหล่าไคสร้างสวนสมุนไพรเล็ก ๆ ไว้ที่หน้าสถานีเป็นตัวอย่างที่ดี ต่อไปอาจบอกชื่อ และสรรพคุณในทางยาไว้บ้าง ซึ่งอาจนำไปใช้ได้ อย่างไรก็ตามสาเหตุที่ประชาชนให้ความสนใจน้อยอาจเนื่องจากบริการด้านสุขภาพทั้งสองตำบลอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ที่ตำบลเมืองหลวงมีสถานอนามัยถึง 2 แห่ง และมีแพทย์ออกมาให้บริการที่สถานอนามัย ทุกเดือน ถึงกระนั้นก็ตามโรคง่าย ๆ เช่น โรคผิวหนัง เหาบนศีรษะ ชาวบ้านอาจ ทยอยเห็ดถอนเองด้วยสมุนไพร

สัตว์ธรรมชาติ ตั้งแต่ทั้งสองตำบลมี กบ ปลา ชุกชุม แต่ในปัจจุบัน ประชากรเพิ่มมากขึ้น สัตว์ธรรมชาติเหล่านี้ไม่มีหลงเหลือให้เห็นโดยเฉพาะที่ตำบล อีหล่าแหะจะไม่มีเลย แม้แต่แมลงที่นิยมกันกัน เช่น แมงกูดจี และแมงกิบูน ก็หา ได้ยาก ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงไคเปรียบกว่ามีคนน้อยที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ หลายแห่งในฤดูฝนจึงจะมีปลาให้จับอยู่บ้าง แต่ไม่มีเป็นจำนวนมากเช่นที่เคยมีมา ผลที่ปรากฏชัดเจนในบริเวณนี้คือ การขาดแคลนอาหารโปรตีนและมีราคาค่อนข้าง แพงเมื่อเทียบกับรายได้ของคนโดยทั่วไป จริงอยู่ไคมีการเลี้ยงไก่ หมู และวัว แต่สัตว์เหล่านี้มักจะนำไปเปลี่ยนเป็นเงินเสียมากกว่าเป็นอาหารโปรตีนที่ในบริโภค กันเอง เมื่อไคเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านและว่าจ้างให้ชาวบ้านทำอาหารให้รับประทาน พบว่านิสิตที่ไปด้วยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเมืองจนเคยรู้สึกอึดอัดที่ไคอาหารที่มีโปรตีนน้อย แต่เนื่องจากช่วงเวลาที่เขาไปอยู่แต่ละครั้งไม่เกิน 10 วัน จึงไม่เกิดปัญหามากนัก

การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหารโปรตีนควรจะได้กระทำ อย่างจริงจัง ทั้งนี้ต้องกระทำควบคู่ไปกับวิธีการถนอมอาหารโปรตีนเหล่านี้อย่าง ถูกวิธี ปัญหาการฆ่าสัตว์ยังเป็นสิ่งที่ต้องห้ามในจิตใจของชาวพุทธโดยเฉพาะใน ชนบท ถ้ามีการฆ่าสัตว์ให้เห็นกันทุกวันอาจจะยอมรับไม่ได้ ดังนั้นการฆ่าสัตว์ใหญ่ ๆ เช่น วัว ควาย ทำกันเป็นครั้งคราวแล้วรู้จักถนอมรักษาไว้อย่างถูกวิธีอาจจะเป็น หนทางที่ยอมรับได้อันที่จริงไคฟ้าไคมีใช้กันเกือบทุกหมู่บ้าน แต่การถนอมอาหารโดย การแช่แข็งยังไม่เป็นที่ยอมรับกันคงต้องอาศัยเวลา แต่ชาวบ้านไม่นอยกรู้ถึงวิธีนี้ เพราะปลาทะเลที่พอซื้อบริโภคได้บ้างก็ผ่านการแช่แข็งจากห้องเย็น แต่การแช่เย็น เก็บไว้เองยังมีน้อย ตู้เย็นที่มีอยู่ในบางบ้านไว้สำหรับแช่น้ำเพื่อดื่มหรือทำน้ำแข็ง เท่านั้น

โดยสรุปลักษณะทางธรรมชาติของทั้งสองตำบลที่ศึกษาไม่อุดมสมบูรณ์ แต่ไม่ถึงกับอดคัก เมื่อเปรียบเทียบกับในหลาย ๆ แห่งของประเทศไทย อย่างไรก็ตามการต่อสู้เพื่อปรับปรุงธรรมชาติและปรับตัวให้เหมาะสมกับธรรมชาติยังมีน้อย ส่วนใหญ่ปล่อยให้ธรรมชาติมีอิทธิพลเหนือกว่าการที่มุ่งไปในแง่ที่ให้ประชาชนได้ต่อสู้กับธรรมชาติอย่างถูกต้องวิธีและเอาประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุดจะเป็นสิ่งที่ควรเน้น

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน การตั้งบ้านเรือนของชุมชนทั้งสองตำบล คล้ายคลึงกันกับการตั้งชุมชนในที่อื่น ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะชุมชนที่ทำ การเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ กล่าวคือบ้านเรือนตั้งอยู่เป็นกลุ่มหนาแน่นใกล้ซีก กัน เกือบจะเรียกได้ว่าหลังคาบ้านชนกัน และส่วนใหญ่บ้านที่อยู่ใกล้กันจะเป็นกลุ่ม ของเครือญาติซึ่งได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน จนถึงชั้นเหลน แนวนอน ในปัจจุบันเปลี่ยนไปบ้างที่แต่ละหลังคาเรือนจะอาศัยอยู่เฉพาะของพ่อแม่และลูก มีน้อยหลังคาเรือนที่อาศัยร่วมกันในชั้น ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย กับ พ่อ แม่ และลูก คือสามชั่วอายุ นับเป็นวิวัฒนาการด้านครอบครัวอีกขั้นหนึ่งของบริเวณที่ศึกษา เรียกได้ว่าเป็นครอบครัวเดี่ยว ในแต่ละหลังคาเรือน แต่ตัวเรือนยังคงอยู่ใกล้ซีก กันในบริเวณใกล้เคียง

การคมนาคมทางถนนเป็นปัจจัยสำคัญในปัจจุบัน ทุกหมู่บ้านที่ไปทำการศึกษ ทั้งสองตำบลมีถนนดินเชื่อมกันโดยตลอด ถนนเหล่านี้ในฤดูฝนยานพาหนะประเภท รถยนต์ซึ่งมีน้ำหนักมากวิ่งแทบไม่ได้ แต่เมื่อเทอร์ไรด์ รถจักรยาน พอหลบเลี้ยว หลุมบ่อไปได้ อย่างไรก็ตามช่วงหน้าแล้งมีการเกรดเกลี่ยให้รถยนต์วิ่งไปมาได้ และทุกหมู่บ้านจะมีรถยนต์จอดอยู่อย่างน้อย 1 คัน ดังนั้นแนวโน้มของการสร้าง บ้านในปัจจุบัน จึงหันออกสู่ถนนสายสำคัญของหมู่บ้าน และมีการทำถนนจากบ้านเรือน เชื่อมกับถนนสายสำคัญของหมู่บ้าน ประกอบกับนโยบายที่กระทรวงมหาดไทย ให้ทำ ไร่บ้าน ทำให้ลักษณะบ้านเรือนในชนบทบริเวณนี้มีลักษณะที่ค่อย ๆ ปรับตัวเป็นระเบียบ มากขึ้น แต่บ้านเรือนยังสร้างกันอยู่อย่างหนาแน่น ถ้ามองในด้านการปกครองแล้ว

นับว่าสะดวกในการติดต่อสื่อสารมาก หลาย ๆ หมู่บ้านมีหอกระจายข่าวอยู่กลางหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านสามารถกระจายข่าวสารต่าง ๆ ไปยังประชากรในหมู่บ้านได้ทันที นอกจากนั้นการบริการด้านอนามัยและสาธารณสุขโลก เช่น ไฟฟ้า ประปา หมู่บ้านก็ทำได้สะดวกเพราะอยู่ใกล้ชิดกัน แต่ตามองทางด้านกิจกรรมการเกษตรเพื่อการค้า เช่น การทำไร่นาสวนผสม แล้วการอยู่ในลักษณะเช่นนี้จะขาดประสิทธิภาพในการดูแลผลิตผลในไร่นา แต่พิจารณาจากการผลิตทางอุตสาหกรรมที่ต้องใช้แรงงานมาก ๆ จะเป็นการแย่งเสียดำผลิตอาหารกระป๋อง หรือการเลี้ยงไหม ครอบวงจรที่เคยกล่าวแล้ว การอยู่รวมกันเช่นนี้จะสะดวกในการระดมแรงงาน จึงเห็นได้ว่าลักษณะโครงสร้างที่ตั้งบ้านเรือนในภาคอีสานเหมาะสมที่จัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้องใช้แรงงาน การทำเช่นนี้ได้จะแก้ปัญหาในภาคอีสานได้อีกมากทีเดียว

ลักษณะบ้านเรือนจากการศึกษาพบว่า ประมาณร้อยละ 75 ของบ้านเรือนเป็นบ้านที่ค่อนข้างถาวร คือมีเสาฝา หรือหลังคา ไข้วสตุที่ถาวรและประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนนี้เป็นบ้านที่ถาวรคือมีเสา ฝา หลังคา ไข้วสตุถาวรพร้อม และมีไม่น้อยที่เป็นบ้านทันสมัย ไข้วสตุถาวรทั้งหมด และมีเครื่องอำนวยความสะดวกในบ้านเช่น ห้องน้ำในบ้าน มีหน้าต่าง มุ้งลวด และมีเครื่องประดับอื่น ๆ เป็นต้น และที่สำคัญคือเรียกได้ว่าร้อยละ 80 ขึ้นไป ที่ได้มีการเก็บน้ำฝนไว้ใช้บริโภค ซึ่งเป็นการช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่มไปโคส่วนหนึ่ง นอกจากนั้นตัวเรือนส่วนมากเป็นแบบใต้ถุนสูงบริเวณใต้ถุนนิยมใช้เป็นคอกวัวควาย หรือใช้ทำกิจกรรม เช่น ทอผ้า เลี้ยงไหม หรือมีฉะนั้นก็ใช้เป็นที่นั่งเล่น แต่มีแนวโน้มสมัยใหม่ที่ได้สร้างเรือนปิดกั้นชั้นใต้ถุนเพื่อกองกักพืชไร่เป็นที่ยู้อาศัย แนวโน้มนี้จะมีเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งการสร้างเรือนชั้นเดียว ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากกิจกรรมการประกอบอาชีพเปลี่ยนไปจากเดิมการมีคอกสัตว์ใต้ถุนบ้านก็ลดน้อยลง การรณรงค์เรื่องสุขลักษณะของที่ยู้อาศัย รวมทั้งระดับการศึกษาที่มีผลในการสร้างที่ยู้อาศัยมากขึ้น จำนวนครัวเรือนที่มีส้วมใช้มีเพิ่มมากขึ้นคงเป็นผลจากการสาธารณสุขขั้นมูลฐาน งานด้านการสาธารณสุขที่กระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินการในระดับหมู่บ้านเป็นผลให้สุขลักษณะของบ้านเรือน

ในสองตำบลที่ศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ผลพอสมควร เมื่อเทียบกับสภาพความเป็นอยู่ และฐานะ เศรษฐกิจของประชาชนในแถบนี้

การศึกษานี้ไม่ได้ศึกษารายละเอียดในตัวเรือน แต่พิจารณาจากลักษณะภายนอก โดยทั่วไปตัวเรือนจะวางหันออกสู่เส้นทางคมนาคมคือถนนภายในหมู่บ้านเกือบทุกบ้านจะมียุงเก็บข้าวไว้ปลูกแยกจากตัวเรือนที่อยู่อาศัย ลักษณะของยุงข้าวอาจใช้เป็นตัวชี้ฐานะของเจ้าของบ้านได้ หลาย ๆ บ้าน ใกล้เคียง ๆ ยุงข้าวจะมีอุปกรณ์เกี่ยวกับการสีและตำข้าวให้เป็นข้าวสาร ในปัจจุบันอุปกรณ์เหล่านี้หมดความสำคัญลง เพราะเกิดมีโรงสีขนาดเล็กอยู่เกือบทุกหมู่บ้านขนาดใหญ่ เทคโนโลยีนี้มีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างบ้านเรือนในชนบท เช่นเดียวกับรถจักรยานเล็กที่เข้ามาทำให้จำนวนคอกสัตว์ไถดินบ้านลดลง และกลายเป็นที่เก็บและซ่อมแซมเครื่องจักรแทน แนวโน้มของสิ่งเหล่านี้มีส่วนต่อการเปลี่ยนโครงสร้างของบ้านเรือนในชนบทเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับไฟฟ้าทำให้ตามหมู่บ้านมีอุปกรณ์ไฟฟ้าใช้มากขึ้น นอกจากนั้นอุปกรณ์การหุงหาอาหารได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้โครงสร้างของเรือนซึ่งโดยมากมักจะแยกครัวออกไปจากตัวเรือน กลับเป็นแนวโน้มใหม่ที่ครัวก็อยู่ในตัวบ้าน ชาวบ้านในชนบทก็อาศัยประสบการณ์พยายามปรับปรุงโครงสร้างบ้านเรือนไปพอสมควร ที่น่าสังเกตก็คือวัสดุในการสร้างเรือนเริ่มที่เปลี่ยนไม้เสียส่วนใหญ่ เริ่มขาดแคลน และหาได้ยากมากขึ้น การคิดค้นหาวัสดุที่ทดแทนในท้องถิ่นมาเป็นวัสดุทดแทนในการก่อสร้างเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก ทั้งนี้เนื่องจากการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้ามากขึ้น สายไฟที่ไม่ดีพออาจเกิดการลุกไหม้ได้ง่าย จะเห็นได้ว่าชาวชนบทบริเวณนี้เริ่มยอมรับวัสดุก่อสร้างใหม่ ๆ เช่น การใช้อิฐแบบใหม่ซึ่งทำกันเองได้ โครงสร้างหลังคาแทนที่ใช้ไม้หันมาใช้เหล็ก ซึ่งราคาได้เปรียบกับไม้ เป็นต้น การสร้างศาลาอีสานเขียวอาจเป็นตัวอย่างที่ดีให้ชาวชนบทแถบนี้หันมาปรับปรุงบ้านเรือนในรูปแบบที่พัฒนาไปจากเดิม ทั้งนี้เนื่องจากบ้านเรือนเป็นพื้นฐานเบื้องต้นอย่างหนึ่งในการพัฒนา

ศักยภาพของชุมชน จากการสังเกตในการออกไปศึกษาครั้งนี้ถ้าพิจารณาถึงศักยภาพของชุมชนในตำบลอีหล้าและตำบลเมืองหลวง จะพิจารณาถึงสามกรณีคือ ประชากร ทั้งสองตำบล การปรับตัวระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม และความยอมรับในการพัฒนา

ประชากร ตำบลอีหล้าประชากรทั้งหมดเป็นคนไทย หรือที่คุ้นเคยเรียกกันว่าเป็นคนลาว ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายเขมรแม่แต่ภาษาพูดในคนสูงอายุยังใช้ภาษาเขมร และว่ากันว่าเป็นภาษาถิ่นของเขมรพูดกับเขมรในประเทศเขมรไม่ค่อยเข้าใจกัน อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมโดยผิวเผินทั้งสองตำบลคล้ายคลึงกัน แต่ในรายละเอียดปลีกย่อยมีส่วนแตกต่างกัน เช่น อาหารการกินมีรสชาติแตกต่างกันไป ความกระตือรือร้นแตกต่างกัน เป็นต้น สิ่งที่คล้ายคลึงกันของประชากรในสองตำบลคือในช่วงที่ออกไปหาการศึกษาพบว่า คนหนุ่มสาวมักจะไม่ค่อยอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ผู้ที่อยู่มักจะเป็นคนในวัยกลางคน ผู้สูงอายุและเด็ก คนในวัยหนุ่มสาวมักออกไปทำงานทำในที่อื่นกันเป็นส่วนใหญ่ คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ไม่ชอบงานการทอผ้าที่ทำอยู่ดั้งเดิม ยิ่งไปกว่านั้นงานในท้องถิ่นเริ่มมีเครื่องทุ่นแรงมาช่วยมากขึ้น ทำให้ไม่ต้องการแรงงานมากดังที่เคยเป็นมา และที่สำคัญถ้ามีงานทอผ้าจะไม่พอกินเพราะเงินที่แบ่งกันทำมีขนาดเล็กลงทุกที โดยมากคนหนุ่มสาวจึงออกไปทำงานที่อื่นทำ แต่ยังคงผูกพันกับหมู่บ้านเดิมคือยังคงติดต่อกับและในกรณีที่มีงานทอผ้ามีเงินเหลือจะส่งเงินมาให้ทางบ้านใช้จ่าย สำหรับผู้ที่มีการครอบครัวมักจะนำลูกมาให้ขายหรือเช่าเลี้ยงแล้วแต่กรณี

เมื่อพิจารณาถึงด้านศักยภาพของประชากรแล้วหมู่บ้านในสองตำบลมีจำนวนประชากรทุกอายุวัยอยู่พร้อมมูล แต่ปัญหาอยู่ที่จะต้องประชากรวัยทำงานให้อยู่ในหมู่บ้านทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างไร เพราะงานการเกษตรโดยเฉพาะการทอผ้าไม่ตอบสนองความต้องการในการครองชีพในปัจจุบันได้ การสร้างงานที่ครบวงจรในท้องถิ่นอาจแก้ปัญหาถึงคนในวัยทำงานให้กลับมาพัฒนาท้องถิ่นได้ เช่น การเกษตร แม้แต่การทอผ้าก็ควรทำในรูปของการทำที่เป็นการค้าเป็นกิจการใหญ่ ดังที่เคย

กลาวมาแล้วถึงเรื่องการเลี้ยงไหมที่ต้องทำให้ครบวงจรไปจนถึงการหาตลาด
อย่างไรก็ตามการจัดการและบริหารงานในลักษณะคนในหมู่บ้านยังไม่มีศักยภาพ
พอที่จะทำได้ จะต้องมีการวางแผนมาจากที่อื่น หรือจากผู้ที่มิประสบกรรมในค้ำนี้
อย่างเพียงพอ สำหรับที่ตำบลอีหล่าได้มีการริเริ่มของชาวบ้านที่มีระดับการศึกษาสูง
คือจบระดับ ปกศ. สูง ทำฟาร์มเลี้ยงไหม ซึ่งได้ผลดี และเป็นตัวอย่างให้คนอื่น
ได้ทำตาม ครุในตำบลนี้ได้พยายามเลี้ยงวัวเนื้อ แต่ยังติดขัดกับค่านิยมเดิมของ
ญาติผู้ใหญ่ที่ไม่เห็นด้วยกับการใช้ที่ดินเพื่อปลูกหญ้าเลี้ยงวัว ทั้ง ๆ ที่ผลผลิตจากพื้นที่
ปลูกหญ้าเลี้ยงวัวเมื่อเปรียบเทียบกับการทำนาจะมีสูงกว่า

ศักยภาพของประชากรในหมู่บ้านทั้งสองตำบลในเชิงแรงงานนั้นมีมากพอ
อย่างไม่ต้องสงสัย แต่ศักยภาพในเชิงความคิดที่จะประกอบการให้ใหญ่โตพอที่ทำงาน
ให้ครบวงจร ซึ่งจะเป็นการสร้างงานในหมู่บ้านในชนบทนั้นคงยังไม่มีผู้นำที่มีศักยภาพ
เช่นนั้น เท่าที่ได้สังเกตดู ที่ตำบลอีหล่ามีผู้นำหมู่บ้าน 1 ซึ่งเป็นผู้นำที่ดีอาจมี
หน่วยงานเข้าไปแนะนำให้คำปรึกษาและคอย ๆ สร้างความมั่นใจในการทำงานขึ้น
ได้ ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงเท่าที่สังเกตไม่พบลักษณะผู้นำที่แท้จริง เช่นที่ว่า ปัญหา
อีกอย่างหนึ่งในชุมชนชนบทคือความขัดแย้งของคนในชุมชนที่ต้องการจะสร้างความ
เชื่อถือในหมู่ชาวบ้าน ความขัดแย้งเหล่านี้บางทีสร้างปัญหาในการพัฒนาหมู่บ้าน
เป็นอย่างมาก นอกจากนั้นความคาดหวังที่จะกอบโกยผลประโยชน์เล็ก ๆ น้อย ๆ
ในหมู่บ้านก็เป็นปัจจัยสำคัญ ในความแตกแยกของประชาชน ลักษณะเช่นนี้พบว่า
มีทั้งสองตำบล เช่นที่ตำบลอีหล่า กำหนดไม่อุทิศตนต่อส่วนรวม ประชาชนไม่ชอบ
ส่วนผู้ใหญ่บ้านบางหมู่เป็นที่รักใคร่ของประชาชน ทำให้เกิดข้ออำนาจขึ้นในท้องถิ่น
เช่นเดียวกับที่ตำบลเมืองหลวงมีลักษณะแตกต่างกันไปคือกำหนดเป็นผู้ที่มีความสามารถ
แต่เป็นคนเชื้อสายลาวมีภรรยาเชื้อสายเขมร จึงมีผู้ใหญ่ที่มีเชื้อสายเขมรซึ่งเป็น
คนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านก็จะแข่งขัน ขัดแย้งกันอยู่ในที่ประกอบกับตำบลเมืองหลวง
มีหมู่บ้านที่กระจายในพื้นที่กว้างขวางจะแบ่งออกเป็นสองตำบลเพื่อประโยชน์ในการ
ปกครองและประสานงาน ความขัดแย้งเหล่านี้ถ้ามองอย่างผิวเผินดูว่าเป็นเรื่อง
เล็กน้อย แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่าเป็นการบั่นทอนศักยภาพของหมู่บ้านอยู่มาก

การปรับตัวของประชากรกับสิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่สำคัญของทั้งสองตำบลคือลักษณะภูมิอากาศที่คล้ายกันคืออย่างชัดเจนว่าบริเวณนี้มีช่วงเวลาที่ฝนตกและช่วงเวลาที่แห้งแล้งแตกต่างกันอย่างชัดเจน ความแห้งแล้งปรากฏที่ตำบลอีหล่ามากกว่าตำบลเมืองหลวง เพราะตำบลอีหล่าขาดแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีน้ำตลอดปีไม่ว่าลำธารและหนองบึง ต่างจากตำบลเมืองหลวง ซึ่งมีหนองน้ำหลายแห่งและมีน้ำขังตลอดปี เช่นหนองห้วยยางมีฝายน้ำล้นมีน้ำขังอยู่แม้ว่าจะเป็นฤดูแล้ง นอกนั้นยังมีหนองน้ำขนาดเล็ก ๆ ซึ่งมีน้ำขังตลอดปีอีกหลายแห่ง นอกจากนั้นความแตกต่างด้านกระตือรือร้นของคนในสองตำบลก็ต่างกัน ขณะที่บ้านอีหล่าขาดน้ำเพื่อการเพาะปลูกในฤดูแล้ง แต่ชาวบ้านมีความต้องการและพยายามปลูกพืชหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวโดยการขุดลอกห้วยเพื่อกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูก ส่วนที่บ้านเมืองหลวงทั้งที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ก็ไม่มีการเพาะปลูกอะไรในฤดูแล้งในหนองน้ำคนส่วนใหญ่สนใจในการจับปลา

การปรับการทำมาหากินให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนับว่ามีความสำคัญเพราะสภาพธรรมชาติบางอย่างไม่อาจแก้ไขได้เช่น ฝน ที่บ้านอีหล่าเท่าที่สังเกตและสอบถามชาวบ้าน ฝนตกหนัก ๆ มีคอนข้างน้อย แต่ในฤดูฝนมีฝนตกเช่นเดียวกับที่อื่นแต่ปริมาณฝนตกหนัก ๆ ให้พบกับการทำงานนั้นน้อยครั้ง ดังนั้นการทำงานในตำบลนี้จึงเสี่ยงเอามาก ๆ โดยเฉพาะนาในที่ดอนจะไม่ค่อยได้ผลน่าจะเปลี่ยนที่ดอนเหล่านั้นไปเพาะปลูกพืชอย่างอื่นที่ต้องการน้ำน้อยแทนการปลูกข้าว ส่วนที่บ้านเมืองหลวงปัญหาเรื่องน้ำสำหรับทำนามีไม่มากนัก แต่น่าจะมีการจกฉวย การที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ปลูกพืชอย่างอื่นเสริมในฤดูแล้ง การปรับตัวและการเอาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในทางที่เหมาะสมนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ในเขตชนบทโดยทั่วไปของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน การแก้ไขสิ่งนี้เป็นเรื่องที่ยากทำได้ไม่มากนัก อาจเริ่มมาตั้งแต่หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนในท้องถิ่นก็ได้เน้นสิ่งที่เป็นปัญหาและการแก้ปัญหาในท้องถิ่น แต่ไปมุ่งสอนสิ่งที่ไกลตัวและนำไปทำประโยชน์ไม่ได้ นอกจากนั้นวิถีชีวิตดั้งเดิมซึ่งเป็นการปลูกพืชเพื่อการยังชีพมุ่งที่การปลูกข้าว

เป็นหลัก ความคิดที่เป็นการค้ายังมีไม่มากนัก ดังนั้นความคิดเรื่องคุณภาพจึงยังไม่ค่อยคำนึงถึงมากนัก อย่างไรก็ตามเรื่องนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก

เมื่อพิจารณาในแง่ความเหมาะสมพบว่าที่บ้านอีหล่นน่าจะปรับปรุงพื้นที่หลายแห่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์มากกว่าการทำนา โดยเฉพาะพื้นที่นาบริเวณชายบ้านซึ่งไม่ค่อยมีน้ำเพียงพอสำหรับการทำนา บางส่วนอาจใช้ปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อย เช่น ถั่ว งา เป็นต้น สัตว์เลี้ยงที่เหมาะสมในบริเวณนี้น่าจะเป็นวัว การเลี้ยงต้องผลิตอาหารให้สัตว์แทนที่จะปล่อยให้ไปหะ เล็มหญ้าเช่นที่เคยทำกันมา ส่วนที่บ้านเมืองหลวงนอกจากการเอาน้ำจากหนองน้ำมาปลูกพืชในฤดูแล้งแล้วอาจอาศัยบริเวณใกล้แหล่งน้ำเพื่อเลี้ยงปลาแทนที่จะมุ่งที่คอยจับปลาในแหล่งน้ำนั้น ๆ เพราะปลาในแหล่งน้ำนั้นลดน้อยลงเรื่อย ๆ และคงจะหมดไปในที่สุด ดังนั้นการเพาะเลี้ยงปลาอาจทำเป็นส่วนตัวหรือเพาะเลี้ยงในลักษณะชุมชนน่าจะได้มีการริเริ่มที่ตำบลเมืองหลวง

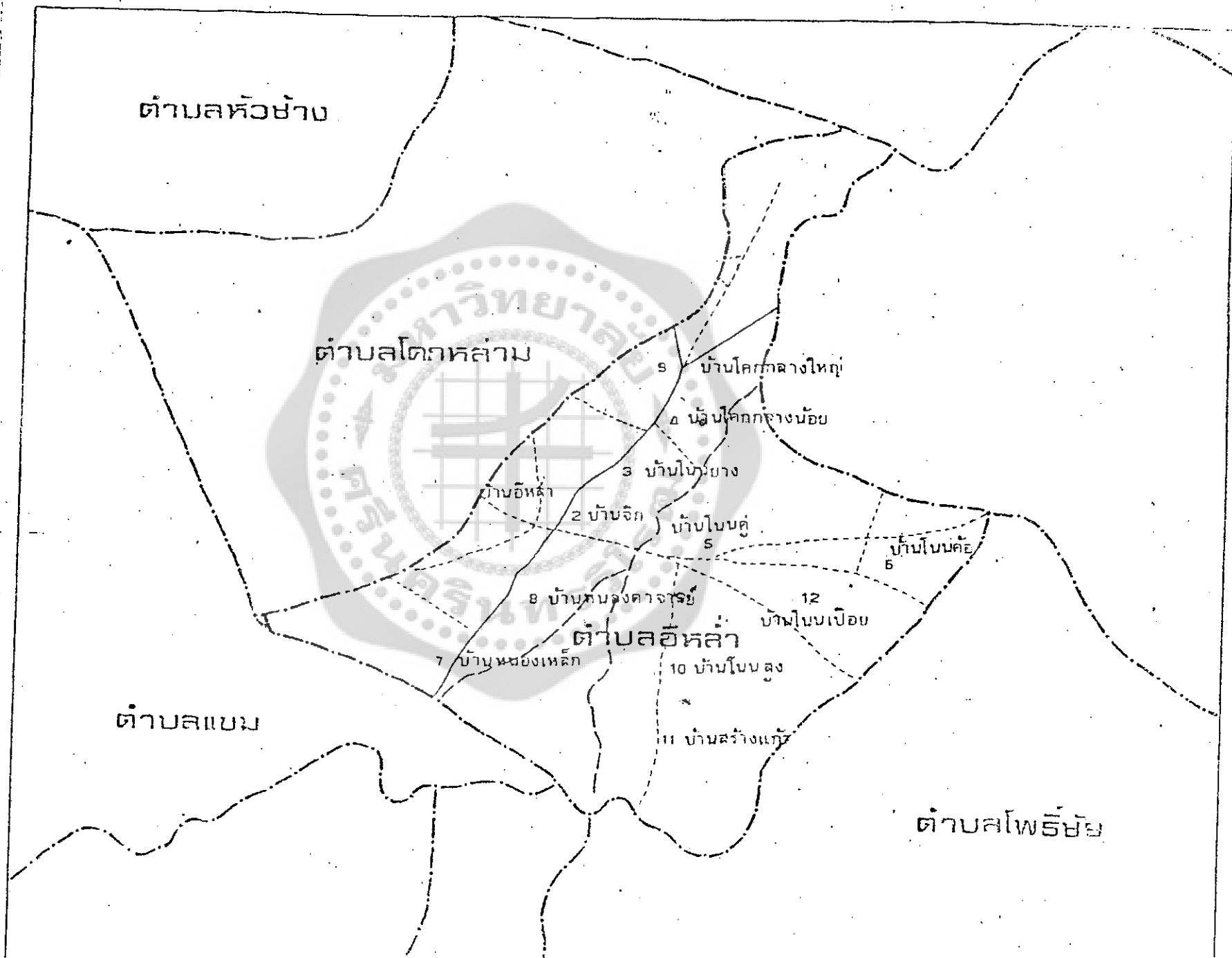
โดยสรุปศักยภาพของชุมชนในบริเวณที่ทำการศึกษาทั้งสองตำบลนั้นมีอยู่พร้อมมูลแต่ต้องอาศัยการจัดการและการดำเนินการที่ดี โดยอาศัยความเป็นผู้นำภายในชุมชนและการชี้แนะจากภายนอกในระยะเริ่มต้น

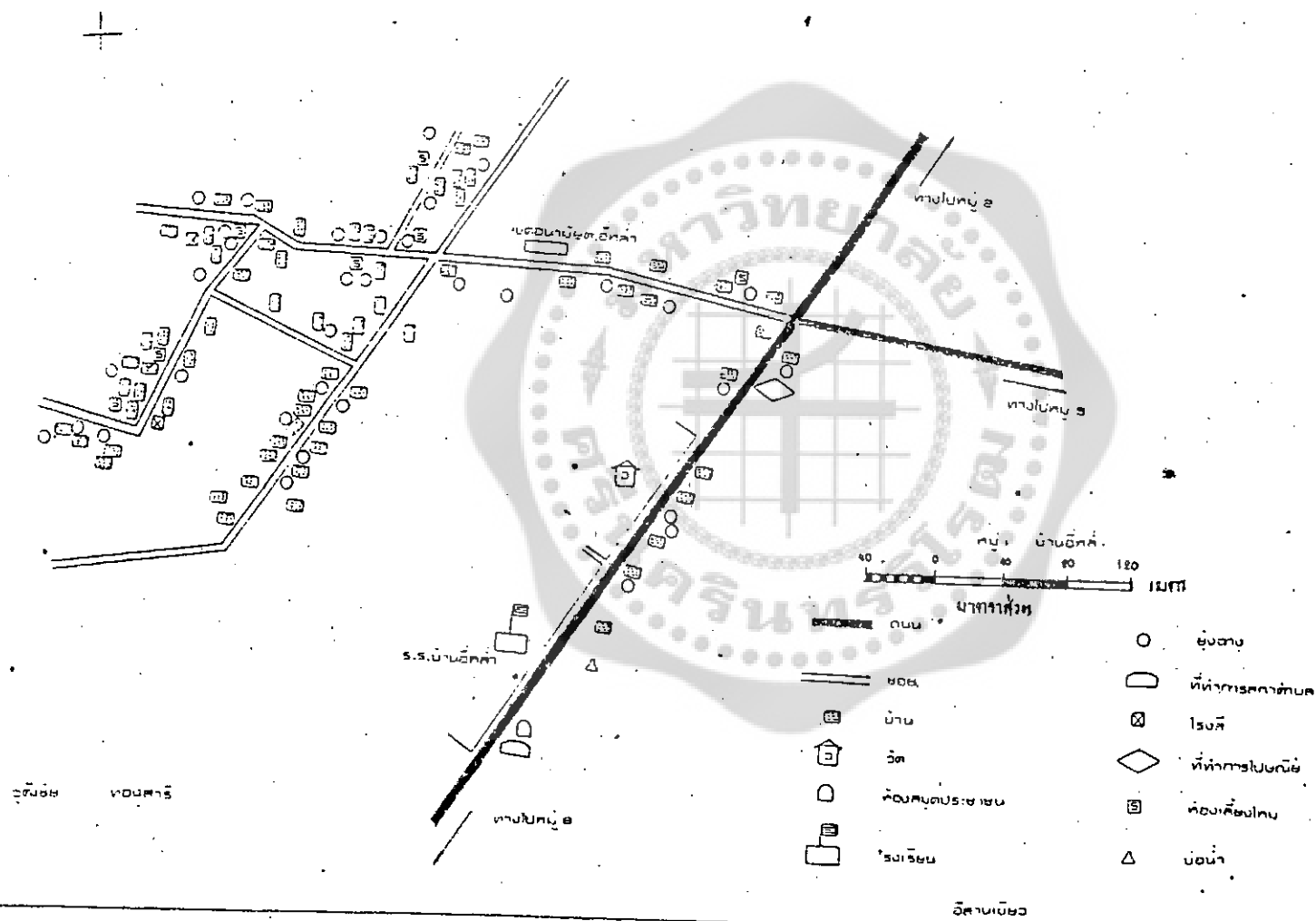
แผนที่ ตำบลอิหล่า

อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

แผนที่ทั้งตำบล หมู่ 1 บ้านอิหล่า หมู่ 2 บ้านจิก หมู่ 3 บ้านโนนยาง
หมู่ 4 บ้านโคกกลางน้อย หมู่ 5 บ้านโนนคู่ หมู่ 6 บ้านโนนค้อ
หมู่ 7 บ้านหนองเหล็ก หมู่ 8 บ้านหนองตาจารย์ หมู่ 9 บ้านโคกกลางใหญ่
หมู่ 10 บ้านโนนสูง หมู่ 11 บ้านสร้างแก้ว หมู่ 12 บ้านโนนเปือย

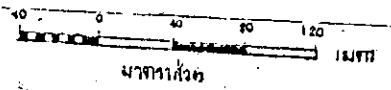

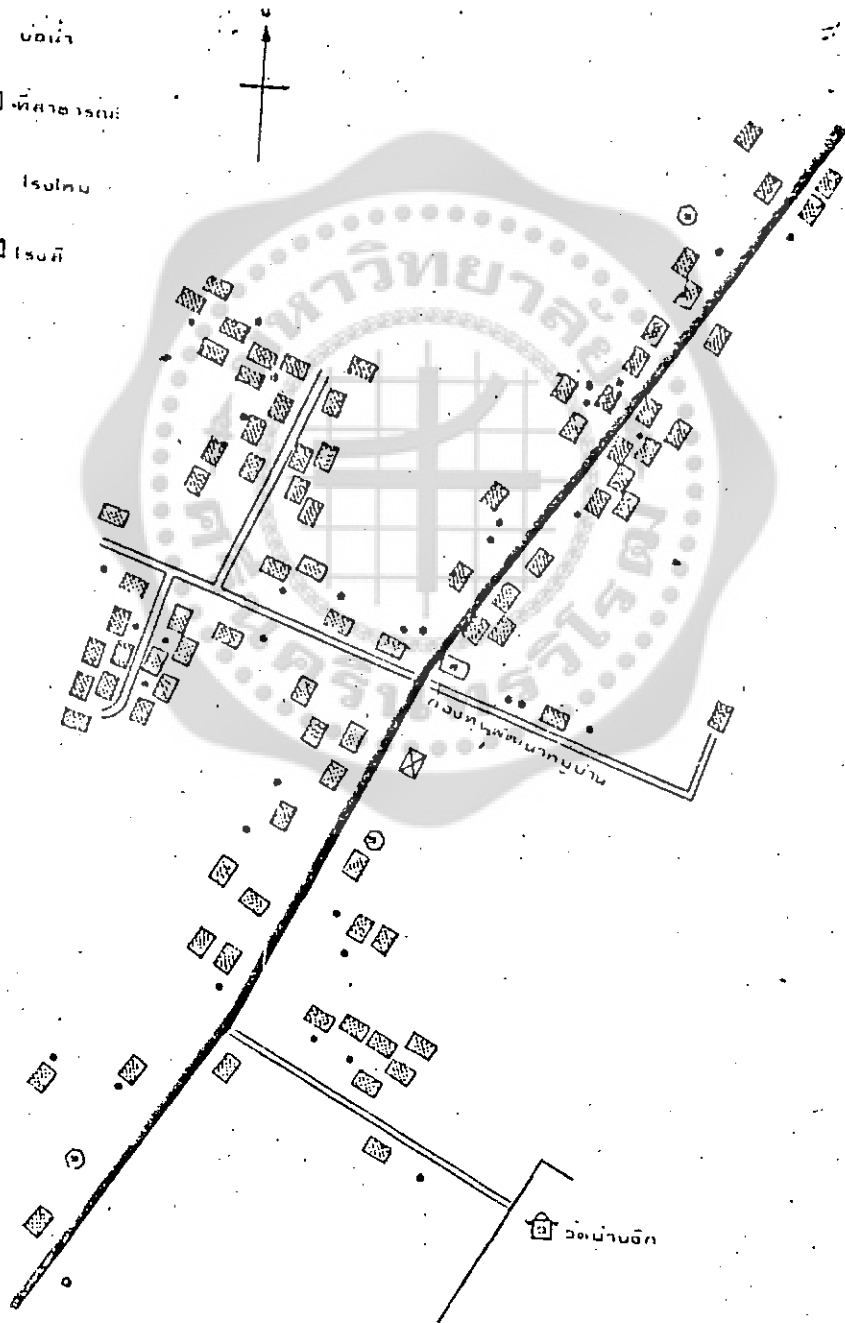

บ้านจิก

หมู่ 2 ต.อีหล้า อ.อุทุมพรฯ ส.ศรีสะเกษ

- ถนน (Road)
- คลอง (Canal)
- บ้าน (House)
- คูน้ำ (Ditch)
- หนองน้ำ (Water pond)
- บ่อเลี้ยง (Breed pond)
- ที่สาธารณะ (Public place)
- โรงเรียน (School)
- โบสถ์ (Temple)

แผนที่โนนผาว

หมู่ 3 ต.อิสาห์ อ.อุทุมพรฯ จ.ศรีสะเกษ

40 0 20 40 120
ระยะทาง เมตร

มาตราส่วน

ถนน

คลอง

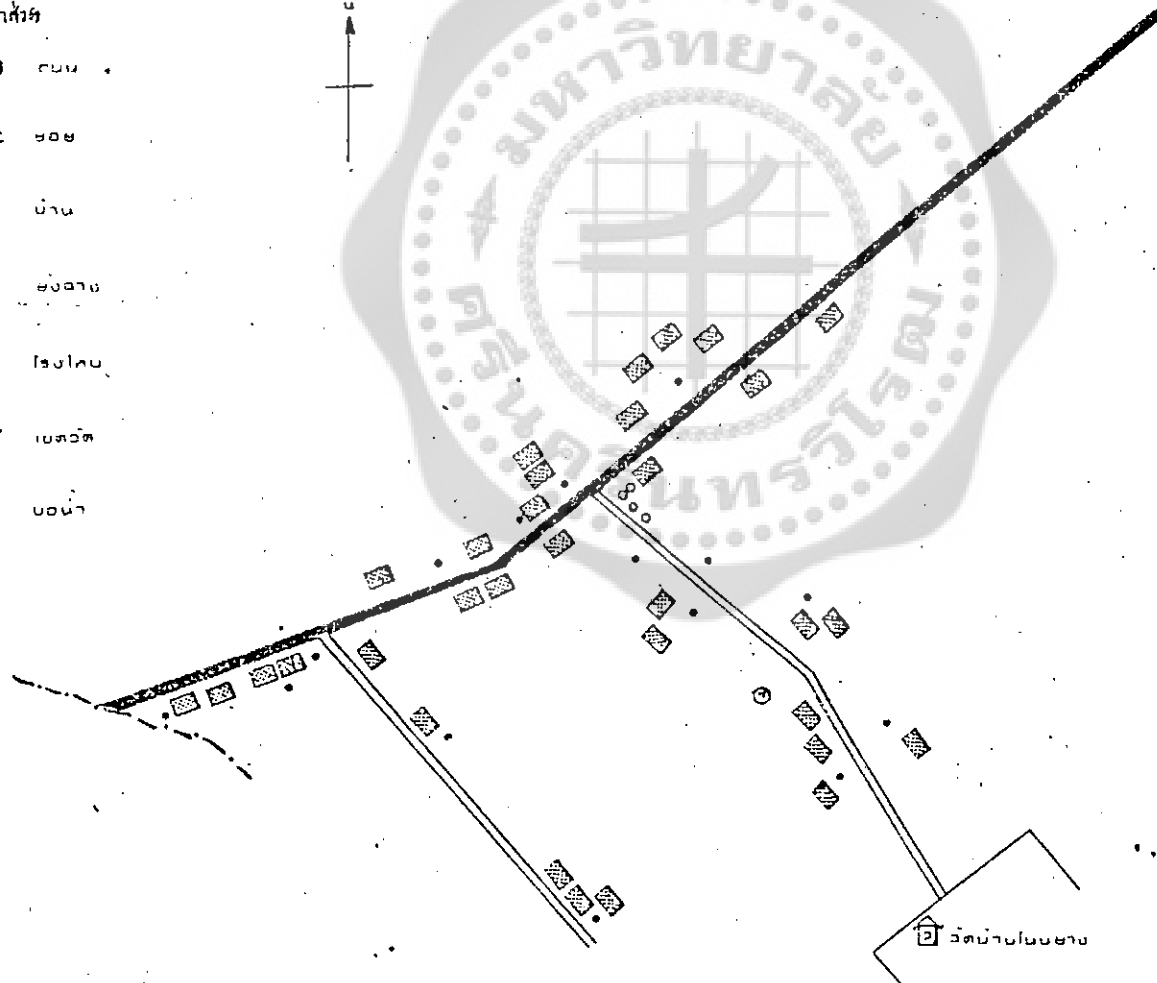
บ้าน

หนอง

โรงเรียน

เขตวัด

บ่อน้ำ

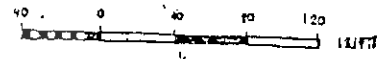

วัดบ้านโนนผาว

โครงการนำพระทัยจากในหลวง

บ้านหนองเขลิ้ง

หมู่ 7 ต.อีหล้า อ.อุทุมพร จ.ศรีสะเกษ

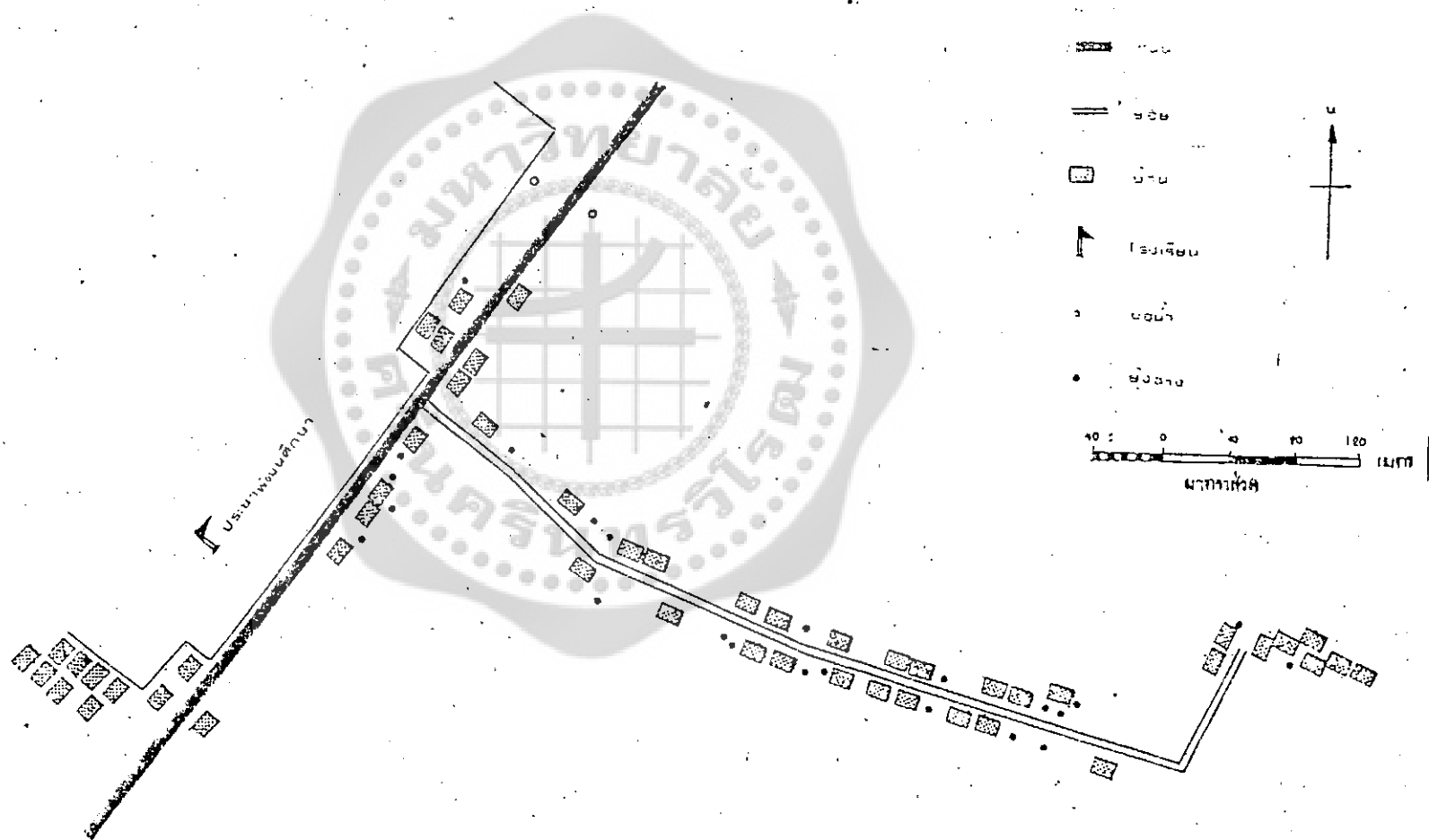

- ถนน
- คลอง
- บ้าน
- เขตวัด
- โรงเรียน
- หนอง
- โรงเรียน

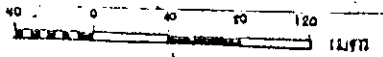
บ้านหนองตาจาย

หมู่ 8 ต.อีเหล้า อ.อุทุมพรฯ จ.ศรีสะเกษ

บ้านโตกกลางใหญ่

หมู่ ๘ ต.อีหล้า อ.อุทุมพรฯ จ.ศรีสะเกษ

มาตราส่วน

ถนนสองช่องทาง

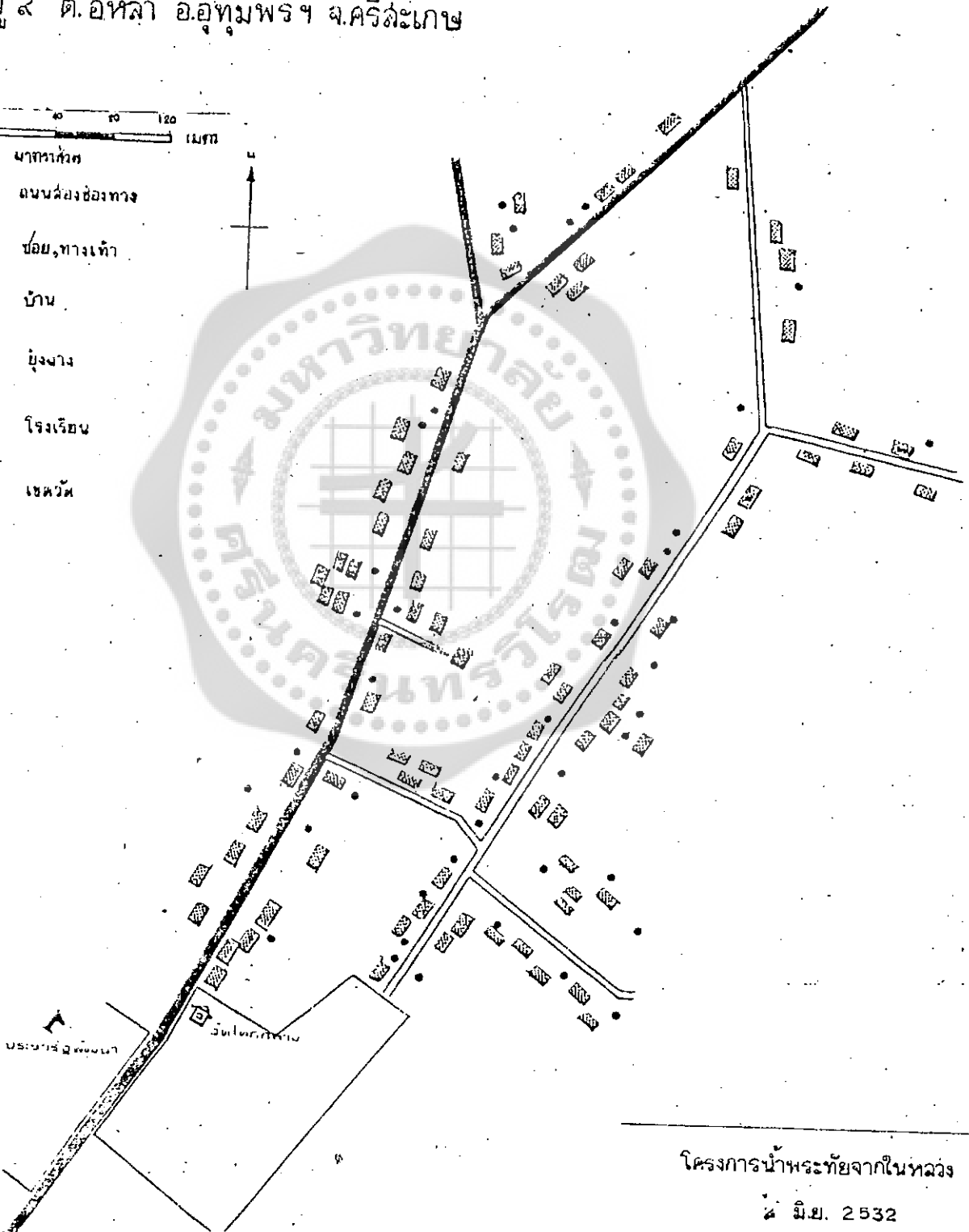
ซอย, ทางเท้า

บ้าน

บึงนาง

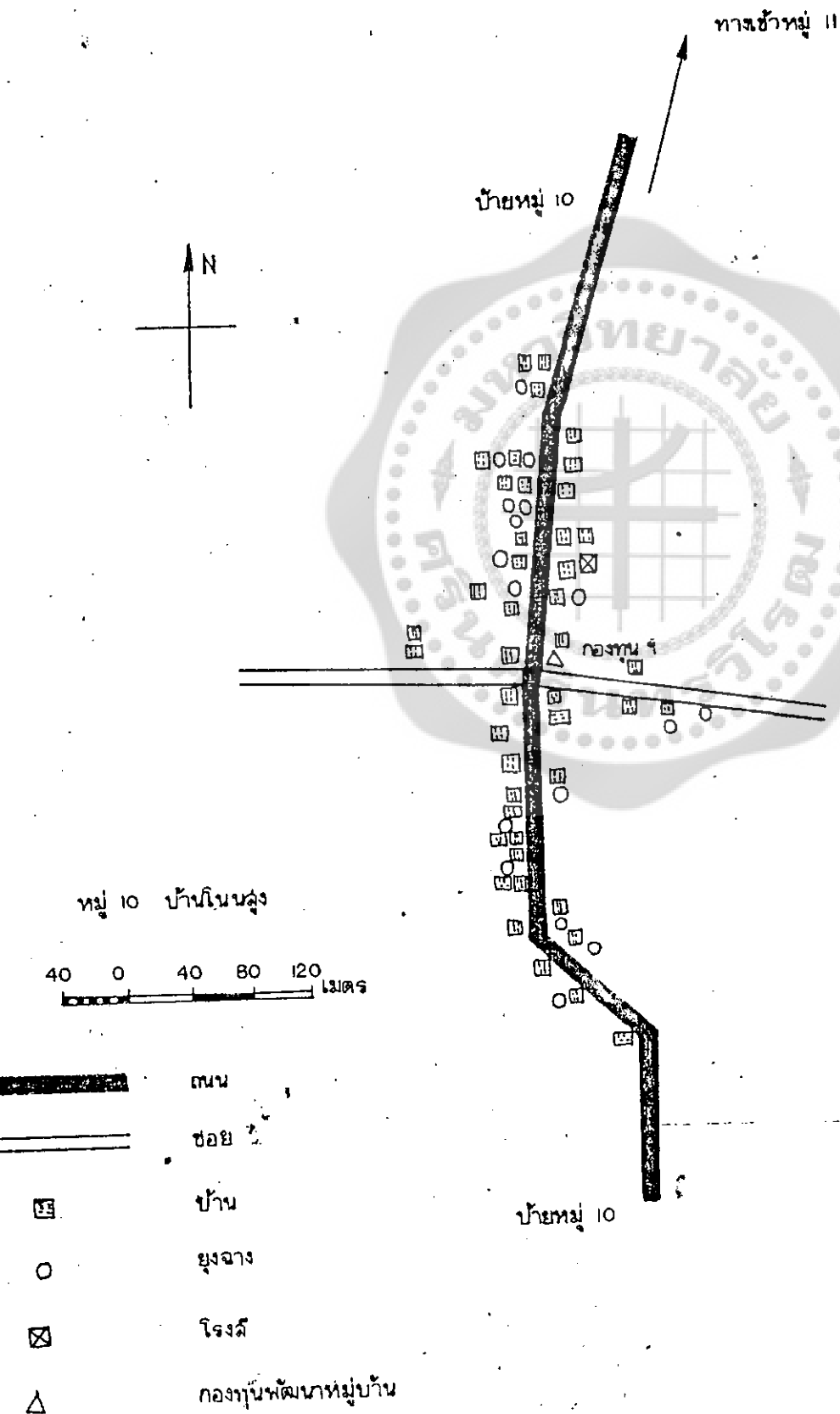
โรงเรียน

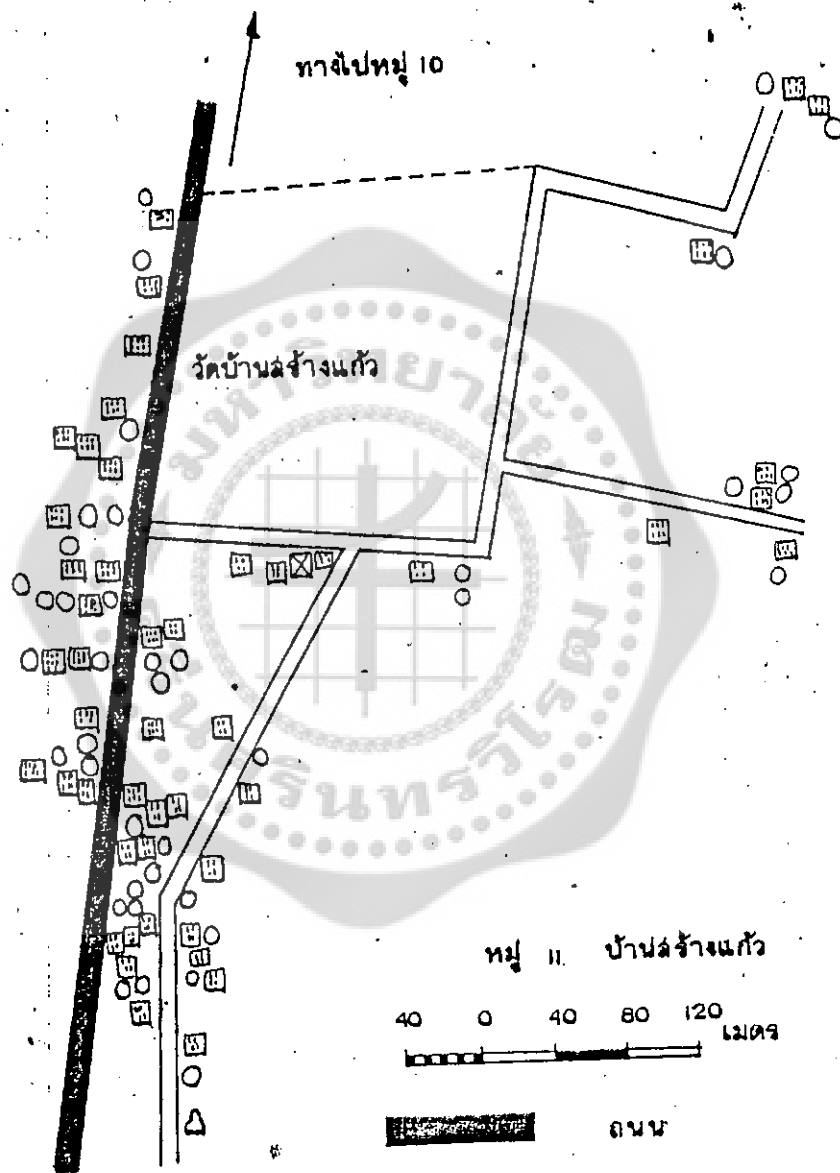
เขตวัด

โครงการนำพระทัยจากในหลวง

๒ มิ.ย. 2532

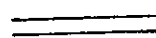

หมู่ ๑๑ บ้านช้างแก้ว

40 0 40 80 120 เมตร

ถนน

ขลย

บ้าน

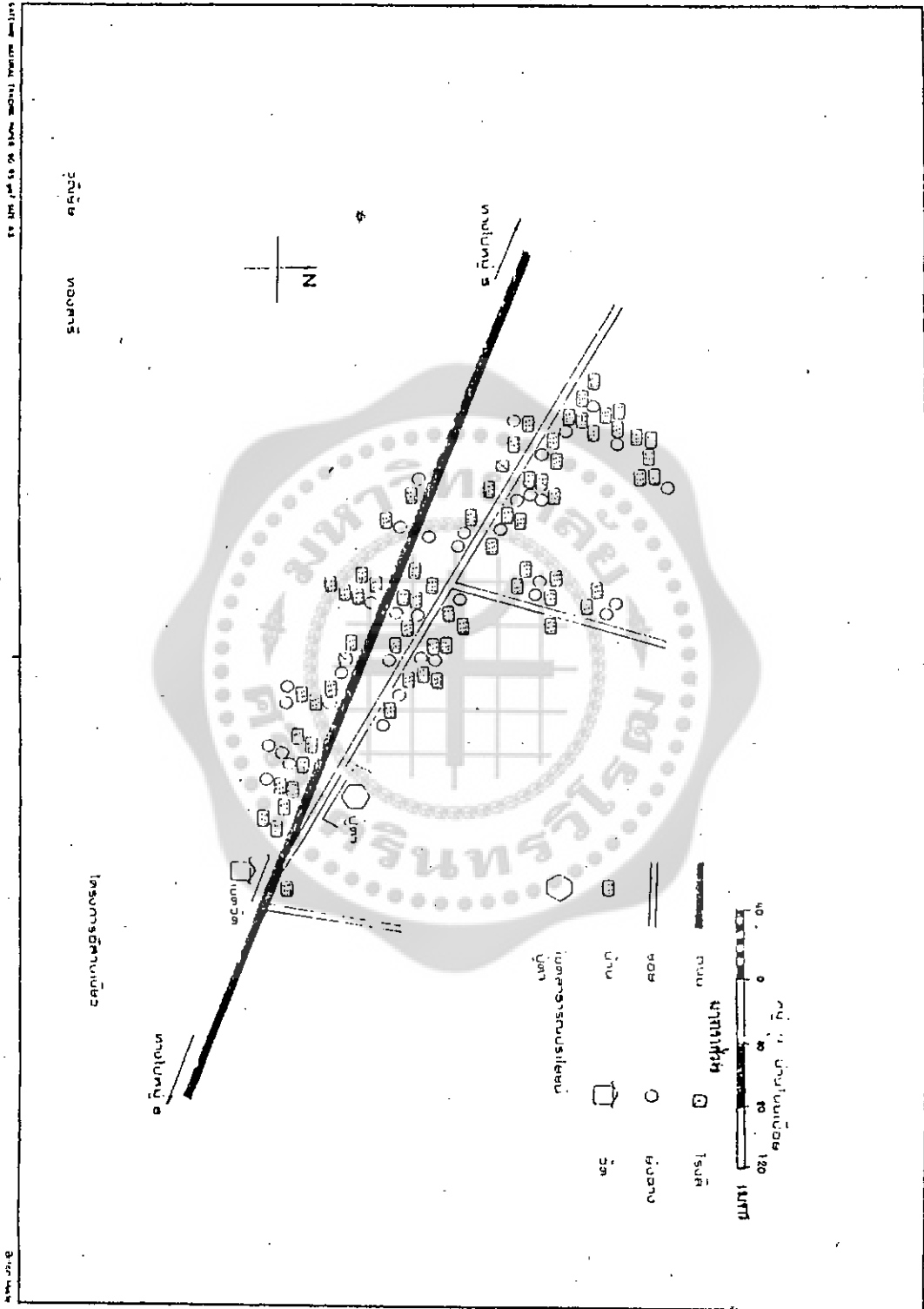
บึงฉาง

โรงเรียน

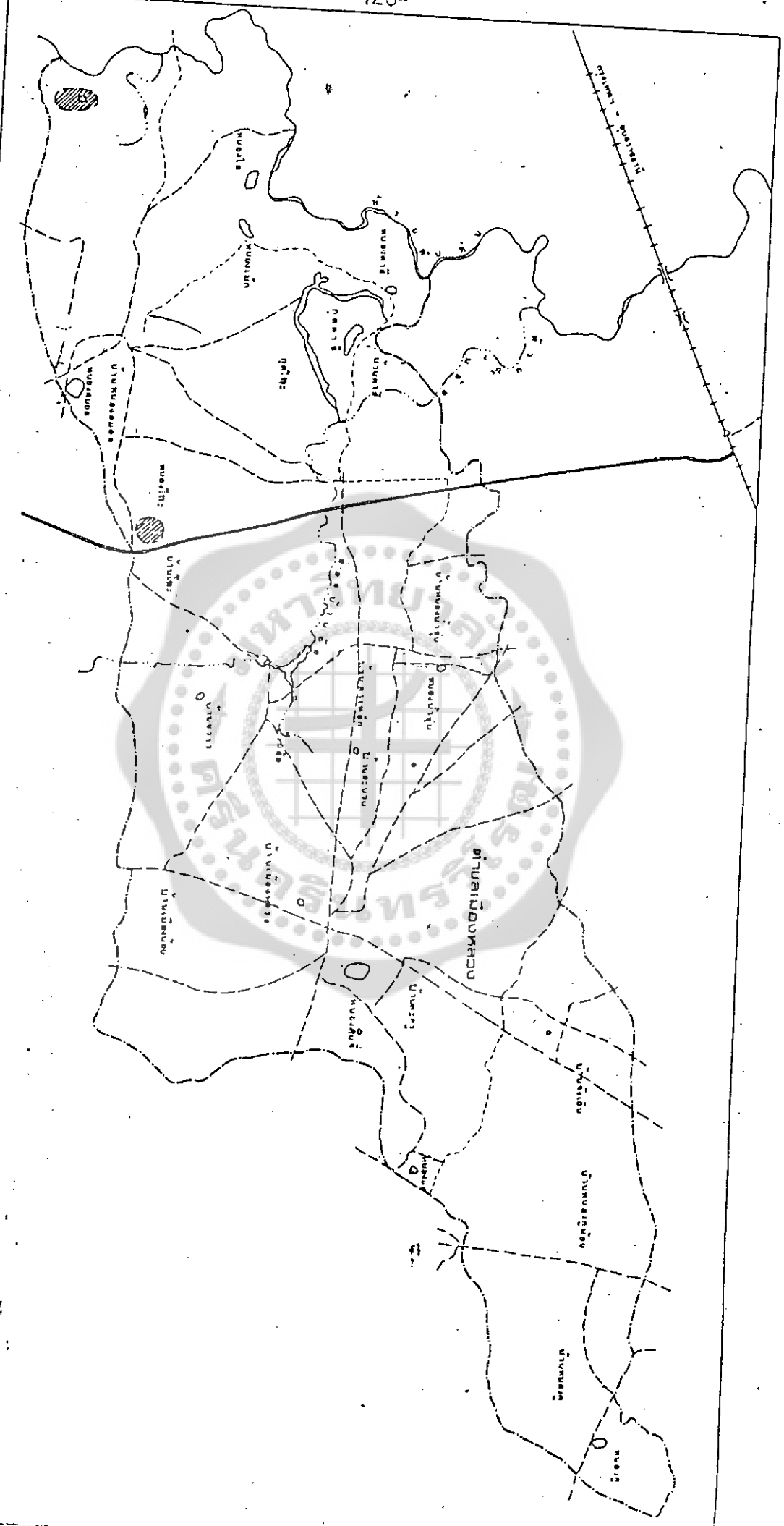
บ่อน้ำ

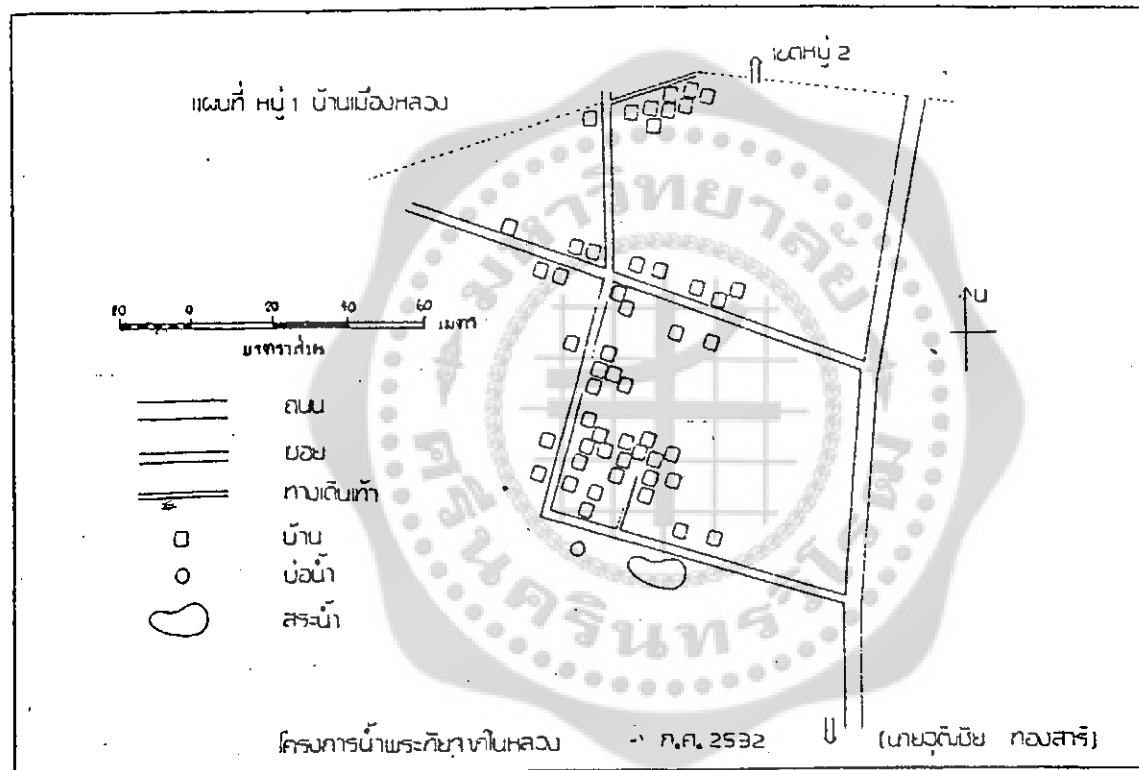

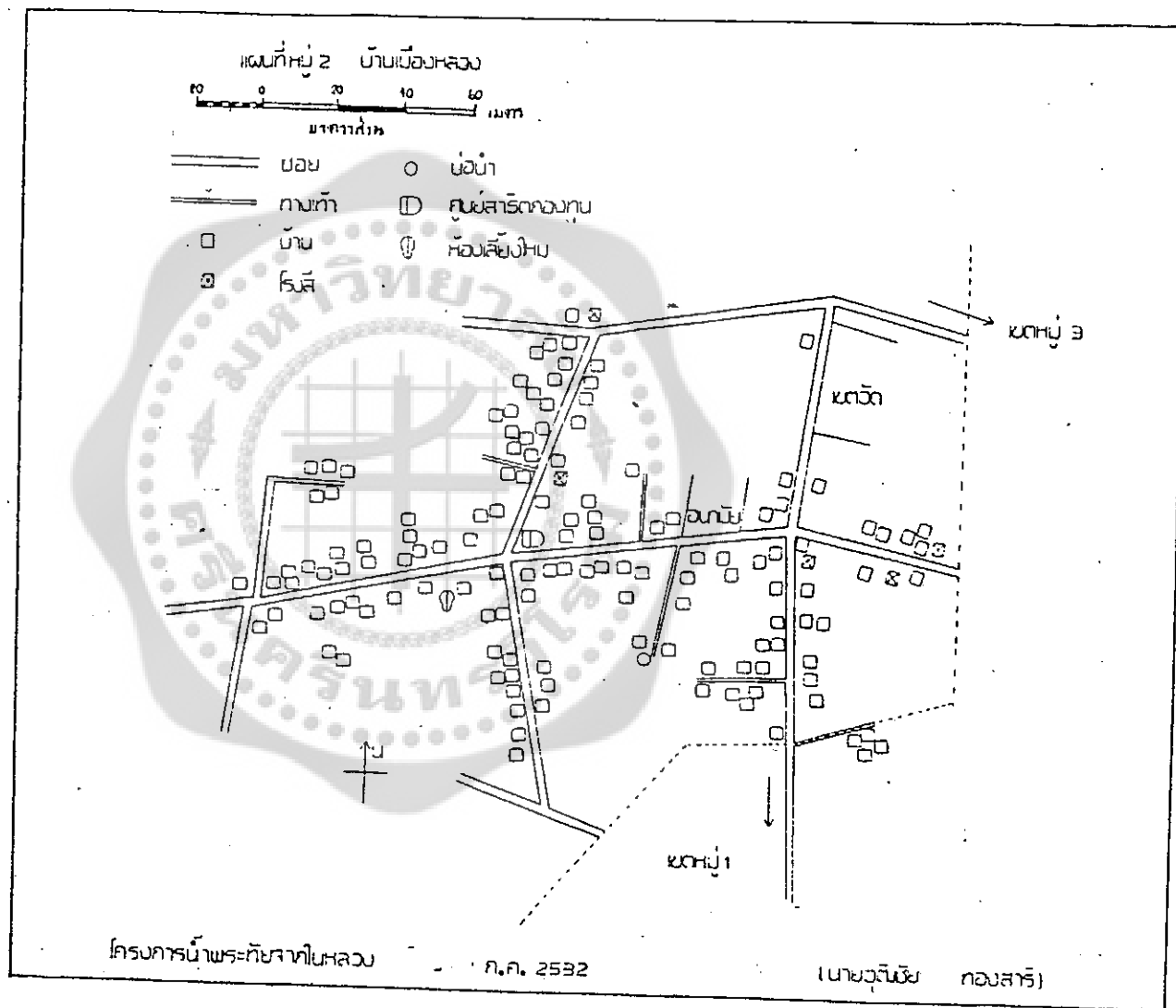
แผนที่ ตำบลเมืองหลวง
อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

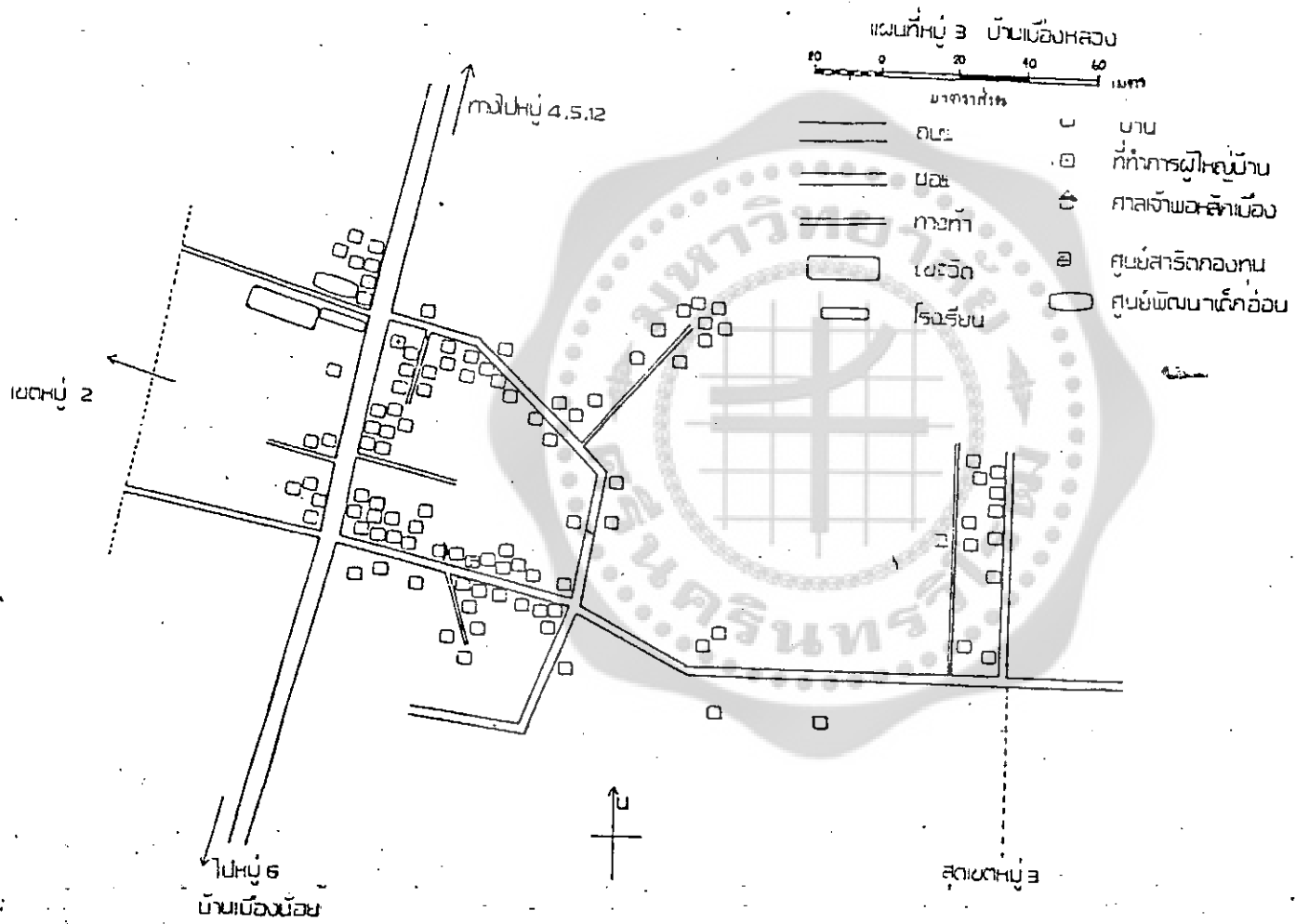
แผนที่ทั้งตำบล หมู่ 1 บ้านเมืองหลวง หมู่ 2 บ้านเมืองหลวง
หมู่ 3 บ้านเมืองหลวง หมู่ 4 บ้านหนองหินจี หมู่ 5 บ้านจังเญ
หมู่ 6 บ้านเมืองน้อย หมู่ 7 บ้านอ้อ หมู่ 8 บ้านโทะ
หมู่ 9 บ้านหนองเมย หมู่ 10 บ้านเตาเหล็ก - บ้านหนองน้ำซุน
หมู่ 11 บ้านหนองสะมอน หมู่ 12 บ้านหนองคู - บ้านกอน้อย -
บ้านกอใหญ่ หมู่ 13 บ้านห้วยยาง

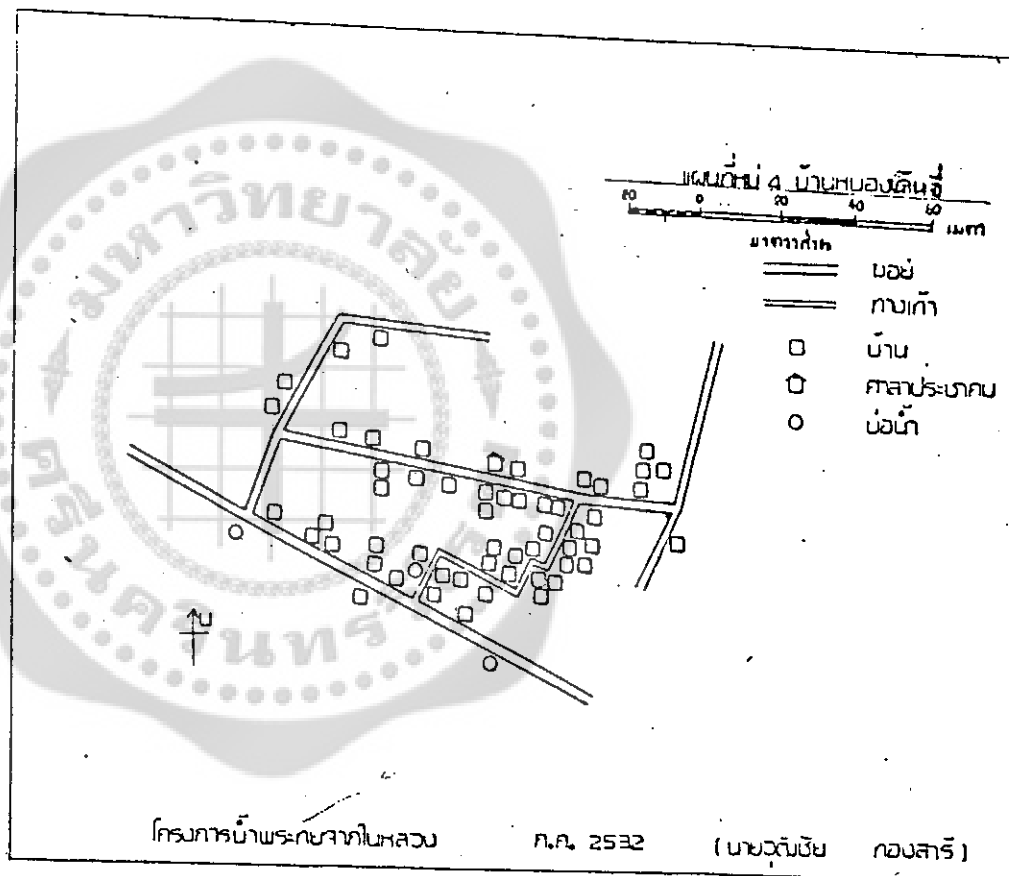

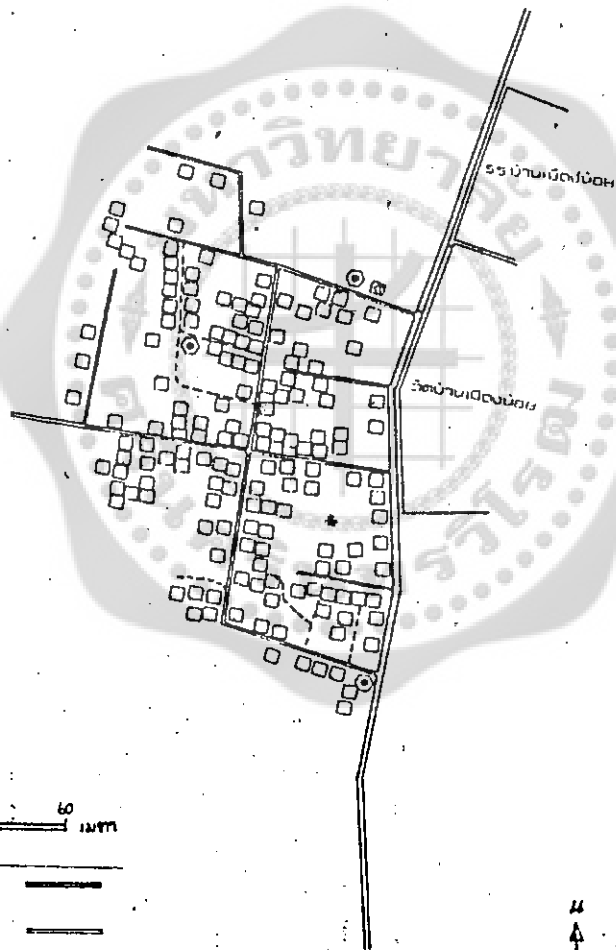

๒๕ 6

บ้านเมืองนอก

ค. เมืองหลวง อ. ไร่ขมิ้น อ. ศรีสะเกษ

0 20 40 60 เมตร

มาตราส่วน

ถนน

ทาง

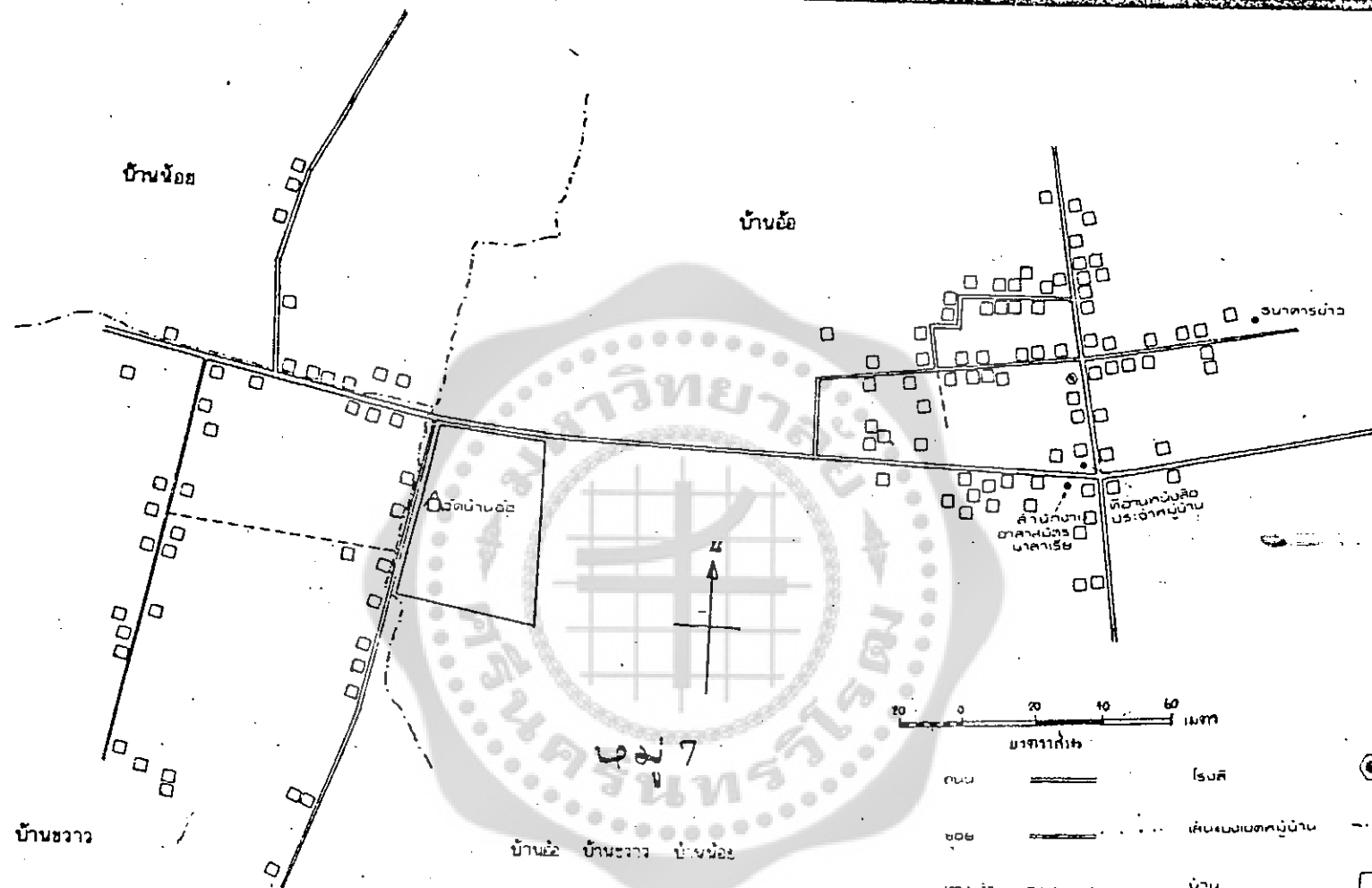
ทาง

โรงเรียน

โบสถ์

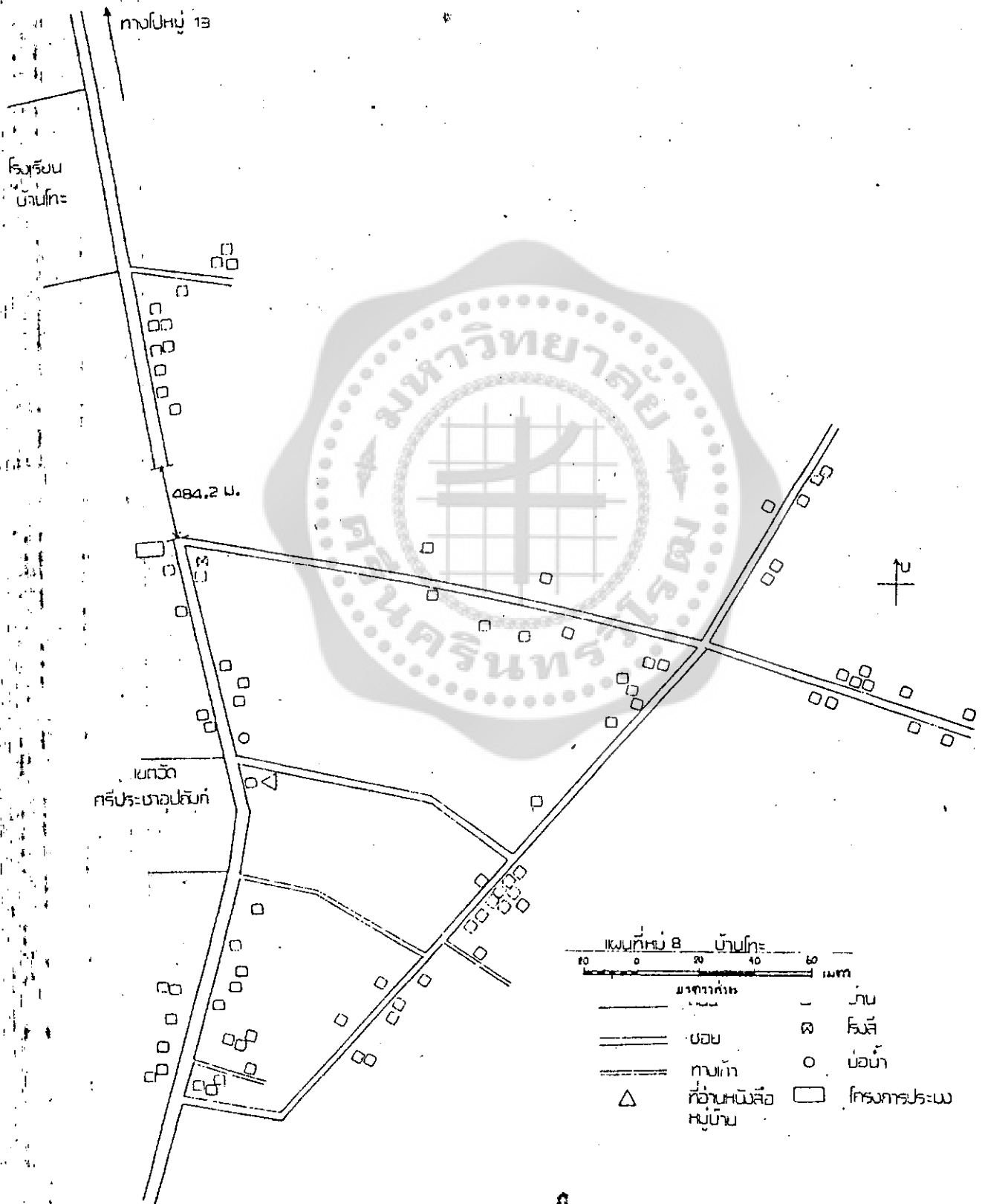
บ้าน

๕. เมืองหลวง ๖. ราชบัณฑิต ๗. ศรัทธา

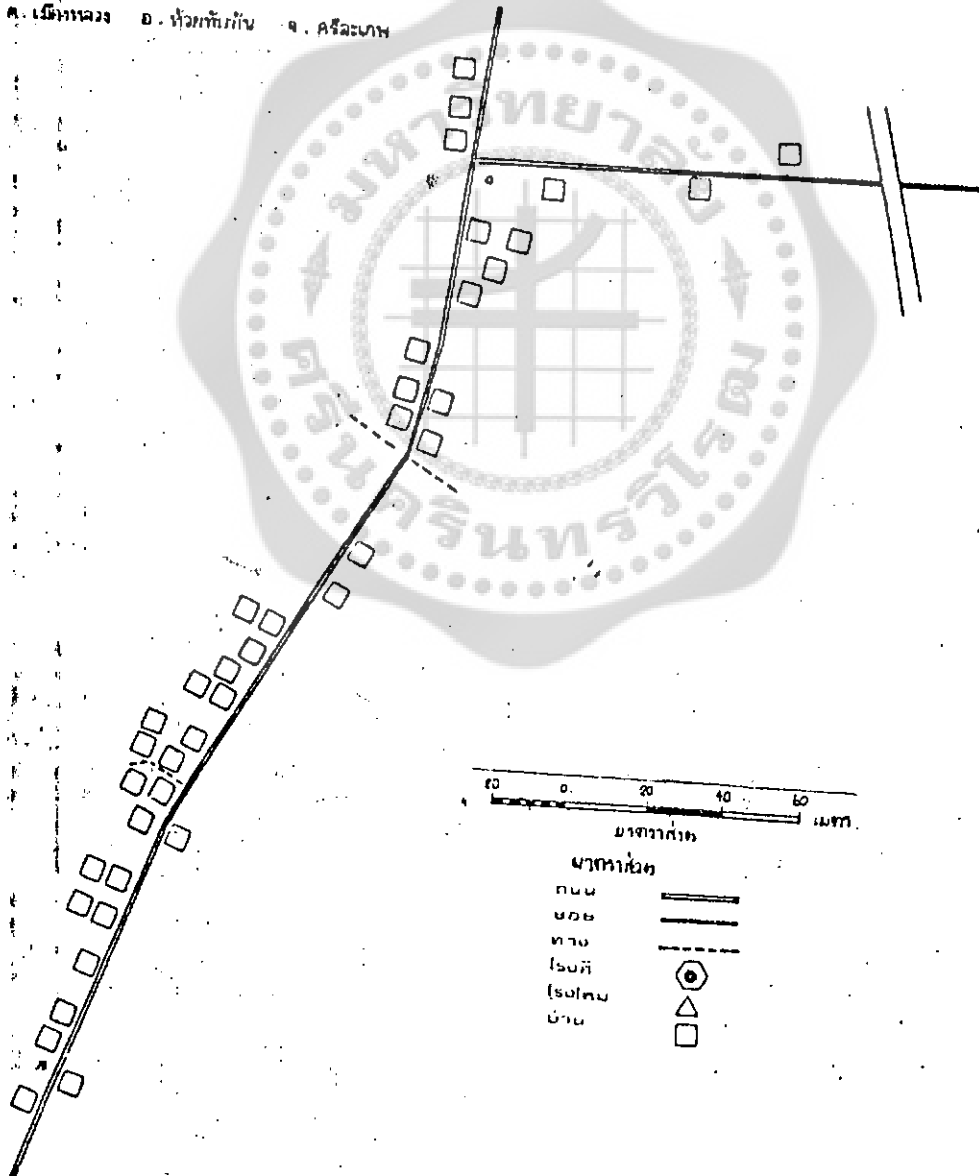
โครงการนำพระพุทธรูปในหลวง
... ๒๕๖๒

๒๙๑

บ้านหนองมะเขือ

ค. เมืองหลวง อ. หัวพันทั้งห้า จ. ศรีสะเกษ

แผนที่ หมู่ 10 ตำบลเกาะหลัก

0 10 20 30 40 50 เมตร

=====	เขต	U	บ้าน
=====	ซอย	O	บ่อน้ำ
=====	ทางเท้า	◐	ศาลาประชาคม
□	ศาลา	Δ	ทำนบ

หมู่ 10

อ่างเก็บน้ำผืนนาห้วยยาง

ไปบ้านหนองน้ำขุ่น

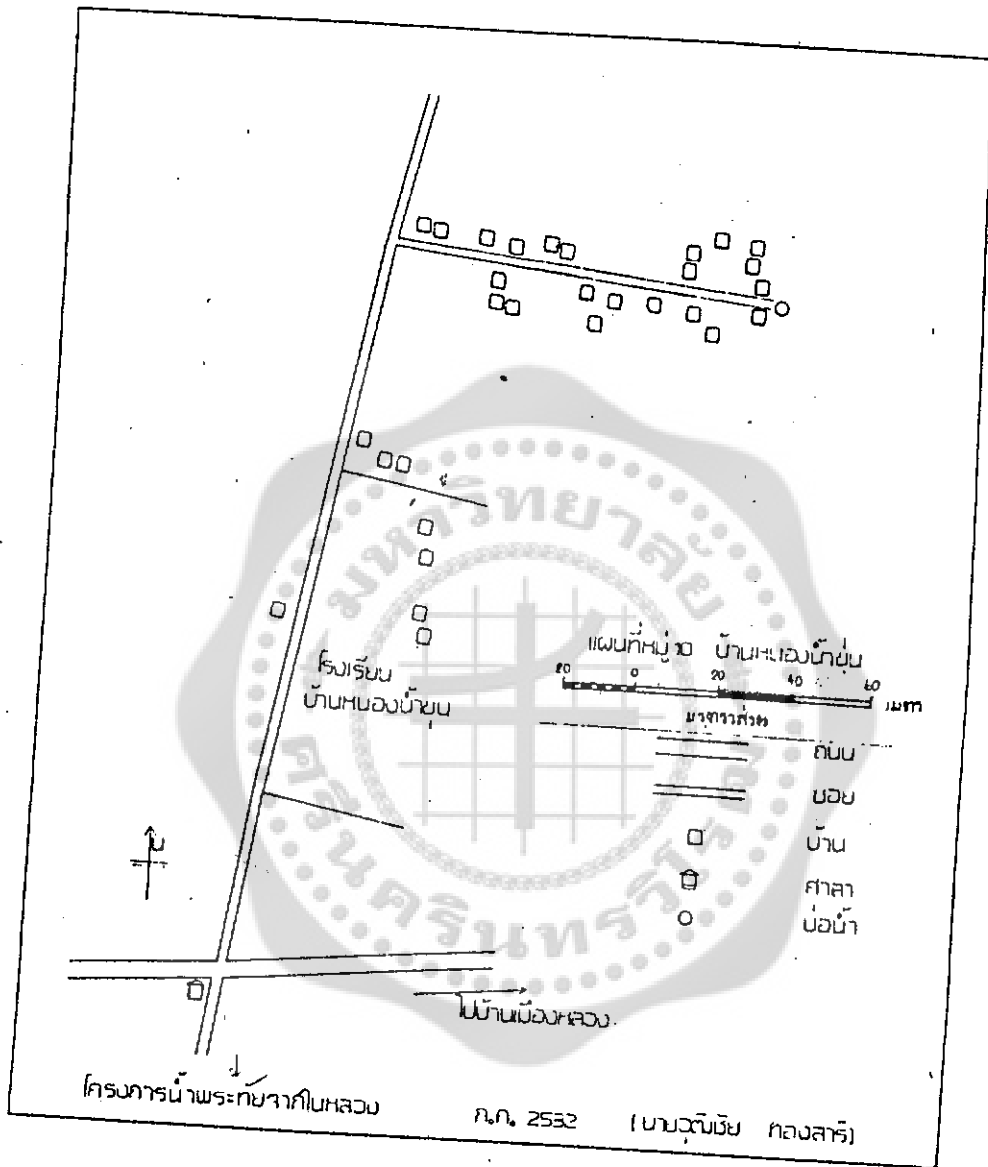
ไปเขื่อนหลวง

ไปบ้านอ้อ

โครงการน้ำประปาภิบาลในหลวง

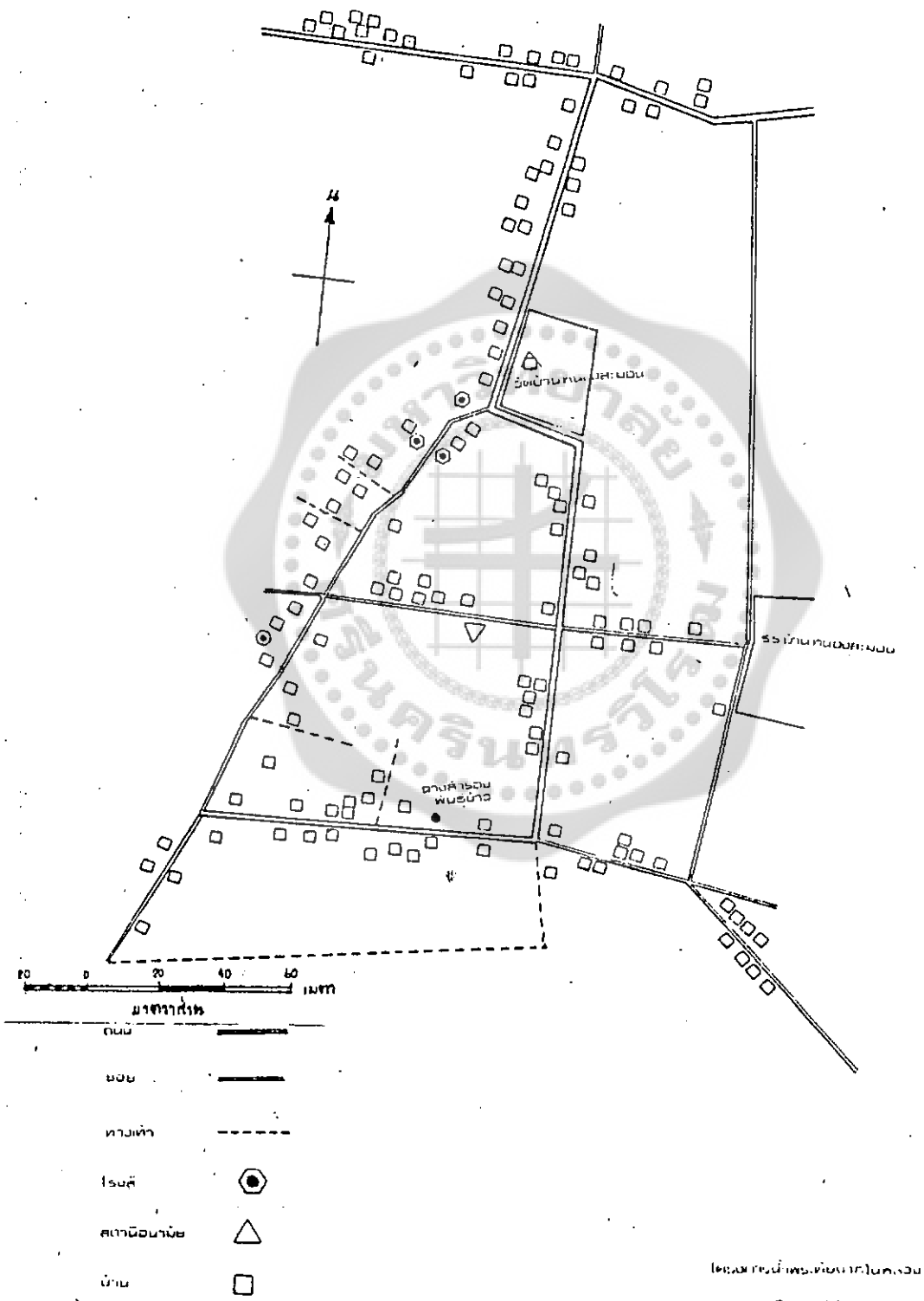
ก.ศ. 2532

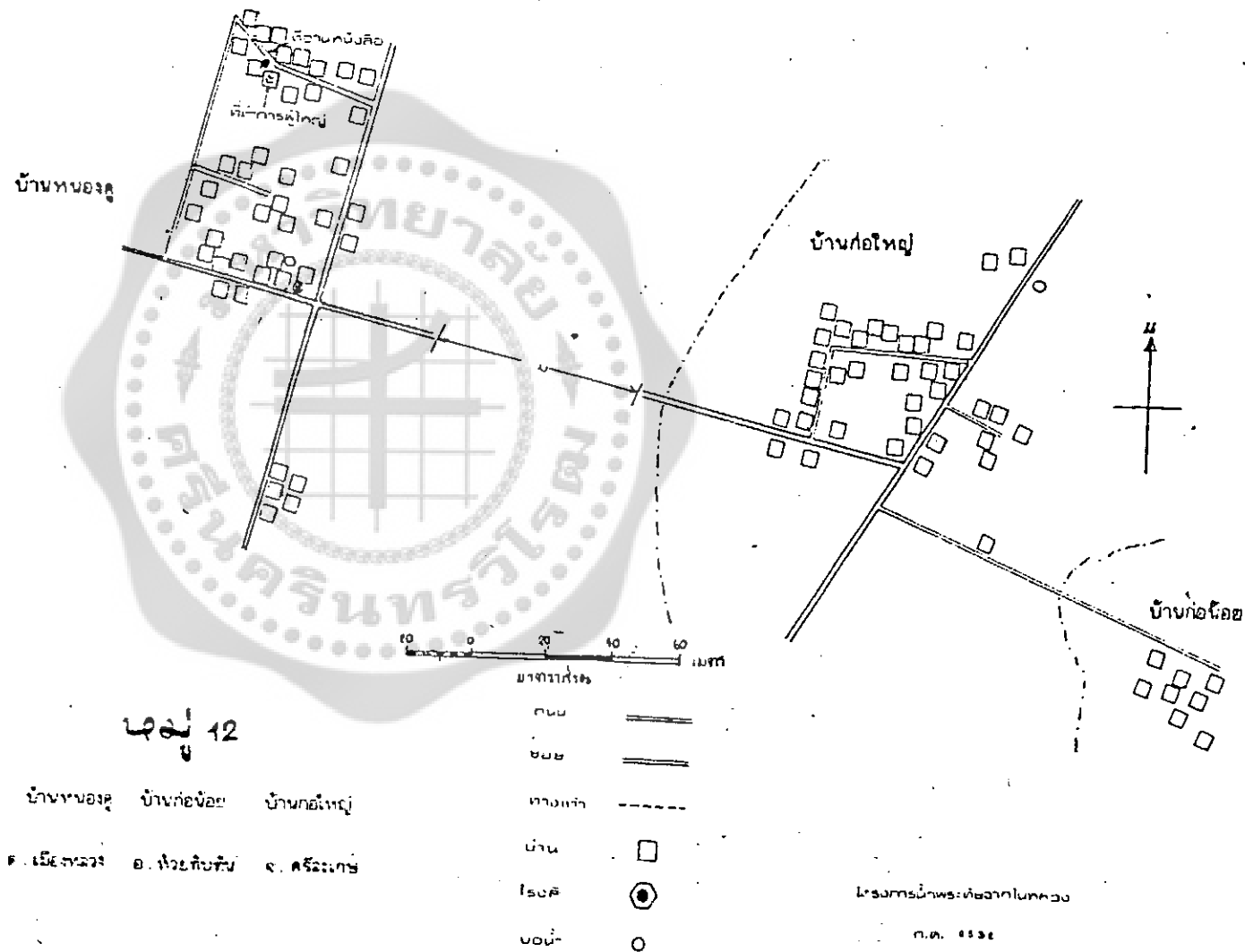
(นายวุฒิชัย กองสารี)

บ้านหนองระนอง

ค. เมืองหลวง อ. พะเยา จ. เชียงใหม่

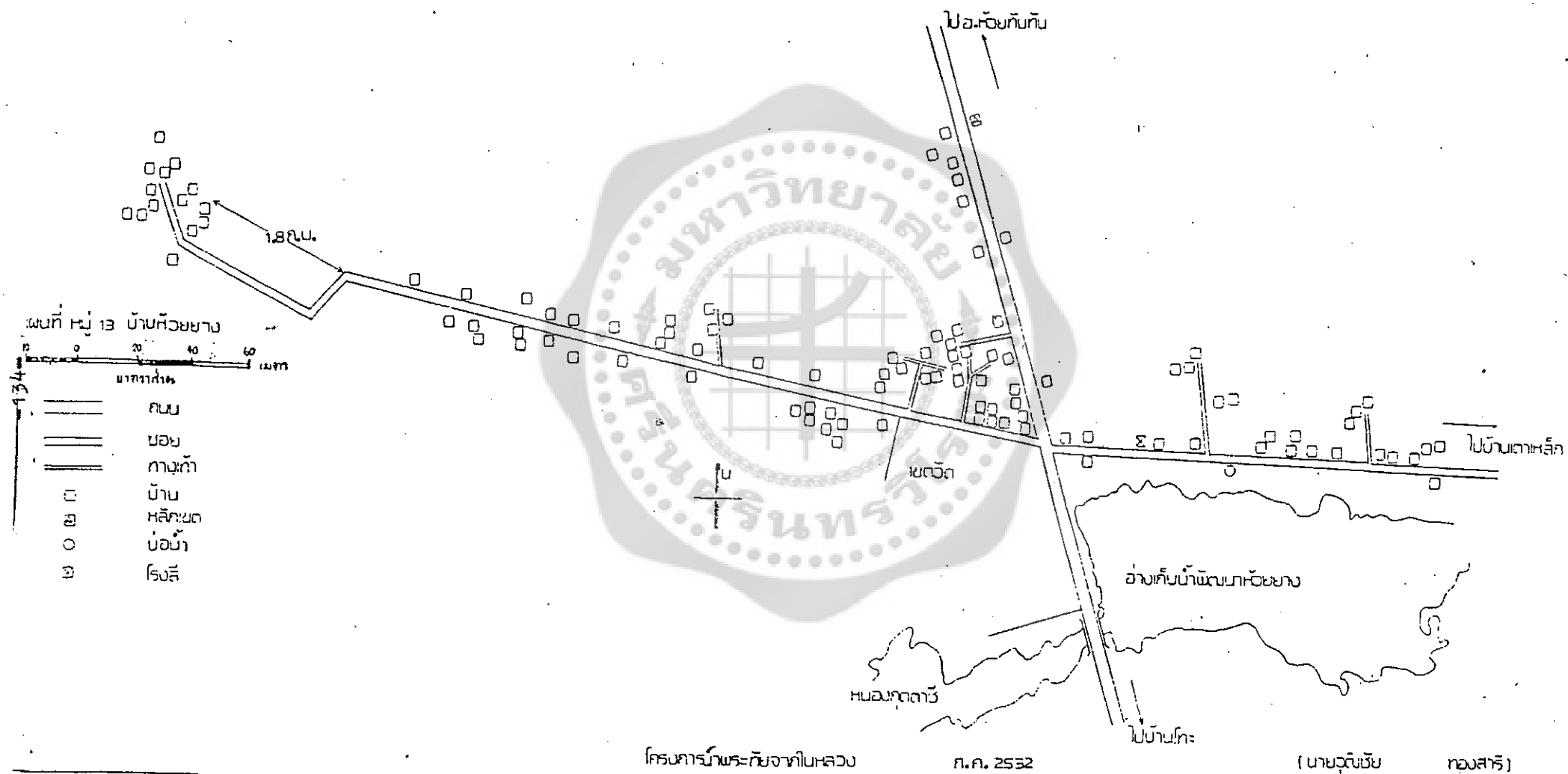

รูป 12

บ้านหนองขลุ บ้านก่อใหญ่ บ้านก่อน้อย

๑. เมืงลาว ๒. ไร่ขมิ้น ๓. ศรีสะเกษ

แบบสัมภาษณ์

โครงการอีสานเขียว "โครงสร้างชุมชน"

1. ข้อมูลทั่วไป

- 1.1 ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... อายุ.....ปี..... ☐ หัวหน้าครอบครัว
- 1.2 เชื้อสาย ☐ ไทย/ลาว ☐ ไทย/เขมร ☐ อื่น ๆ..... ☐ ภรรยา
- 1.3 บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ.....
- 1.4 ลักษณะบ้านเรือน ☐ ไม่ถาวร ☐ คอนกรีตถาวร ☐ ถาวร ☐ ทันสมัย
- 1.5 ตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือน ☐ ใกล้กับบ้านอื่น ☐ ไม่มีรั้ว ☐ มีบริเวณบ้านปลูกต้นไม้
- 1.6 ครอบครัวมีพื้นที่ทำกินของตนเอง ☐ มี ☐ ไม่มี มีจำนวน.....ไร่

2. โครงสร้างครอบครัว

- 2.1 จำนวนสมาชิกครอบครัว.....คน
- 2.2 เพศ ชาย.....คน หญิง.....คน
- 2.3 อายุต่ำกว่า 15 ปี ชาย.....คน หญิง.....คน
- 2.4 อายุเกิน 60 ปี ชาย.....คน หญิง.....คน
- 2.5 ลำดับเครือญาติในครอบครัว ☐ ชาติ ☐ ปู่ ☐ ย่า ☐ ตา ☐ ยาย
☐ พ่อ ☐ แม่ ☐ น้า ☐ อา ☐ ลูก ☐ หลาน ☐ เหลน
☐ คนอยู่อาศัย

2.6 ความใกล้ชิดกับเครือข่ายที่มีการติดต่อไปมาหาสู่กันเสมอ

- ☐ 2.6.1 ญาติในหมู่เดียวกัน
☐ 2.6.2 ญาติในตำบลเดียวกัน
☐ 2.6.3 ญาติในอำเภอเดียวกัน
☐ 2.6.4 ญาติในจังหวัดเดียวกัน
☐ 2.6.5 ญาติในที่อื่น ๆ

2.7 สมาชิกในครอบครัวได้เคยไปติดต่อหรือเคยไปบริเวณที่ไกลจากตำบล
(ตอบมากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ 2.7.1 ตำบล
☐ 2.7.2 จังหวัด
☐ 2.7.3 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
☐ 2.7.4 จังหวัดอื่น ๆ นอกจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
☐ 2.7.5 กรุงเทพฯ

2.8 สถานที่เคยไปหรือเคยติดต่อ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ เยี่ยมญาติ ☐ เพื่อนฝูง ☐ หน่วยงาน
☐ ติดต่อราชการ ☐ ทองเที่ยว ☐ ห้างร้าน
☐ อื่น ๆ ระบุ.....

2.9 ความคาดหวังของครอบครัว

- ☐ ไม่คาดหวังอะไร ☐ อย่างที่เป็นอยู่ ☐ ดีกว่าเดิม
☐ อื่น ๆ ระบุ.....

2.10 อาชีพอะไรที่คิดว่าชอบที่สุด (ระบุ)

2.11 ความคาดหวังต่อบุตรธิดา ☐ แล้วแต่บุญกรรม ☐ มีการศึกษาสูง
☐ อื่น ๆ ระบุ

3. โครงสร้างเศรษฐกิจ

3.1 งานหลักของหัวหน้าครอบครัว (ตอบข้อเดียว วั ว ควาย ใช้งาน
ของแรก ใช้งานแล้วขายของ 2)

ทำนา ☐ กิน/ใช้ ☐ ขายบ้าง ☐ ขาย
เลี้ยงสัตว์ (ระบุชื่อสัตว์) ☐ กิน/ใช้ ☐ ขายบ้าง ☐ ขาย
ทำสวน (ระบุพืช) ☐ กิน/ใช้ ☐ ขายบ้าง ☐ ขาย
ทำไร่ (ระบุพืช) ☐ กิน/ใช้ ☐ ขายบ้าง ☐ ขาย
ค้าขาย ☐ รับราชการ ☐ รับจ้างประจำ ☐ รับจ้างครั้งคราว

3.2 งานหลักของสมาชิกอื่นในครอบครัว (ระบุ)

3.2.1

3.2.2

3.2.3

3.3 งานเสริมอื่นนอกจากงานหลัก (ระบุอาจมีมากกว่า 1)

3.3.1 ☐ กิน/ใช้ ☐ ขายบ้าง ☐ ขาย

3.3.2 ☐ กิน/ใช้ ☐ ขายบ้าง ☐ ขาย

3.3.3 ☐ กิน/ใช้ ☐ ขายบ้าง ☐ ขาย

3.4 งานที่ทำเพื่อเป็นรายได้ของครอบครัวมีการลงทุน

☐ ไม่มี ☐ มีเล็กน้อย ☐ มีมาก

3.5 แหล่งเงินทุน ☐ ตนเอง ☐ นายทุน ☐ สหกรณ์ ☐ ธนาคารพาณิชย์
☐ ธนาคารเพื่อการเกษตร ☐ อื่น ๆ

3.6 งานอะไรที่อยากทำหรือคิดอยากทำนอกไปจากงานหลัก ☐ ไม่มี ☐ มี
(ระบุ)

3.7 หมายความว่า จะหาน้ำเพื่อการเพาะปลูกในฤดูแล้งคิดว่าควรทำอย่างไร

☐ ไม่ทราบ ☐ จะบอบาตาล ☐ ขุดสระน้ำขนาดเล็ก ☐ ขุดลอกลำห้วย
☐ ทำฝายน้ำล้น ☐ ขุดลอกหนองนา ☐ มีหนองน้ำขังตลอดปี
☐ อื่น ๆ ระบุ

- 3.8 ผลลัพธ์ที่นำไปขายที่ไหน (ระบุ) ☐ พ่อค้าในหมู่บ้าน ☐ พ่อค้าที่อื่นมารับซื้อ
☐ นำไปขายในเมือง ☐ อื่น ๆ (ระบุ)
- 3.9 เคยคิดว่าควรรวมกลุ่มกันทำงาน ☐ ไม่เคย ☐ เคย
- 3.10 ถ้าเคยคิดว่าจะทำให้ได้ไหม ☐ ไม่ได้ ☐ ได้
ถ้าได้มีเงื่อนไขอย่างไร.....
- 3.11 เคยได้รับคำแนะนำวิธีการใหม่ ๆ จากหน่วยงานราชการหรือเอกชนเกี่ยวกับ
การประกอบอาชีพหรือทำงาน ☐ ไม่เคย ☐ เคย
ถ้าเคยได้ทดลองทำมาแล้วหรือไม่ ☐ ไม่เคย ☐ เคย
ถ้าเคยประสบผลหรือไม่ ☐ ไม่ได้ผล ☐ ได้ผล
ขณะนี้ยังทำอยู่หรือไม่ ☐ ไม่ทำ ☐ ทำ
- 3.12 ต้องการคาดหวังให้หมู่บ้านนี้มีอะไรดีขึ้น
-
-
-

4. โครงสร้างสังคม

- 4.1 รวมกลุ่มทำงานกับคนอื่น ๆ ☐ ไม่มี ☐ มี (มีถาม 4.2)
- 4.2 กลุ่มที่รวมมีชื่อกลุ่มอะไร
- 4.2.1
- 4.2.2
- 4.2.3
- 4.3 เกิดปัญหาส่วนรวมของหมู่บ้านแก้ไขอย่างไร ☐ แจ้งอำเภอ
☐ แจ้งผู้ใหญ่บ้านกำนัน ☐ ประชุมปรึกษาหารือกัน ☐ ไม่ทราบ
☐ อื่น ๆ

- 4.4 งานสำคัญของหมู่บ้าน ตำบล ไปจัดกันที่ไหน ☐ วัด (ระบุชื่อ).....
..... ☐ โรงเรียน (ระบุชื่อ)
☐ ไม่เคยมีงานสำคัญ
- 4.5 ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำในหมู่บ้าน ☐ ทะเลาะวิวาท ☐ เมาสูรา
☐ การพนัน ☐ ลักขโมย ☐ วิวาท ☐ ยาเสพติด ☐ ปล้น
- 4.6 ต้องการผู้ดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน ☐ ไม่ต้องการ ☐ ต้องการ
- 4.6.1 ถ้าไม่ต้องการเพราะอะไร
- 4.6.2 ถ้าต้องการ ☐ มีตุ๋นยามตำรวจ ☐ สายตรวจ ☐ อาสาสมัคร
☐ ทำกันเอง
- 4.7 ต้องการให้รัฐจัดบริการอะไรให้บ้างสำหรับหมู่บ้าน
-
-
-
- 4.8 ถ้าจะสร้างบ้านใหม่คิดว่าจะอยู่ที่ใด
☐ ที่เดิมในหมู่บ้าน ☐ ที่ดินที่เกิน
- 4.9 ประเพณีพื้นบ้านที่ยังคงถือปฏิบัติในรอบปีของหมู่บ้าน (ระบุชื่อประเพณีและวันเดือน)
4.9.1 วัน/เดือน.....
4.9.2 วัน/เดือน.....
4.9.3 วัน/เดือน.....
4.9.4 วัน/เดือน.....
4.9.5 วัน/เดือน.....
- 4.10 ความหวังที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการอีสานเขียว
-
-
-

ผู้สัมภาษณ์

ลายเซ็น

โครงการอีสานเขียว

แบบบันทึกศักยภาพของหมู่บ้านจากการสังเกต
หมู่ที่.....ตำบล.....

1. ศักยภาพด้านกายภาพ

1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

.....

.....

1.2 ลักษณะดิน

.....

.....

1.3 ลักษณะพืชพรรณชาติ

.....

.....

1.4 แหล่งน้ำ (สอบถามประกอบ)

.....

.....

1.5 ทรัพยากรอื่น ๆ

.....

.....

1.6 ความแปรปรวนของลมฟ้าอากาศ (สอบถามประกอบ)

.....

.....

2. ศักยภาพด้านบุคคล

2.1 กิจกรรมอื่นนอกจากทำนา

.....
.....

2.2 งานฝีมือ

.....
.....

2.3 งานช่าง

.....
.....

2.4 สิ่งประดิษฐ์เครื่องทุ่นแรง

.....
.....

2.5 การถนอมอาหาร

.....
.....

3. ศักยภาพด้านสังคม

3.1 กลุ่มทำงาน

.....
.....

3.2 ความพร้อมเพรียงในหมู่บ้าน

.....
.....

3.3 การใช้เวลาวาง

.....
.....

3.4 การเล่นเกมพนัน

.....
.....

3.5 ความกระตือรือร้นรวม ๆ

.....
.....

4. ข้อสังเกตอื่น ๆ (ได้จากการสัมผัสในสนาม)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ผู้บันทึก

ลายเซ็น

จำนวนตัวอย่างครัวเรือน
ตำบลอีหล้า อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

จำนวนครัวเรือน		บ้านเลขที่									
หมู่ 1	อีหล้า	25 (70)	01	03	04	05	08	11	16	20	22
			27	32	33	37	40	44	45	48	49
			50	55	61	62	64	66	67		
หมู่ 2	จิก	22 (62)	02	03	04	05	07	10	15	17	18
			21	23	26	28	29	31	43	46	49
			50	55	56	58					
หมู่ 3	โนนยาง	13 (36)	01	02	03	04	10	11	12	15	20
			22	23	29	32					
หมู่ 4	โคกกกลาง	16 (45)	02	04	10	12	14	15	17	18	28
			29	30	31	33	36	37	42		
หมู่ 5	โนนคู้	25 (72)	01	02	03	04	10	11	12	15	20
			22	23	29	32	37	38	40	42	48
			49	51	53	54	58	59	69		
หมู่ 6	โนนค้อ	18 (52)	02	04	10	12	15	17	18	28	29
			30	31	33	36	37	42	49	51	52
หมู่ 7	หนองเหล็ก	27 (78)	01	03	05	07	08	11	18	19	20
			27	32	33	37	40	48	49	50	52
			53	55	61	62	64	65	66	67	74
หมู่ 8	หนองตาจารย์	13 (38)	02	03	04	05	10	17	21	23	24
			26	28	29	37					

จำนวนครัวเรือน			บ้านเลขที่									
หมู่ 9	โคกกลาง	30 (85)	01	04	08	11	12	14	20	21	23	
			26	30	33	34	37	39	41	45	46	
			53	54	56	59	62	64	65	67	76	
			82	84	85							
หมู่ 10	โนนสูง	15 (42)	02	03	13	15	17	21	24	25	30	
			31	33	37	39	40	41				
หมู่ 11	สร้างแก้ว	13 (38)	04	08	11	12	19	20	21	23	26	
			30	33	34	37						
หมู่ 12	โนนเปือย	22 (63)	02	03	13	14	15	17	19	21	25	
			28	30	31	32	33	37	39	40	41	
			44	46	50	51						

ตัวอย่างเลือกจากการางสุ่มร้อยละ 35 ของจำนวนครัวเรือนแต่ละหมู่บ้าน
ตามข้อมูล กชช. 2ค ปี 2529

หมายเหตุ ถ้าไม่สามารถสัมภาษณ์บ้านเลขที่ตามตัวอย่างที่ถูกเลือกให้สัมภาษณ์บ้านที่ติดกัน
ซึ่งไม่ปรากฏในตัวอย่างที่ได้เลือกไว้แล้ว

จำนวนตัวอย่างครัวเรือน

ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

จำนวนครัวเรือน		บ้านเลขที่									
หมู่ 1	เมืองหลวง	17 (47)	03	04	06	08	16	17	19	22	24
			26	27	30	32	36	44	45	47	
หมู่ 2	เมืองหลวง	41(118)	007	009	010	011	014	015	016	019	021
			022	026	037	040	042	048	049	051	053
			055	058	060	077	079	080	081	085	087
			090	091	092	094	096	097	099	100	102
			104	107	109	114	117				
หมู่ 3	เมืองหลวง	34 (97)	04	12	13	14	17	22	26	31	33
			37	42	47	49	54	57	58	59	60
			61	63	65	70	74	77	78	87	89
			90	91	93	94	95	96	97		
หมู่ 4	หนองคินจี	16 (44)	02	04	07	09	15	16	18	23	25
			28	30	31	37	42	43	44		
หมู่ 5	จังเฌนุ	27 (78)	02	03	05	10	17	19	23	27	28
			32	34	36	38	42	43	44	52	54
			60	65	67	68	69	70	72	75	78
หมู่ 6	เมืองน้อย	50(144)	007	010	011	014	017	019	021	022	026
			032	033	037	040	042	045	048	050	051
			053	055	057	058	060	062	077	079	080
			081	085	088	090	091	092	096	097	099
			100	103	104	107	109	114	117	122	128
			129	137	139	140	142				

จำนวนครัวเรือน

บ้านเลขที่

หมู่ 7	อ้อ	36(103)	001 004 007 009 012 013 015 016 017 018 020 021 030 036 038 044 045 046 052 053 056 057 058 064 067 068 072 073 081 085 087 089 090 091 099 103
หมู่ 8	โทะ	26 (75)	10 14 16 19 21 23 24 30 31 32 33 34 35 38 45 46 47 51 56 59 60 66 67 69 73 75
หมู่ 9	หนองเมย	16 (46)	03 04 05 07 09 11 18 22 25 26 33 39 40 42 44 46
หมู่ 10	เตาเหล็ก	24 (69)	03 06 08 09 10 21 24 26 27 29 31 32 34 38 42 46 48 50 52 53 60 62 63 64
หมู่ 11	หนองสะมอน	43(122)	001 004 007 009 012 013 015 017 018 020 021 030 036 038 042 044 045 046 050 052 053 054 055 056 057 058 064 067 068 072 081 085 087 089 097 099 103 105 106 115 116 118 121
หมู่ 12	หนองคู	30 (87)	01 03 07 12 13 19 23 28 29 34 41 42 43 45 49 51 53 54 59 60 61 62 65 70 71 75 79 83 85 87
หมู่ 13	ห้วยยาง	27 (78)	01 02 05 06 11 15 19 20 22 23 24 27 29 40 41 46 47 49 50 51 55 58 60 68 69 73 75

ตัวอย่างเลือกจากตารางสุ่มร้อยละ 35 ของจำนวนครัวเรือนแต่ละหมู่บ้าน
ตามขอมูล กชช. 2ค ปี 2529

หมายเหตุ ถ้าไม่สามารถสัมภาษณ์บ้านเลขที่ตามตัวอย่างที่ถูกเลือกให้สัมภาษณ์บ้านที่ติดกัน
ซึ่งไม่ปรากฏในตัวอย่างที่เลือกไว้

หนังสืออ้างอิง

- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ชนบทไทย : ความก้าวหน้าและล้าหลัง แสงรุ่งการพิมพ์ กรุงเทพฯ 2526
- ณรงค์ ปรีชาญาณ ลักษณะฝนและการแบ่งเขตความชุ่มชื้นของลุ่มน้ำสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ปรินิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2525, 161 หน้า
- ทองคุณ หงสพันธ์ุ "ค่านิยมของสังคมไทยปัจจุบัน" สีมาจารย์ วิทยาลัยครุนครราชสีมา ปีที่ 1 ฉบับที่ 2, 2529 หน้า
- _____ "การพัฒนาค่านิยมของสังคมไทยให้เอื้อต่อการพัฒนา" สีมาจารย์ วิทยาลัยครุ นครราชสีมา ปีที่ 2 ฉบับที่ 3, 2530 หน้า 16 - 24
- ปราโมทย์ แก้วพรรณา "การจัดรูปที่ดินความหวังใหม่ของชาวอีสาน" เทศาภิบาล 70(6) มิถุนายน 2518, หน้า 551 - 566
- ประชุมพร แก้วยาภัย "การศึกษาการทำฟาร์มขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" วารสารเศรษฐกิจการเกษตร ตุลาคม - ธันวาคม 2532 หน้า 61 - 72
- ประเสริฐ วิทยารัฐ "ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสังคมเศรษฐกิจชนบท" วารสารภูมิศาสตร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2, 2524 หน้า 1 - 22
- _____ "ผลกระทบของการจัดรูปที่ดินต่อเศรษฐกิจสังคมชนบท" วารสารภูมิศาสตร์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 1, 2531 หน้า 45 - 54
- ไพฑูรย์ เครือแก้ว ลักษณะสังคมไทย บพิธ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ 2518, 373 หน้า
- วีระ บำรุงรักษา "ระบบค่านิยมแบบไทย" วารสารวัฒนธรรมไทย กุมภาพันธ์ 2520, หน้า 30 - 35
- สนิท สมักรการ "วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม" พัฒนบริหารศาสตร์ กรกฎาคม 2522 หน้า 419 - 442
- สมบุญ ตันยะ และประสงค์ สุริยธนาภาส "ภาพการพัฒนาของจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้ จปฐ เป็นเครื่องชี้วัด" สีมาจารย์ วิทยาลัยครุนครราชสีมา ปีที่ 2 ฉบับที่ 3, 2530, หน้า 31 - 35
- สุพิศรา สุภาพ "ปัญหาสังคม" ไทยวัฒนาพานิช จำกัด กรุงเทพฯ, 2525, 116 หน้า
- เลีนีย์ เชยชุม วิเคราะห์ลักษณะฝนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรินิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2528, 130 หน้า

บทคัดย่อ

เรื่อง โครงสร้างชุมชน

Community Structure

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้พยายามทำความเข้าใจต่อชุมชนบางแห่งของภาคอีสานภายใต้เหตุผลที่ว่าก่อนที่จะเข้าไปให้ความช่วยเหลือหรือพัฒนาที่ใดควรจะทำความเข้าใจและสร้างความรู้พื้นฐานของบริเวณนั้นให้เสียก่อน การศึกษาทำความเข้าใจครั้งนี้มีข้อจำกัดที่ได้กระทำกับบริเวณเพียงสองตำบลในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพื้นที่อีสานใต้ ได้แก่ตำบลอิสาห์ อำเภออุทุมพรพิสัย และตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน แม้ว่าทั้งสองตำบลจะอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน แต่พื้นที่ทางเชื้อชาติของประชากรทั้งสองตำบลแตกต่างกัน คือ ที่ตำบลอิสาห์เป็นคนไทยเกือบทั้งหมด ส่วนที่ตำบลเมืองหลวงเป็นคนไทยเชื้อสายเขมรอยู่มากกว่าร้อยละเจ็ดสิบ ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างชุมชน ในครั้งนี้จึงไม่อาจพูดได้ว่าเป็นลักษณะของภาคอีสานทั้งหมดแต่อาจนำไปเป็นแนวทางในการเข้าใจและการปฏิบัติต่อการเข้าสู่ชุมชนภาคอีสานได้บางส่วน

ประเด็นโครงสร้างที่ศึกษาค้นคว้านี้ประกอบด้วย ที่ตั้งทางกายภาพของชุมชน โครงสร้างครอบครัว โครงสร้างเศรษฐกิจ และโครงสร้างสังคม พร้อมกับได้สังเกตทางทัศนศึกษาภาพของชุมชนโดยทั่ว ๆ ไป เนื่องจากบริเวณที่ศึกษาค้นคว้านี้ไม่ได้เป็นตัวแทนของภาคอีสานทั้งภาคผลการศึกษาค้นคว้านี้จึงเป็นเพียงทำความเข้าใจภาคอีสานบางส่วน แต่ก็ เป็นแนวทางต่อไปสำหรับการศึกษาค้นคว้าอื่น ๆ ผลการศึกษาค้นคว้าได้ดังนี้

ที่ตั้งทางกายภาพชุมชนที่ศึกษาทั้งสองตำบลแทบจะสรุปได้ว่า เกือบทุกหมู่บ้านจะมีบ้านเรือนอยู่หนาแน่นในบริเวณซึ่งเป็นที่สูงกว่าบริเวณพื้นที่นาโดยรอบยกเว้นหมู่บ้านใหม่ ๆ ในตำบลเมืองหลวง ซึ่งมีบางหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ค่อนข้างราบแต่ยังคงเป็นที่สูงกว่าพื้นที่นาโดยรอบเล็กน้อย บ้านเรือนของชุมชนบริเวณนี้ตั้งอยู่ใกล้ริคอย่างหนาแน่นบางแห่งเกือบไม่มีบริเวณบ้าน แสดงถึงความหนาแน่นของหมู่บ้านและเป็นลักษณะของชุมชนการเกษตรเพื่อการยังชีพ เมื่อมีความคิดที่จะนำการเกษตรกรรมเพื่อการค้าเข้ามาสู่ชุมชนลักษณะเช่นนี้ความจำเป็นในการปรับปรุงโครงสร้างของชุมชนจะต้องเกิดขึ้น

โครงสร้างครอบครัว ครอบครัวของทั้งสองตำบลที่ศึกษาได้คลี่คลายจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนมาก แม้ว่าการตั้งบ้านเรือนจะอยู่ใกล้กัน

ในระหว่างวงศาตามาตามคติตาม แต่ในเรือนของแต่ละครอบครัวจะมีพ่อแม่ลูกอาศัยอยู่ ส่วนที่จะขยายไปในชั้นปู่ ย่า ตา ยายหรือหลานมีค่อนข้างน้อย ขนาดของครอบครัวมีขนาดปานกลาง คือประมาณ 5.42 ที่ตำบลอีหล้า และ 5.58 ที่ตำบลเมืองหลวง ความใกล้ชิดของเครือญาติมีสูงในหมู่บ้านและตำบลเดียวกัน การเคลื่อนไหวของหัวหน้าครอบครัวนั้นสัมพันธ์กับตัวอำเภอมีมากพอสมควร แต่กับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสานด้วยกันมีน้อย เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ การเคลื่อนไหวเข้าสู่กรุงเทพฯ มีสูงในทุกหมู่บ้าน และสาเหตุที่มากกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เพื่อมาเยี่ยมญาติที่มาทำงาน ครอบครัวส่วนใหญ่มีความคาดหวังที่อยากให้มีสภาพดีกว่าเดิม แต่ยังรักที่จะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเช่นเดิมเป็นส่วนมาก

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ งานหลักของครอบครัวทั้งสองตำบลมากกว่าร้อยละ 90 ทำนา ส่วนอาชีพอื่นมีจำนวนค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์ซึ่งน่าจะเป็นอาชีพที่ทำรายได้งามในภูมิภาคนี้ การทำนามากกว่าร้อยละ 60 ที่พอมีขายบ้าง แต่ที่ทำเพื่อขายอย่างจริงจังมีเพียงไม่กี่ราย ส่วนงานเสริมอย่างอื่นมีเพียงปลูกพืชในฤดูแล้งซึ่งขาดแคลนน้ำแต่เป็นส่วนเสริมรายได้แก่ครอบครัว สมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวจะช่วยกันเสริมหารายได้สู่ครอบครัว งานเสริมเป็นการปลูกพืชเช่นพริกข้าวโพด ยาสูบ จะเป็นการปลูกเพื่อขาย การเลี้ยงสัตว์มีน้อย การทำงานเสริมมีการลงทุนเพียงเล็กน้อยที่ลงทุนกันจริงจึงมีน้อย เงินทุนที่ลงเป็นของตนเองเสียส่วนใหญ่ ที่กู้ยืมมามีเพียงไม่กี่ราย งานที่อยากทำส่วนใหญ่ได้แก่การเพาะปลูก ในฤดูแล้งคิดชีวิตในเรื่องน้ำ ความคิดปรับปรุงการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศไม่มี ความคิดรวมกลุ่มกันทำงานมีพอสมควร แต่รวมกลุ่มกันสำเร็จในบางเรื่อง และบางหมู่บ้านเงื่อนไขที่สำคัญในการรวมกลุ่มคือ ความเสียสละและซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งยังขาดอยู่ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะตัวผู้นำในหมู่บ้าน

โครงสร้างทางสังคม เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไปมีผลโยงมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประเพณีดั้งเดิมในบริเวณนี้ไต่กร่อนลงไปมากที่มีเหลือปฏิบัติเพียงไม่กี่ประเพณี ทางราชการได้ส่งเสริมให้มีการสร้างกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มการเพาะปลูก กลุ่มการเลี้ยงสัตว์ แต่ผลจากการรวมกลุ่มยังไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร การแก้ไขปัญหาส่วนรวมของหมู่บ้านก็ยังหวังพึ่งราชการคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน การแก้ปัญหากันเองยังมีน้อย หมู่บ้านมีความสงบสุขพอสมควร เหตุการณ์ด้านภัยทางสังคมมีน้อย ซึ่งเป็นบรรยากาศที่ดีในการพัฒนา บริการที่ต้องการให้รัฐจัดให้ส่วนมากได้แก่ น้ำ ถนนหนทาง

ส่วนความพร้อมในการทำการเกษตรเพื่อการค้า โดยการไปสร้างบ้านเรือนในที่ทำกินยังมีน้อย ความคาดหวังจากโครงการอีสานเขียวอยู่ที่เรื่องน้ำเป็นส่วนใหญ่

ศักยภาพของหมู่บ้าน วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนอีสานนับว่ามีศักยภาพที่พัฒนาได้อีกมาก โดยเฉพาะสภาพかんธรรมชาติ ถ้าได้ปรับการทำมาหากินจากการปลูกข้าวไปทำอย่างอื่นโดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์จะเป็นไปได้มาก ทั้งนี้เนื่องจากการปลูกข้าวต้องการปริมาณน้ำมาก นอกจากนั้นถ้าส่งเสริมการทำงานในครัววงจร โดยเฉพาะการผลิตที่อาศัยวัสดุหรือศักยภาพที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น เช่น การเลี้ยงไหม ทอผ้าไหม ทำให้เกิดรูปแบบครัววงจร การอุตสาหกรรมที่อาศัยแรงงานอันเหลือเฟือในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามในท้องถิ่นยังขาดผู้นำที่สามารถชี้พ้อที่จะนำคนไปสู่การผลิตที่สมบูรณ์แบบ

